

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nia Balarin
Družinski procesi v enostarševskih in dvostarševskih družinah
Diplomsko delo

Ljubljana, 2022

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Nia Balarin
Družinski procesi v enostarševskih in dvostarševskih družinah
Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Nina Mešl
Somentorica: as. dr. Tamara Rape Žiberna

Ljubljana, 2022

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Nini Mešl in somentorici as. dr. Tamari Rape Žiberna za njuno ažurnost, predanost in pripravljenost za pomoč. Hvala, da sem se od vaju lahko učila.

Zahvaljujem se tudi svojim sogovornikom, ki so z menoj delili svoje zgodbe in delček svojega življenja. Brez vas to delo ne bi obstajalo.

Končno pa se zahvaljujem svojim bližnjim, ki so me, vsak po svoje, oblikovali v osebo, kakršna sem danes.

Tistemu, ki me je skozi življenje podpiral, me usmerjal in me spodbujal na vsaki poti, ki sem jo izbrala. Hvala. Brez tebe ne bi bila, kjer sem.

POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

NASLOV: Družinski procesi v enostarševskih in dvostarševskih družinah

POVZETEK

V diplomskem delu pišem o družinskih procesih znotraj enostarševskih in dvostarševskih družin ter raziskujem, kakšne razlike se pojavljajo v dojemanju družinskih procesov v eni in drugi obliki družine. V uvodu na kratko opišem temo družine in starševstva in v tem delu pišem o pluralizaciji družinskih potekov, pojavu novega očetovstva ter izkušnjah življenja v reorganiziranih družinah. V diplomskem delu boste lahko našli tudi znanje s področja komunikacije, vlog, reševanja konfliktov, postavljanja pravil, odločanja in seveda tudi socialnodelovna znanja. Na podlagi vodila za intervju sem pogovor izvedla z devetimi sogovorniki, ki so mi dali dragocen vpogled v njihovo družinsko življenje. V empiričnem delu sem spraševala tudi o pogledu sogovornikov na družbeno opredeljene spolne vloge in kako so te, po njihovem mnenju, povezane z družinskimi procesi. Kvalitativna raziskava na neslučajnostnem, priložnostnem vzorcu prikazuje izkušnje življenja v enostarševskih in dvostarševskih družinah, opredelitve družinskih procesov v teh oblikah družin ter povezavo družinskih procesov z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami. S pomočjo svoje raziskave ugotavljam, da so družinski procesi v vsaki družini edinstveni in niso povezani z obliko družine, v kateri človek odrasča. Kljub temu se je izkazalo, da sogovorniki iz dvostarševskih družin pripisujejo obliki družine večji pomen pri oblikovanju družinskih procesov kot sogovorniki iz enostarševskih družin. Pokazalo se je, da so skrbstveno delo in gospodinjstva opravila še vedno najpogostejše vloge mater, očetje pa so odgovorni za fizična dela in gospodinjstva opravila. Razvidno je, da vloge v družinah sogovornikov niso izrazito tradicionalne, saj tudi moški opravljajo gospodinjstva opravila, prav tako pa tudi ženske opravljajo fizična dela. Morda tudi zaradi take delitve del pri sogovornikih prevladuje mnenje, da tradicionalne spolne vloge niso več aktualne, obenem pa bi družinske procese v svoji družini želeli razvijati neodvisno od spola. S pomočjo svoje raziskave in poglobljenih zgodb sogovornikov lahko zaključim, da na oblikovanje družinskih procesov vpliva veliko več kot oblika družine, recimo vzgoja staršev, okoliščine odraščanja, znanje, ki narekuje, kaj je za otroka dobro in spodbudno okolje ipd.

KLJUČNE BESEDE: družina, družinski procesi, enostarševske družine, dvostarševske družine, družbeno opredeljene spolne vloge.

TITLE: Family Processes in Single-Parent and Two-Parent Families

ABSTRACT

In my bachelor's thesis I write about family processes within single-parent and two-parent families and explore the differences in the perception of family processes in both family forms. In the introduction, I touch on the theme of family and parenthood, and I write about the pluralization of family dynamics, the emergence of new fatherhood and the experience of living in reorganized families. In the thesis you will also find knowledge on communication, roles, conflict resolution, setting rules, decision-making and, of course, social work knowledge. Based on the set of questions for the interview, I interviewed nine interviewees who gave me valuable insights into their family life. In the empirical part, I also asked about the interviewees' views on traditional gender roles and how they think these are related to family processes. This qualitative study uses a non-randomized, casual sample to illustrate the experience of living in single-parent and two-parent families, the definitions of family processes in these types of families, and the relationship of family processes to traditional gender roles. Through my research, I have found that family processes are unique in each family and are not related to the form of family in which a person grows up. However, it has been shown that interviewees from two-parent families attach more importance to family structure in shaping family processes than interviewees from single-parent families. It has been shown that care work and housework are still most often the role of mothers, while fathers are responsible for physical work and housework. The roles in the families of the interviewees are not distinctly traditional, as men also do household chores and women also do manual work. Perhaps because of this division of labor, the interviewees are of the opinion that traditional gender roles are no longer relevant, while at the same time they would like to develop family processes in their families independently of gender. Through my research and the in-depth stories of my interviewees, I can conclude that family processes are influenced by much more than the form of the family, e. g. the upbringing of the parents, the circumstances of growing up, the knowledge that dictates what is a good and supportive environment for the child, etc.

KEYWORDS: family, family processes, single-parent families, two-parent families, traditional gender roles.

PREDGOVOR

Glede pomembnih življenjskih odločitev se vedno odločamo na podlagi osebnih izkušenj in to diplomsko delo ni nobena izjema. Skozi življenje sem spoznala ljudi iz različnih oblik družin in prav vsi so se razlikovali drug od drugega. Nekateri so obliki družine pripisovali večji pomen kot drugi, saj so pojasnili za svoje vzorce vedenja našli v odsotnosti enega od staršev, namestitvi v rejniško družino ali pa dodanemu družinskemu članu skozi reorganizacijo družine. Sama pa sem vedno menila, da oblika družine ni tako pomembna, kot so procesi, ki se dogajajo v njej; kdo postavlja pravila, kako lahko družinski člani izražajo čustva, kako se v družini delijo vloge ipd. To je kasneje podprlo tudi znanje o socialnem delu z družino, ki sem ga pridobila na Fakulteti za socialno delo. Menim, da je poglobljen koncept tega diplomskega dela koncept razvidnosti družine, saj prav raziskovanje družinskih procesov prispeva k ustvarjanju razvidnosti družine.

Pisanje tega diplomskega dela je bil dolgoročen proces, skozi katerega sem spoznavala družinsko dinamiko svojih sogovornikov in obenem raziskovala družino, v kateri sem odrasčala. S pomočjo novega teoretskega znanja in samorefleksije sem si pojasnila procese, ki so se dogajali v moji družini ter si družino naredila bolj razvidno. Upam, da bo diplomsko delo tudi pri bralcih spodbudilo razmišljanje o njihovi družini in jim pomagalo priti do nekaterih odgovorov na neodgovorjena vprašanja.

V diplomski nalogi sem sicer želela raziskovati procese v raznolikih družinah, a sem se zaradi ustreznosti vzorčenja in pa relevantnosti zbranih podatkov, glede na obvladljivost raziskave, odločila za dve družinski obliki. Tako mojo populacijo v tem diplomskem delu sestavljajo osebe, ki so odrasčale v heterospolnih bioloških enostarševskih in dvostarševskih družinah.

Odločila sem se, da bom v diplomskem delu za poimenovanje uporabljala moški spol, a s tem ne izključujem ženskega ali katerega koli drugega spola, saj je v besedilu vsakokrat zamenljiv.

Kazalo vsebine

1. TEORETIČNI UVOD	1
1.1. Družina	1
1.1.1. Pluralizacija družinskih potekov.....	4
1.1.2. Oblike družin	8
1.2. Starševstvo.....	9
1.2.1. Izkušnja življenja v reorganiziranih družinah.....	10
1.2.2. Novo očetovstvo	12
1.3. Družinski procesi.....	13
1.3.1. Komunikacija in razreševanje konfliktov	14
1.3.2. Pravila.....	15
1.3.3. Vloge v družini, spolno predpisane vloge in odločanje.....	17
1.3.4. Vrednote	19
1.3.5. Izražanje čustev	21
1.4. Znanja o družinskih procesih in socialno delo z družino	22
1.4.1. Znanje za ravnanje in razvidnost družine	23
2. OPREDELITEV PROBLEMA	25
2.1. Raziskovalna vprašanja	26
3. METODOLOGIJA	27
3.1. Vrsta raziskave	27
3.2. Teme	27
3.3. Merski instrument.....	28
3.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec	28
3.5. Opis zbiranja podatkov oz. empiričnega gradiva	29
3.6. Obdelava in analiza podatkov.....	29
4. REZULTATI	30
5. RAZPRAVA.....	52
5.1. Kritično ovrednotenje metodologije	58
6. SKLEPI.....	60
7. PREDLOGI	61
8. LITERATURA.....	62
9. PRILOGE	68
Priloga 1: Vodilo za intervju	68
Priloga 2: Informirano soglasje	70
Priloga 3: Transkript intervjuja B.....	72
Priloga 4: Odprto kodiranje	77

Priloga 5: Osnovno kodiranje.....	86
Priloga 6: Odnosno kodiranje.....	104

Kazalo slik:

Slika 1: Prikaz kompleksnosti socialnega dela z družino.....	24

Kazalo razpredelnic

Razpredelnica 1: Osnovne značilnosti enot vzorca	28

Kazalo grafikonov

Grafikon 1: Povezava med nekaterimi družinskimi procesi	104
Grafikon 2: Odnos do ženskih in moških nalog	105
Grafikon 3: Najpogostejše pripisane vloge posameznemu družinskemu članu.....	106
Grafikon 4: Dejavniki, ki vplivajo na družinske procese.....	106

1. TEORETIČNI UVOD

V naslednjih približno dvajsetih straneh tega dela želim čim boljše razložiti temo, ki jo bom raziskovala. Tako boste v prihajajočem poglavju lahko brali o družini, njenih definicijah, oblikah in spremembah družine skozi čas. Nadaljujem s temo starševstva, ki je za moje diplomsko delo pomembna predvsem zato, ker sogovornike sprašujem o njihovih izkušnjah med odraščanjem, kjer igrajo ogromno vlogo tudi njihovi starši. Tretje poglavje zajema poglavitno temo diplomskega dela, in sicer družinske procese. Predstavim različne družinske procese in vključujem razumevanja različnih avtorjev. Zadnje poglavje sem zapisala z namenom, da lahko družino in delo s to entiteto postavim tudi v kontekst socialnega dela. Skozi pisanje teoretičnega uvoda sem izhajala predvsem iz tujih avtorjev, saj je tema v slovenskem prostoru še izjemno neraziskana, a kljub temu skušam ves čas iskati dognanja domačih avtorjev in rezultate tujih raziskav povezovati z našimi. Celotno besedilo je zapisano tudi z nekaj lastnimi izkušnjami in upam, da mi je s tem uspelo oblikovati za bralce zanimivo besedilo.

1.1. Družina

Svoje diplomsko delo se mi zdi pomembno začeti s temo družine, saj mislim, da je prav družina lahko izvor človekovih največjih uspehov in veselja, a ob enem tudi tegob in izzivov. Govoriti o družini je težko, saj vsakemu posamezniku ta beseda predstavlja nekaj drugega. Nekomu družino predstavljajo njegovi starši in sorojenci, drugemu najboljši prijatelj, spet tretjemu pa sodelavci v službi. Družina je lahko dobra, podporna in ljubeča, lahko pa je izvor človekovih srčnih bolečin. Družina je lahko tudi vse vmes, kdaj dobra, drugič nekoliko manj dobra, a navsezadnje družina pogosto predstavlja naš prvi vstop na svet. Pomena družine ne moremo zanikati, pa čeprav bi si kdaj želeli, da bi ga lahko. Prav zato v socialnem delu skoraj nikoli ne delamo s posameznikom, saj lahko s človekom delamo holistično le v primeru, da v proces dela vključimo tudi njegovo okolje, kamor pa seveda spada tudi njegova družina. Družina je v primeru tega diplomskega dela tudi podlaga za moje raziskovanje, saj s sogovorniki celostno raziščem njihovo življenje v otroštvu in njihovo izkušnjo ob tem povezujem s temami oblik družine ter tradicionalnih spolnih vlog. V tem poglavju se osredotočam na različne definicije družine in zakaj so te (ne)pomembne. Pišem o pluralizaciji družinskih potekov in predstavim model devetstopenjskega družinskega poteka. Poglavje zaključim s predstavitvijo različnih

oblik družin in pojasnujem, kako pomembno je poznati strukturo družine za razumevanje procesov, ki potekajo v njej.

Renner, Sedmak, Švab in Urek (2006, str. 14) pišejo o tem, zakaj je pomembno, da se ukvarjamo z definicijami družine. Definicijo družine označujejo za neke vrste družbeni napotek oziroma diagnozo, ki vpliva na ideološko predstavo in definira družbeno normo. Kar je v družbi po navadi definirano kot normativno, država tudi nagradi. Avtorice to ponazorijo s primerom mladih družin, ki uživajo v mnogih ugodnostih, med drugim tudi stanovanjskih razpisih. Navajajo, kako diskriminatorna je opredelitev mladih družin kot družin, kjer je vsaj en od staršev mlajši od 30 let ali pa sta oba starša mlajša od 35 let. To je glede na trenutne trende pluralizacije družinskih potekov neprimerna opredelitev, saj se obdobje mladosti podaljšuje, kar vpliva na pozen prehod v starševstvo. Predlagajo, da bi se pojem mlade družine definiral glede na starost otroka, ne pa na starost staršev (prav tam).

Na portalu Fran (2021) je družina definirana kot »skupnost enega ali obeh staršev z otrokom, otroki«. Čeprav je definicija preprosta, to po mojem mnenju ni njena močna točka, saj mi poraja ogromno dvomov. So v to definicijo vseeno vključene družine istospolnih staršev ali lahko termin »staršev« povežemo le z biološkim starševstvom? Enak pomislek se mi pojavlja v povezavi z rejniškimi in posvojiteljskimi družinami. Pozitivno vrednotim jasnost definicije, da kot družino šteje tudi enostarševske družine, a vseeno menim, da je definicija preozka. V nadaljevanju navajam in primerjam različne definicije družine.

V 2. členu Družinskega zakonika (Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C in 200/20 – ZOOMTVI, v nadaljevanju: DZ) je družina opredeljena kot: »Življenjska skupnost otroka, ne glede na starost otroka, z obema ali enim od staršev ali z drugo odraslo osebo, če ta skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene obveznosti in pravice. Zaradi koristi otrok uživa družina posebno varstvo države.«

Kovač Šebart in Kuhar (2015, str. 99) menita, da je definicija družine primerna in dovolj vključujoča samo, če izraza starši ne razumemo le v pomenu biološkega starševstva, saj v nasprotnem primeru izključimo vse tiste, ki niso biološki starši, a vseeno opravljajo starševsko funkcijo in pa če izraza starši ne dojemamo le kot dve osebi v odnosu do otroka, saj na tak način izključujemo vse druge možne oblike starševstva (na primer enostarševske družine). S tem pomislekom se strinjam tudi sama, a vseeno pozitivno vrednotim novo definicijo družine, ki jo je uvedel DZ, saj se mi ta definicija zdi veliko širša in bolj vključujoča v primerjavi z definicijo glede na Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/04 – uradno

prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI, v nadaljevanju: ZZZDR), ki je družino opredeljeval le kot življenjsko skupnost staršev in otrok.

Kot bodoči socialni delavki pa so mi osebno bližje definicije, ki se bolj fokusirajo na dogajanje znotraj skupine kot na njeno obliko. Menim, da se s »tehničnimi« definicijami, ki določajo, koliko ljudi, v kakšnem razmerju in katerega spola lahko sestavljajo družino, hitro ujamemo v začaran krog, kaj je prav in kaj je narobe. Iz tega razloga v nadaljevanju navajam dve definiciji, ki sta bili oblikovani na področju socialnega dela in s katerima se lažje povežem.

Avtorica Čaćinovič Vogrinčič (1998, str. 40) pravi, da je družina prvi socialni sistem, v katerem otrok živi. S svojimi značilnostmi družina vpliva na to, kako se bo oblikovala osebnost otroka, v vseh fazah razvoja. Starši so za otroka pomembne osebe, ki zanj določajo svet in norme, ki jih otrok sprejme kot svoje. Opozarja še, da si otroci staršev ne morejo izbrati, zato mora internalizirati svet, ki ga ti določajo zanj. Naloga družine je, da obvlada vse razlike med posamezniki in soustvari skupino, ki bo omogočala srečanje, soočenje in odgovornost (prav tam, str. 12).

Čaćinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 81) družino opredelita kot malo skupino z zgodovino. Družino vidita kot razmeroma trajno skupino, za katero sta značilni nerazrešljiva konfliktnost in pa nerazrešljiva drama ločitve med starši in otroki. Avtorici menita, da mora družina na sebi lasten način določiti prispevek posameznika k zadovoljevanju družinskih potreb, razviti mora čustvene odnose in med drugim tudi določiti delež posameznika v družinski komunikaciji. Družina se oblikuje v času in prostoru. Strukturne značilnosti so družini delno razvidne, delno ozaveščene ter delno nezavedne. Družina se mora strukturirati, da bi se lahko spreminjala. Strukturiranje in spreminjanje sta za družino dva nujna procesa (prav tam, str. 82). Avtorici poudarjata pomen spoštljivega ravnanja z družinskimi načini življenja ljudi in menita, da bi morali v socialnem delu z družino, zaradi kompleksnosti pojma družine, izhajati iz človekove samodefinicije družine (prav tam, str. 45). Tudi sama menim, da vsak posameznik zase najbolje ve, kaj oziroma kdo njemu predstavlja družino. S to držo sem vstopila tudi v empirični del svoje diplomske naloge, saj sem sogovornike izbirala na podlagi njihove definicije družine. Torej, če je nekdo rekel, da je odrasčal v enostarševski družini, pa je vseeno večino življenja živel z dvema staršema oziroma skrbnikoma, sem ga v raziskavi vseeno umestila v skupino enostarševskih družin.

Čeprav v nadaljevanju posvetim nekaj strani različnim oblikam družine, pa želim poudariti, da kakovosti otrokovega življenja ne določa oblika družine, v kateri živi. V nadaljevanju navajam misel avtorjev, ki to izjemno lepo ubesedita.

Odstopanje od nuklearnega modela ne pomeni tudi odstopanja v smislu varnosti in dobrobiti družinskega okolja za otroka. Različnih oblik družin tako ne moremo razporejati hierarhično. O kakovosti družinske vzgoje, življenja in družine nasploh odloča vsebina družinskega življenja in kakovost razmerij med staršem oziroma skrbnikom in otrokom ter preostalimi člani družine (Kovač Šebart in Kuhar, 2015, str. 95).

1.1.1. Pluralizacija družinskih potekov

Boštjančič (2011, str. 10) pravi, da je družina družbeni konstrukt, saj jo oblikujejo širši družbeni procesi. Skladno s spremembami družbenih procesov, kot so ekonomija, religija in politika, pa se spreminja tudi družina.

Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 71) pišeta, da lahko družinski življenjski potek predstavimo kot zaporedje dogodkov, ki kažejo na kvalitativno spremembo v življenjskih možnostih in strategijah družine. Največkrat je predstavljen model avtorjev Hill in Duvall, ki prikazuje devetstopenjski družinski življenjski potek (Ule in Kuhar, 2003, str. 53–54):

- doba oblikovanja družine (par brez otrok),
- začetek razširjanja družine (prvi otrok, mlajši od 2,5 leta),
- predšolsko obdobje otrok (prvi otrok, mlajši od 6 let),
- šolsko obdobje otrok (prvi otrok med 6. in 13. letom),
- mladostniško obdobje otrok (prvi otrok med 13. in 20. letom),
- postadolescentsko obdobje otrok (od 20. leta do odhoda prvega otroka iz družine),
- začetek zmanjševanja družine (od odhoda prvega do odhoda zadnjega otroka iz družine),
- zožena družina (»prazno gnezdo«),
- ovdovelost (od smrti prvega partnerja do smrti zadnjega partnerja).

Seveda pa si v socialnem delu ne smemo dovoliti, da zgoraj opisan model postane smernica za naše delo, predvsem zato, ker ni občutljiv za vplive različnih kultur, etničnosti, rase, religije in spolne usmerjenosti. V svojem strokovnem delu vedno znova z družino raziskujemo njihovo

resničnost in skupaj soustvarjamo rešitve, ki so zanje sprejemljive. Opisan model družinskih potekov nam lahko služi kot pomoč pri procesih podpore in pomoči (Ččinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 74).

Raziskave (Rener, Sedmak, Švab in Urek, 2006; Švab, 2010; Ule in Kuhar, 2003) kažejo na to, da so se družine v zadnjih desetletjih bistveno spremenile. Opušča se tradicionalno vstopanje v odraslost, npr. mladi odlašajo s starševstvom in oblikovanjem družine, kasneje vstopajo v zaposlitev zaradi podaljševanja dobe študija, ekonomska neodvisnost se odmika v pozna dvajseta ali trideseta leta življenja itd. (Ule in Kuhar, 2003). Švab (2006, str. 64–65) opredeli več razsežnosti sprememb:

- spremembe v maritalnem vedenju; večanje števila razvez, kohabitacij in ponovnih porok ter zmanjšanje števila porok,
- večanje števila reorganiziranih družin,
- večanje števila prehodov med posameznimi obdobji; nekatera obdobja se podaljšujejo (podaljšanje mladosti), druga krajšajo (aktivno starševstvo) ali se med seboj mešajo (starševstvo pred poroko) in podvajajo (ponovno poročanje, vzpostavljanje nove družine).

Tako lahko rečemo, da družinski poteki postajajo raznoliki in jih ne moremo predstaviti kot monoliten model (Švab, 2006, str. 65).

Spremembe večini od nas predstavljajo izziv, saj nam je udobno v ustaljenem načinu življenja. Z uvajanjem sprememb izgubimo varnost in predvidljivost, kar lahko delno ali v celoti poruši ravnotežje našega vsakdana. Nichols (2010, str. 103–104) piše, da spremembe pri katerem koli izmed družinskih članov sprožijo spremembe tudi pri ostalih članih družine. Za družino je tako ključnega pomena zmožnost reorganizacije, da se lahko prilagodijo razvoju in spremembam svojih članov. Reorganizacija družine se navadno zgodi ob večjih življenjskih dogodkih, npr. rojstvo otrok, razveza, smrt v družini (prav tam). Golijani-Moghaddama (2014, str. 2) ugotavlja, da povečano tveganje za posameznika v družini kot tudi za družino kot celoto predstavljajo prav prehodi iz enega življenjskega obdobja v drugega, saj se morajo takrat spremeniti tudi družinski procesi; pojavljajo se vprašanja novih vlog, pravil, meja ipd. Bouwkamp in Bouwkamp (2014) pa poudarjata pomen redefinicije avtonomije in povezanosti ob večjih družinskih spremembah. Potreba po avtonomiji pomeni, da želi posameznik zadovoljiti lastne potrebe, biti neodvisen, svoboden, zadovoljen s sabo in s svojo aktivnostjo. Potreba po

povezanosti pa po drugi strani vsebuje željo sodelovati z drugimi, biti ljubljen in biti cenjen (prav tam).

Constable in Lee (2015, str. 50) pa govorita o osebnih in odnosnih nalogah v družini, kjer lahko prve opravi posameznik s tem, da se pripravi na nalogo, ki je pred njim. Odnosne naloge so povezane z odnosi z drugimi, opravljajo pa jih družinski člani z namenom spoprijemanja z novimi situacijami, ki zahtevajo spremembe v družinski dinamiki (prav tam, str. 48). Avtorja sta odnosne naloge označila kot posebno nepredvidljive in zahtevne, predvsem zato, ker se moramo za njihovo izpolnitev zanašati tako nase kot tudi na druge osebe (prav tam, str. 35). Za razumevanje pomena osebnih in odnosnih nalog se mi zdi pomembno omeniti, da te naloge konstruirajo družino in v odnosih z drugimi zagotovijo, ali se bo naš odnos rekonstruiral ali pa prekinil (prav tam). Menim, da je prav to glavno izhodišče za socialno delo, torej, da kot socialni delavci pomagamo družini prebroditi obdobja sprememb s tem, da vsakega člana posebej, prav tako pa tudi celotno družino, podpremo pri izpolnjevanju osebnih in predvsem odnosnih nalog.

Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 79) sta ustvarili preglednico obdobji družinskih življenjskih potekov, odnosnih prehodov in odnosnih nalog, glede na ugotovitve Constable in Lee (2015, str. 49), ki sem jih sama zapisala v prejšnjem odstavku. Menim, da preglednica podrobno in jasno prikaže najpomembnejše odnosne naloge v različnih obdobjih družinskega življenjskega poteka, zato jo navajam v nadaljevanju.

Slika 1: Obdobja družinskega življenjskega poteka, odnosni prehodi in odnosne naloge

obdobje družinskega življenjskega poteka	spreminjajoča se članstva in čustveni prehodi	odnosne naloge
mladi odrasli	neodvisnost/odvisnost odgovornost zase/za druge	odnosna diferenciacija z izvorno družino razvoj odnosov z vrstniki razvoj (delne) finančne neodvisnosti z delom in izobraževanjem
razvijajoče se partnerstvo	sistem para postane primaren; drugi sistemi se spremenijo	skupno uživanje dobrin in razvoj skupnih življenjskih ciljev, ustvarjanje bližine in intimnosti, razvoj predanosti, zavezanosti paru kvalitativne spremembe z (zdaj razširjeno) razširjeno družino in prijatelji, da se prilagodijo novemu paru
družine z majhnimi otroki	par postane varna osnova za otroke; drugi odnosi se preusmerijo	ustvarjanje odnosnega prostora za otroke spreminjanje/deljenje nalog, povezanih s skrbjo za otroke in financami spreminjanje odnosov z razširjeno družino/s starimi starši, razvoj zunanjih odnosov, povezanih s skrbjo za otroke, s šolanjem in aktivnostmi
družine z najstniki	ustrezno odzivanje na pogosto tvegane najstnikove razvojne boje in raziskovanja; odziv na spremembe pri starejši generaciji	sprememba v partnerskem odnosu, da bi se prilagodili najstnikovi diferenciaciji/ raziskovanje in potreba po kvalitativno drugačnem odnosu z družino odziv na partnerske, osebne in karierne teme srednjih let odziv na spremembe pri starejši generaciji
družine z mladimi odraslimi	podpiranje diferenciacije v odnosu z otroki; ohranjanje povezanosti; par najde/poglobi nove osebne povezanosti in udeležnosti	razvoj primernih odnosov z odraslimi otroki novo odkrivanje/poglabljanje in širitev partnerskega odnosa spreminjanje odnosa do dela; priprave na upokožitev spoprijemanje z nastajajočimi potrebami in odnosnimi spremembami s starejšo generacijo
družine v tretjem življenjskem obdobju	premik osredotočenosti na srednjo generacijo; povezanost z vnuki; ohranjanje identitete para in osebne identitete	kompensacije za fizične spremembe drug drugemu razvijanje/diferenciacija delovanja para uporaba časa in prostora, ki ga prinaša upokožitev, za uravnoteženje produktivnosti in odnosov sprejemanje odnosnih premikov s srednjo generacijo; razvoj odnosov z vnuki, ki zdaj raziskujejo neodvisnost deljenje izkušenj in modrosti z drugimi brez potrebe po strinjanju ali nadzoru ravnanje z izgubami; priprava na lastno smrt

Vir: Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 79

S prehodom v novo obdobje so povezane tudi nove naloge. Vsako obdobje prinese nekaj specifičnega, spreminjajo se cilji in aktivnosti. Družina z majhnim otrokom mora rešiti problem vzpostavljanja koalicije med staršema in vzpostavljanja generacijskih razlik, saj se lahko letako razmeji podsistem para od podsistema otrok. Otrok mora imeti priložnost, da sprejme svoja čustva in se nauči ravnati z njimi ter da mu družina zagotovi dovolj varnosti, da se nauči samostojnosti in neodvisnosti. S pomočjo koncepta odnosnih in osebnih nalog ter razumevanja, da se družina ob prehodih lahko znajde v stiski, ki je ne zna sama rešiti, danes drugače razumemo probleme, ki s(m)o jih nekdaj pripisovali disfunkcionalnim družinam. Danes vemo, da gre pogosto zgolj za to, da družina potrebuje podporo ob izzivih, povezanih z reorganiziranjem in prilagoditvijo ob življenjskem prehodu (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 78–80). Slednje se mi zdi ključnega pomena, saj menim, da ljudi prehitro začnemo soditi glede na to, kaj bi morali storiti, pa jim ni uspelo. Predvsem pri družinah s številnimi izzivi pogosto slišim mnenje, da se jim ne da več pomagati in da starši v svoji vlogi niso uspešni. Kot sem že omenila, mislim, da so prehodi v nova obdobja izjemno naporni in stresni, zato bi morali socialni delavci družinam ponuditi vso podporo, ki jo ta potrebuje, tako materialno kot tudi psihosocialno. Mislim tudi, da bi se družina ob pomoči strokovnih delavcev naučila spopadati s spremembami in bi se v naslednjem prehodnem obdobju znala bolje spopasti z izzivi in težavami.

1.1.2. Oblike družin

Skozi raziskovanje teme družine me je zanimalo predvsem, kako smo prišli do oblik družin, ki jih poznamo danes. Razumela sem, da so velik vpliv imele ločitve ali razveze, ponovne poroke in drugi družinski poteki, a zanimal me je zlasti zgodovinski vidik; torej kako smo se oddaljevali od življenja v velikih skupinah, v vse večjo individualizacijo in večji občutek pripadnosti lastni družini kot celotni skupnosti. Tako sem našla članek Boštjančiča (2011), ki opiše razvoj družine od pozne antike do današnjega obdobja. V nadaljevanju navajam le sebi najzanimivejše poudarke, a priporočam v branje komur koli, ki ga ta tema tudi zanima.

Boštjančič (2011, str. 10–13) piše, da je imela na spremembe družinskega življenja velik vpliv Rimskokatoliška cerkev. V pozni antiki je Cerkev začela prepovedovati razveze, ponovne poroke in pa posvojitve, ki so bile do tedaj vsakdanje prakse. Prav tako je podpirala poroke mladih, četudi je bila poroka v nasprotju z voljo staršev. Tako je Cerkev pripomogla k razbitju razširjene družine in začela se je uveljavljati jedrna družina. Razlogi za to so bili predvsem ekonomski, saj si je Cerkev s tem zagotovila dedovanje posesti. Seider (1998, str. 54) med drugim piše tudi o kmečkih družinah v 18. in 19. stoletju in ugotavlja, da je poroka bila brezpogojna predpostavka, če je nekdo želel priti v posest kmečkega imetja. Kmetija je morala imeti tako kmeta kot kmetico in zaradi visoke umrljivosti ženk ob porodih se je ničkolikokrat zgodilo, da se je kmet ženil dvakrat ali trikrat. Poroka takrat torej ni pomenila toliko povezave zaradi ljubezni in predanosti, ampak predvsem za ohranitev kmetije, dobrega delovanja in zemlje (prav tam, str. 55). V istem obdobju pa so se nekateri odločali za delo na domu in doma začenjali obrti, kot so npr. šiviljstvo, izdelovanje lesenih in glinenih izdelkov. Ti posamezniki niso bili več tako obremenjeni s porokami za namen dedovanja in so se tako pogosteje poročali glede na osebne motive (prav tam, str. 78). Še večje spremembe v družinskem življenju prinese industrijska revolucija konec 18. stoletja. Iznajdba parnega stroja, seljenje v urbana središča ter premik iz dela na domu na delo zunaj njega povzročijo, da se dokončno uveljavi jedrna družina. Druga industrijska revolucija (druga polovica 19. stoletja) prinese izboljšanje položaja delavcev. Takrat so si zaradi dobrih plač družine lahko privoščile, da je delal le en starš; skoraj vedno je bil to moški (Boštjančič, 2011, str. 11). Prav zato pa se v tem času začne ustvarjati močna delitev na zasebno, domače in pa poklicno okolje, iz katerega je ženska izvzeta. Ta delitev ima tudi daljnosežne ideološke posledice, saj družba na žensko začne gledati kot na »varuhinjo« doma, ki bo poskrbela za gospodinjstvo in družino. Moškega pa dojema kot osebo, ki se v poslovnem življenju ne ustraši nobenega napora in tveganja (Seider, 1998, str. 126).

Izredna rast zahodno in srednjeevropskega gospodarstva v 21. stoletju je povzročala nenehno potrebo po ženski delovni sili, kar pripelje do večjega zaposlovanja žensk in institucionalizacijo otrok; vključevanje v vrtce, šole, internate ipd. pa nas pripelje do sodobne evropske družine v začetku 21. stoletja, kjer sta zaposlena tako mati kot oče, število otrok je majhno, poleg tega pa večino dneva preživijo v institucijah, ker starši ob zaposlitvi nimajo časa, da bi skrbeli zanje. Slaba stran take ureditve je večja možnost otroških zlorab in pa prikritost le-teh, saj jedrna družina postaja vse bolj izolirana in ni več pod budnim očesom sorodstva ali sosedске skupnosti (Boštjančič, 2011, str. 12).

Dolenc (2016, str. 43) navaja, da tip družine določa razmerje med zakonci oziroma zunajzakonskimi partnerji, otroki in starši ter opisuje naslednje osnovne tipe družin: zakonski par z otroki, zakonski par brez otrok, zunajzakonski par z otroki in zunajzakonski par brez otrok, istospolna partnerska skupnost z otroki, istospolna partnerska skupnost brez otrok, družina, ki jo sestavlja mati z otroki, in družina, ki jo sestavlja oče z otroki, ter vzpostavljena družina, za katero je značilno to, da vsaj eden izmed otrok ni v biološki povezavi z obema staršema.

V nadaljevanju navajam še nekaj statističnih podatkov glede pojavnosti različnih oblik družin v Republiki Sloveniji. Pomembno se mi zdi poudariti, da se opredelitev družine glede na DZ razlikuje od pojmovanja Statističnega urada v tem, da slednji za družine opredeljuje tudi skupnosti brez otrok, po DZ pa je otrok pogoj za obstoj družine. Statistični urad Republike Slovenije (2021) kot najpogostejši tip družine v letu 2021 navaja poročen par z otroki; takih družin naj bi bilo več kot 200.000 in so predstavljale skoraj 35 % vseh družin v Sloveniji. Število zakonskih parov z otroki se že več kot trideset let zmanjšuje. Drugi najpogostejši tip družine je zakonski par brez otrok, ki predstavlja četrtno vseh družin. Tretje mesto po številčnosti pa pripada enostarševskim družinam z otroki, ki predstavljajo 23 % vseh družin. Večina enostarševskih družin predstavljajo matere z otroki, in sicer kar 80 % (prav tam).

1.2. Starševstvo

Menim, da je starševstvo, poleg družine, eden izmed glavnih dejavnikov pri raziskovanju družinskih procesov, saj nam prav starši oziroma skrbniki postavijo pravila, nam določijo vloge in z nami vzpostavljajo komunikacijo na različne načine. V nadaljevanju pišem o izkušnjah življenja v reorganiziranih družinah, kjer največji poudarek dajem na vpliv ločitve oziroma razveze na otroka. Nekaj besed namenim tudi pojavu novega očetovstva, saj sem zanimive ugotovitve našla v magistrskem delu Petre Grahek (2014), kar je v meni še dodatno spodbudilo

zanimanje za to temo. Menim, da je aktivnejše vključevanje moških v vzgojo in skrb za otroke pomembno prispevalo k družinskim procesom, predvsem k usklajevanju vlog v družini. Skozi pregled literature sem zaznala tudi nekaj problematičnih pojmovanj starševstva, enega od teh pa navajam v nadaljevanju.

Mama in oče si večno, ne glede na to, kako ravnaš z otroki, koliko verjameš, da jih imaš lahko rad in da ti pripadajo, da ob njih rasteš v medsebojnem odnosu. Tudi če svoje otroke zanemarjaš ali tepeš, tudi ko si v službi in ko gredo od doma, tudi če daš otroka v posvojitev, si za svojega otroka vedno človek, ki ga nikoli na svetu ne bi hotel zamenjati, zato je vsaka čustvena ali fizična odsotnost krivična tako za starše kot za otroka. Mama in oče sta za večno. Vedno dajeta otrokom vse, kar v danem trenutku zmoreta. Tudi če dasta malo, dasta vse, kar imata (Poljanec, 2015, str. 13).

Sama se s tem razmišljanjem ne strinjam in se mi s perspektive ponižanega, zanemarjenega in zlorabljenega otroka zdi žaljivo in neprimerno. Menim, da se kot starši nikoli ne bi smeli ustaliti na neki točki, ampak bi morali vsak dan znova stremeti k temu, kaj lahko naredimo boljše. Tudi v življenju si moramo vsakič znova postavljati nove cilje in ambicije, se izobraževati in napredovati in sama menim, da v starševstvu ne bi smelo biti nič drugače. Mama in oče sicer postaneš z rojstvom otroka, a po mojem mnenju moraš narediti še veliko več, da si ta naziv lahko prislužiš.

Tudi Darja Zaviršek (2009, str. 4) ugotavlja, da ljudje še vedno radi prisegajo na biološki determinizem z zatrjevanjem, da »kri ni voda« ter da je pomembno, da imajo v družini »vsi iste gene«. Avtorica med drugim omenja tudi izraz »glorifikacija krvnih povezav«, ki je, po mojem mnenju, primeren izraz za opis trditve zgoraj navedene avtorice. Zaviršek (2009) sicer večinoma piše o socialnem starševstvu, ki predstavlja nasprotje biološkemu starševstvu. Pri socialnem starševstvu torej govorimo o povezavah med starši in otroki, ki jih ne zaznamujejo krvne zveze (npr. posvojitev, rejništvo, reorganizirane družine) (prav tam, str. 5). Sama se v to temo ne bom poglobljala, saj bom raziskovala predvsem izkušnje oseb iz bioloških enostarševskih in dvostarševskih družin.

1.2.1. Izkušnja življenja v reorganiziranih družinah

Kot socialni delavci imamo na področju dela z družino pomembno vlogo, na kar kažejo tudi naša pooblastila, saj lahko opravimo svetovalni razgovor ob razvezi zakonske zveze, pripravimo strokovno mnenje za sodišče glede otrokovih koristi in ponudimo pomoč pri

pridobivanju otrokovega mnenja. Zavedati pa se je treba tudi tega, da je velik del razvez, ne le izkušnja zakoncev, ampak tudi izkušnja otroka. Prav zato pa je potrebno znanje o okoliščinah in dejavnikih povečevanja ali zmanjševanja negativnih vplivov razveze. Pomembno je, da socialni delavec v kontekstu podpore in pomoči družini obvlada znanje o tem, kakšne življenjske razmere, odnosi in druge okoliščine, ki jih prinaša ločeno življenje, so koristni za otrokov razvoj.

Otroci lahko ob razvezi staršev oziroma izgube stalne navzočnosti enega starša ter drugih sprememb doživljajo različne stiske in se na spremenjene okoliščine odzivajo različno. Andrejč (2014, str. 39) je s pregledom več kot 80 virov na temo razvez in reorganizacije družine ugotovila, da večina avtorjev piše, da ima razveza na otroke vedno negativen učinek in to za otroke predstavlja stresen dogodek. Avtorica pa ugotavlja, da se v novejših, metodološko popolnih raziskavah pojavlja mnenje, da so negativni vplivi razveze majhni in da ne trajajo dolgo, torej negativni vpliv razveze ni univerzalen. Andrejč (prav tam, str. 30) piše, da negativne vplive razveze povečujejo dejavniki tveganja, ki med drugim povečujejo tudi tveganje za razvoj težav. Medtem pa so varovalni dejavniki tisti, ki zmanjšujejo negativne vplive in blažijo težave ali povečujejo odpornost oziroma prilagodljivost. Finkelhor, Shattuck, Turner in Hamby (2015, str. 18) ugotavljajo, da bi v današnjem času morali preokviriti definiranje razveze kot obremenilnega dogodka, saj so se zgodile družbene spremembe, kjer je razveza povezana z manjšo stigmo, le-ta pa je tudi bolj razširjena in družbeno sprejeta. Ob enem so tudi strokovnjaki zdaj bolje opremljeni, da lahko otroke podprejo na način, ki zmanjšuje negativne posledice razveze. Avtorji ugotavljajo tudi, da je dolgotrajna izpostavljenost konfliktu bolj škodljiva kot sama razveza (prav tam).

Vredno je omeniti koncept odpornosti (angl. resilience) oziroma zmožnosti družine za obvladovanje težav. Družina se skozi celotno življenje spopada z izzivi, a ključni so družinski procesi (komunikacijski vzorci, delitev vlog, sistemi prepričanj), ki vplivajo na prilagoditev in odpornost članov družine. Odpornost predstavlja sposobnost človeka za spoprijemanje s težavami (Walsh, 2002, str. 133). Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 117) pa opozarjata, da mora socialno delo vselej temeljiti na zagotavljanju socialne pravičnosti in človekovega dostojanstva, od česar nas koncept odpornosti ne sme odvrniti.

Rener, Sedmak, Švab in Urek (2006, str. 67) ugotavljajo, da se v reorganiziranih družinah vzpostavljajo nova družinska razmerja. Ohranjajo in nadaljujejo se odnosi med družinskimi člani iz prvotne družine, a hkrati se vzpostavljajo tudi novi odnosi med družinskimi člani iz

prvotne in nove družine, npr. med nekdanjimi in novimi partnerji, med otroki prvotne in nove družine. Tako se tudi družinske vloge, ki so se včasih zdele določene in enoznačne, zdaj spreminjajo in vzpostavljajo na novo. Reorganizirane družine tudi prinašajo razlikovanje med »biološkim« in »socialnim« staršem, ta razmerja pa niso vedno nekonfliktna, a kažejo na spreminjajoče družinsko življenje (prav tam).

1.2.2. Novo očetovstvo

Rener, Sedmak, Švab in Urek (2006, str. 75) so že pred petnajstimi leti opazili, da se vloga očetov v Sloveniji spreminja. Sprememba se je opazala predvsem v aktivnejšem vključevanju moškega v družinsko delo, skrbi za otroke in v spremembi vrednot, stališč in percepcij v povezavi z materinstvom in družinskim življenjem. To spremembo lahko povežem s takratnim sistemskim urejanjem očetovskega dopusta, saj je bil očetovski dopust zakonsko uveden leta 2001 s sprejemom Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 110/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 10/08, 62/10 – ZUPJS, 99/13 – ZSVarPre-C in 26/14 – ZSDP-1, v nadaljevanju: ZSDP). Z mnogimi spremembami ZSDP se je v letu 2005 ustalila ureditev, da očetom pripada 90 dni neprenosljivega očetovskega dopusta, od česar mu je država za prvih 15 dni zagotavljala nadomestilo, ki je znašalo 100 % osnove, za 75 dni pa plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače (40. člen ZSDP). Te spremembe so se sicer pokazale za učinkovite predvsem v večjem zaposlovanju žensk, zato je Vlada Republike Slovenije začela pripravljati predlog novega zakona, ki bi starše spodbujal k enakovrednejši porazdelitvi skrbstvenega dela. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 26/14, 90/15, 75/17 – ZUPJS-G, 14/18, 81/19, 158/20 in 92/21, v nadaljevanju: ZSDP-1) je bil sprejet leta 2014 in v 25. členu določa, da ima oče pravico do 30-dnevnega plačanega dopusta, ki je med drugim tudi njegova individualna pravica in je ne more prenesti na mater.

Čeprav so očetje vse aktivnejše vpleteni v otrokovo življenje, pa Rener, Švab, Žakelj in Humer (2005, str. 4) ugotavljajo, da moški vseeno raje poprimejo za prijetnejša opravila, nego in igro z otroki, ostala družinska dela, predvsem gospodinjstvo, pa ostaja v domeni žensk. Posledično avtorice ugotavljajo tudi, da očetje izkoristijo predvsem prvi del očetovskega dopusta (15 dni po rojstvu otroka), saj takrat sodelujejo pri podpori partnerki, s tem da skrbijo za starejše otroke, opravljajo družinska opravila in deloma sodelujejo tudi v negi in skrbi za novorojenčka. Kasneje sicer hitro sledi zdrs v tradicionalno delitev dela, kar je opazno predvsem med prvim

letom otrokovega življenja, ko se moški vrne na delo, mama pa ostane doma z otrokom (prav tam).

Navedeno ugotavlja tudi Grahek (2014, str. 64) v svojem magistrskem delu, v sklopu katerega je opravila raziskavo na temo praks očetovanja v zgodnjem otroštvu. Skozi pogovor s 14 pari je raziskala, kako vključeni so moški v vzgojo in skrb za otroka. Njene ugotovitve so se mi zdele zanimive in pomembne za pojasnitev pojava novega očetovstva, zato njene ugotovitve navajam v nadaljevanju. Grahek (prav tam) ugotavlja, da so očetje zelo aktivni v smislu izobraževanja v času nosečnosti ter pripravi na otroka, saj se jih iz leta v leto več udeležuje izobraževanj na temo priprav na porod. Več očetov je tudi prisotnih pri porodu. Po koncu očetovskega dopusta pa se delitev dela spremeni v asimetrično obliko. Ta asimetrija pa vztraja tudi po vrnitvi ženske na trg dela in se kaže predvsem pri opravljanju gospodinjskih del in negi otroka. Ženske so poročale, da pri opravilih, kot so striženje otrokovih nohtov, nega bolnega otroka in pa nočno vstajanje zaradi zbujanja otrok, še vedno večinsko delujejo le one. Tako ne moremo trditi, da moški v teh primerih zavzemajo aktivno vlogo, a se tega zavedajo in jo poskušajo popraviti, saj si želijo biti dobri aktivni očetje, ker so si očetovstva želeli in jih izpopolnjuje (prav tam, str. 65).

Zavedati pa se je treba, da družinska politika in realizacija izvajanja očetovskih pravic v praksi ne poteka tako, kot je opredeljeno v teoriji. Očetje imajo pri koriščenju svojih pravic dostikrat težave z delodajalci, ki jim onemogočajo koriščenje svojih očetovskih pravic. Kot izgovor delodajalci največkrat uporabijo nestabilnost poslovanja podjetja in gospodarsko krizo, s čimer poskusijo opravičiti onemogočanje možnosti koriščenja drugega dela očetovskega dopusta, starševskega dopusta ali celo bolniškega dopusta za nego bolnega otroka. S tem se izkazuje še vedno prevladujoča vloga patriarhata, ki narekuje, da mora moški prevzeti vlogo preskrbovalca družine, mamo pa še vedno vidi kot primarnega starša (Burnett, Gatrell, Cooper in Sparrow, 2013, str. 636; Goldstein-Gidoni, 2020, str. 366; Rener, Švab, Žakelj in Humer, 2005, str. 44; Grahek, 2014, str. 68).

1.3. Družinski procesi

Pri opredeljevanju družinskih procesov sem se opirala predvsem na Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998), ki v svojem delu Psihologija družine piše o različnih družinskih procesih. Spodaj naštetih procesih se mi zdijo ključnega pomena za razumevanje dogajanja v družini. V tem poglavju torej pišem o komunikaciji in razreševanju konfliktov, odločanju in postavljanju pravil, izražanju čustev, zavzemanju vlog ter vrednotah v družini. Znotraj podpoglavja o vlogah sem nekaj

odstavkov namenila tudi temi tradicionalnih spolnih vlog, ki se kasneje pojavljajo tudi v mojem merskem instrumentu. Želela sem tudi, da se vsebina naslednjih podpoglavij povezuje z empiričnim delom naloge.

1.3.1. Komunikacija in razreševanje konfliktov

Komunikacija je ključni proces za izdelavo pravil, oblikovanje vlog, ustvarjanje razmeroma trajne strukture in določanje pogojev za spreminjanje. Komunikacija ima v družini dve funkciji, in sicer individualizacijo oziroma razmejevanje posameznika in hkrati tudi integracijo oziroma ustvarjanje celote (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 84).

Satir (1995, str. 36) v komunikaciji razlikuje kongruentna in nekongruentna sporočila. Kongruentno komunikacijo sestavljajo sporočila, s katerimi jasno povemo, kaj mislimo in kaj čutimo in s tem prispevamo k družinski razvidnosti. Nekongruentna sporočila predstavljajo obrambno komunikacijo, ker varujejo našo ranljivost, občutek o lastni neustreznosti, strah, žalost in obup. Z nekongruentnimi sporočili sporočamo tisto, kar moramo za lastno preživetje in obrambo. Satir (1995, str. 37) prepoznava 4 obrambne komunikacijske vzorce: pomirjanje, obtoževanje, racionalizacija in odmikanje. Komunikacijski vzorec pomirjanja se pojavi zaradi strahu in nemočjo v povezavi s konfliktom, ki je nastal. Velikokrat osebe, ki poskušajo pomiriti, slišimo kot: »Vse je v redu, bom jaz uredila, se opravičujem, ne skrbite.« Obtoževanje človeku pripomore pri občutkih krivde in nemoči, da bi se soočil sam s seboj. Tak človek druge napada in jih obtožuje, za vse so krivi drugi. To predstavlja obrambo pred tem, da bi kdo napadel govorca in prepoznal njegov delež v problemu. Pri racionalizaciji se oseba opira na stroko, znanost, zdravo pamet in mnenja drugih. Predana sporočila tako izpadejo popolnoma neosebna, a v bistvu prekrivajo osebna mnenja in občutke. Odmikanje človeka sili v odmik od resničnosti, stran od spoprijemanja s situacijo, v kateri se je znašel. Avtorica ugotavlja, da je 85 % vseh naših komunikacij obrambnih (prav tam). Menim, da vsi v določenih trenutkih uporabljamo nekongruentno komunikacijo ter da so naši obrambni komunikacijski vzorci specifični glede na situacijo. Recimo, da se znajdemo v konfliktu z osebo, ki nam predstavlja avtoriteto (npr. profesor ali pa delodajalec). Takrat bomo verjetno uporabili obrambni vzorec odmikanja ali pa pomirjanja, saj si ne želimo dobiti slabe ocene ali pa ostati brez službe. V primeru, da se v podobni situaciji znajdemo z nekom, s katerim smo si blizu; recimo družinskim članom, pa je, po mojem mnenju, večja verjetnost, da bomo reagirali na način obtoževanja. S temi vzorci konfliktov seveda ne rešujemo, ampak jih le potenciramo oziroma pometemo pod preprogo. Seveda pa je pomembno poudariti tudi to, da v družini navadno določeni člani uporabljajo

določen obrambni vzorec, ti se nato razporedijo med različne družinske člane. Uporaba obrambnih vzorcev pa se seveda lahko spreminja tudi glede na okoliščine.

Prav zato pa je tako pomembno, da kot strokovnjaki socialnega dela spodbujamo kongruentno komunikacijo med družinskimi člani. O tem pišeta tudi Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 86), ki pravita, da je naloga socialnih delavcev, da v procesih podpore in pomoči ter ustvarjanja razvidnosti ustvarimo pogoje za to, da si člani družine v varnih pogojih podajajo kongruentna sporočila tukaj in zdaj. Da imajo možnost povedati, kaj mislijo, čutijo in potrebujejo drug od drugega pri ustvarjanju rešitev.

Menim, da pomemben poudarek izpostavi tudi Webster-Stratton (2016, str. 257–258), ki pravi, da je pomembno, da družina spore rešuje tako, da so zadovoljni vsi vpleteni. Za reševanje težav sta pomembni predvsem veščini komuniciranja in samonadzora. V socialnem delu za ta namen uporabljamo koncepta instrumentalne definicije problema in soustvarjanja rešitev (Lüssi, 1991), ki zagotovi, da je slišan vsak glas in predstavljen vidik vseh udeleženi. S tem socialni delavci zagotovimo širši pogled in kontekst težave, za katero poskušamo soustvariti rešitve z vsemi udeleženi. Sem lahko umestim tudi načelo vsestranske koristnosti, ki govori o tem, da socialni delavec vzpostavlja projekt pomoči tako, da upošteva interese vseh udeleženi v problemu, kar pomeni, da dogovorjena rešitev vsem prinese uresničljivo korist. Načelo vsestranske koristnosti omogoča raziskovanje iz perspektive moči (Salebey, 1997).

Obenem pa je nadvse pomemben prispevek staršev, saj otroci izbirajo neustrezne strategije reševanja konfliktov (npr. jok, kričanje, včasih fizično nasilje), ker jih nihče ni naučil, kako težave reševati na primernejši način. Starši morajo otroka naučiti, kako najti družbeno sprejemljive rešitve za težave in kako oceniti, katere rešitve bodo prinesle bolj pozitivne posledice (Webster-Stratton, 2016, str. 152).

1.3.2. Pravila

V povezavi z družinskimi pravili in upoštevanjem le-teh je pomembno, kako otroci dojemajo svoje starše. Kadar mladostniki dojemajo svoje starše kot legitimne vire avtoritete, je bolj verjetno, da bodo upoštevali starševska pravila ali se vzdržali drugih vedenj, ki kršijo pravila (Darling, Cumsille in Martinez, 2008, str. 1107; Kuhn, Phan in Laird, 2014, str. 250; Trinkner in Cohn, 2014, str. 613). Raziskave (McKee idr. 2007, str. 1106; Patrick in Gibbs, 2012, str. 980) kažejo, da najbolj konstruktivne tehnike namesto strogih disciplinskih ukrepov temeljijo na mehkejših pristopih, kot so neposredna krepitev pozitivnega vedenja, spodbujanje z

racionalno razpravo o pravilih in pa odvzem privilegijev. Kadar so starši bolj kaznovalni in prisilni v svojih disciplinskih pristopih, imajo otroci več socialnih težav in eksternalizacijskega vedenja (Fletcher, Walls, Cook, Madison in Bridges, 2008, str. 1733). Poleg tega, ko otroci postanejo starejši, nadaljnja uporaba agresivnih disciplinskih tehnik postane še močnejši napovednik agresivnega vedenja otrok v prihodnosti (Sheehan in Watson, 2008, str. 251, lasten prevod).

V raziskavah na temo starševstva in družin se je v zadnjem času uveljavil izraz postopkovna pravičnost, ki vključuje razumevanje, da bodo organi prisluhnili, bili nepristranski, spoštljivi in dobrohotni. Osnovna načela postopkovne pravičnosti so upoštevanje glasu vsakega udeleženega, poštenost, nevtralnost in spoštovanje, in če stik z organi temelji na teh načelih, se organi dojemajo kot bolj legitimni, ljudje pa so bolj pripravljeni upoštevati in sodelovati (Fagan in Tyler, 2005, str. 225). Čeprav je izraz postopkovna pravičnost v literaturi o vzgoji novejša konceptualizacija, raziskave že dolgo ugotavljajo, da je veliko bolj verjetno, da bodo otroci ponotranjili vrednote in pravila staršev, če bodo zaznali, da je bil upoštevan ustrezen postopek (Grusec in Goodnow, 1994, str. 7). Starši, ki uporabljajo postopkovno pravičnost, svoje otroke vprašajo za njihovo plat zgodbe, jim pojasnijo razloge za pravila in si prizadevajo, da bi se otroci v postopku počutili spoštovane, tudi če izid ni zaželen. Kljub temu pa se legitimnost staršev v mladostništvu zmanjšuje. Ta upad je povezan z razvojnim porastom avtonomije mladostnikov (Kuhn in Laird, 2011, str. 1360).

Salvador Minuchin (1974, str. 176, lasten prevod) meje izenačuje s pravili in razločuje jasne, toge oziroma nejasne meje. Pravila določajo, kako uspešno se družina prilagaja spremembam. Pomembno je, da so v družini postavljene jasne meje, saj lahko le-tako omogočimo dovolj varnosti za spreminjanje. Pretoge meje v družinah onemogočajo komunikacijo in mobilizacijo, saj jih člani lahko prestopijo le v izredno močni stresni situaciji, drugače pa so nepovezani. Minuchin (prav tam) take družine imenuje tudi nepovezane. Nejasne meje povzročijo, da se konflikt in stres posameznika takoj preneseta na celotno družino.

Jackson (1965) trdi, da je družina sistem, ki ga vodijo pravila, kar pomeni, da se njeni člani obnašajo organizirano, da nekateri vzorci postanejo vodilna sila v družinskem življenju. V družini se skozi interakcijo sčasoma začne oblikovati skupno, a pogostokrat ne ubesedeno, razumevanje pravil in norm, ki urejajo družinsko življenje. Znanstveniki (Riskin, 1963; Ford 1983; Stoll, 2004) ugotavljajo, da se družina le redko usede skupaj z namenom, da bodo določali družinska pravila, saj se ta proces po navadi zgodi spontano. Satir (1995, str. 97) ugotavlja, da

je večina družinskih pravil nerazvidnih, saj se v družini redko razvije diskurz o procesu postavljanja, prilagajanja in upoštevanja pravil, prav tako pa se razlikujejo interpretacije določenih vedenj. Recimo, da po vsakem skupnem kosilu posodo pomije hčerka, v primeru, da je ona zaposlena, pa to vlogo prevzame njen brat. Fantek je tako prepričan, da v družini velja pravilo, da on pomiva posodo le takrat, ko je sestra nenadomestljivo zaposlena. Medtem pa sestra meni, da obstaja pravilo, ki narekuje, da njen bratec pomiva posodo takrat, ko mu to naroči oče. Že v takšnih preprostih pravilih lahko vidimo, da prihaja do različnih razumevanj, ki lahko pripeljejo do zmede v družinskem delovanju ali do konfliktov. Zato je pomembno, da skupaj z družino raziskujemo njena pravila in jih poskušamo narediti razvidna.

Poleg pravil, ki so dokaj jasna in jih je lahko odkriti, pa obstaja še cel sistem pravil, ki so pogosto prikrita in tvorijo silno in nevidno moč v življenju vseh članov družine. Tu govorimo o nenapisanih pravilih, ki urejajo svobodo izražanja. V družinah, kjer je nedovoljeno govoriti o svojih občutkih, pomislekih, negativnih izkušnjah in kjer je na splošno veliko prepovedanih tem, se pogosto začnejo težave. Rezultat zahtev, da o nečem ne smemo govoriti, je pri nekaterih laž, drugi začnejo sovražiti svoje starše in se od njih oddaljijo. Najslabši rezultat pa je, da razvijejo nizko samovrednotenje, ki se kaže kot nemoč, sovražnost, neumnost in osamljenost. V primeru, da družinska pravila določanja, da je vse čutenje človeško in posledično sprejemljivo, lahko osebnost posameznika zori. Družina, v kateri veljajo pravila, ki vsakomur svobodno dovoljujejo govoriti o čemerkoli, pa naj bo to boleče, smešno ali povzroča občutke krivde, ima najboljše možnosti za to, da postane uspešna družina (Satir, 1995, str. 102–106).

1.3.3. Vloge v družini, spolno predpisane vloge in odločanje

V skupinah zavzemamo različne vloge. Nekateri v skupini morda prevzamejo vlogo organizatorja aktivnosti, drugi pridobijo naziv šaljivca skupine ipd. Družine se pri tem nikakor ne razlikujejo; znotraj družinskih sistemov, starši in otroci, prostovoljno ali pa neprostovoljno, prevzemajo določene vloge in vedenja (Zagefka, Jones, Caglar, Girish in Matos, 2021, str. 346, lasten prevod).

Nekaj sprememb v vsebini vlog, izguba vlog ali pa dodajanje le-teh se zgodi skozi odraščanje. Primeri so rojevanje otrok, njihov odhod od doma in upokojitev. V takšnih situacijah je v pomoč koncept oblikovanja vlog, ki se osredotoča na posameznikovo vedenje v določenem zaporedju interakcij (Aldous, 1974, str. 231, lasten prevod).

Ralph Turner (1956, str. 316, lasten prevod) je poudaril, da številne vloge zagotavljajo le splošna navodila za delovanje, a v bistvu zahteve situacije in pa posamezniki, ki se znajdejo v njej, določajo, kako se bodo vedli. Namesto da bi igral vlogo, ki jo predpisujejo norme, vsak posameznik v situaciji ocenjuje vlogo drugega na podlagi vedenja, ki ga kaže drugi. Prvi posameznik se nato odzove v skladu z vedenjem, ki ga predvideva kot posledico prevzema vloge drugega. Pravilnost presoje, na katero vsak akter opre svoje vedenje, se potrdi ali ovrže z odzivom druge osebe. Tako posameznik »ustvarja« svojo vlogo vsakič znova kot odgovor na iztočnico, ki so mu jo dali tisti v situaciji. V skladu s tem akterji improvizirajo zaporedja interakcij. Ta individualna vedenja postanejo pričakovana in strukturirana, če se akter pri tem počuti udobno in jih dovolj pogosto ponavlja. Tako vedenja prerastejo v vloge. Koncept oblikovanja vlog torej označuje proces, s čimer vedenjsko eksperimentiranje na strani posameznikov preraste v interakcijske vzorce.

Vloge, ki jih prevzemamo v vsakodnevnem življenju, pa so odvisne tudi od družbenih pričakovanj in spolnih stereotipov. Sama bom v diplomskem delu poskušala povezati družinske procese s tradicionalnimi spolnimi vlogami. V nadaljevanju skozi različno literaturo prikazujem, kaj sploh so spolne vloge in kakšne raziskave so bile že izvedene na to temo.

Spolne vloge so družbeno oblikovani in predpisani vzorci vedenja, ki v naši družbi temeljijo na binarnosti ženskosti in moškosti. V sistemu spolne binarnosti se biološkim ženskam pripisujejo stereotipne ženske družbene spolne vloge, biološkim moškim pa moške. Binarnost spola ne dovoljuje/omogoča nikakršnega svobodnega izražanja spolne identitete ali spolnega izraza (Koletnik, Grm in Gramc, 2006, str. 12–14).

V zadnjih 50 letih so se vloge moških in žensk v zahodni družbi drastično spremenile, vendar pa so na področju družine in družinskih vlog te spremembe še posebej počasne. Študije (Boye, 2009, str. 515; Claffey in Mickelson, 2009, str. 827; Lachance-Grzela in Bouchard, 2010, str. 775; Mannino in Deutsch, 2007, str. 317, Tichenor, 1999, str. 646) so večkrat pokazale, da ženske še naprej opravljajo večino gospodinjskih opravil in skrbijo za otroke, ne glede na njihov zaposlitveni status, njihov prihodek pa ni tako pomemben kot prihodek moškega, ne glede na to, koliko zaslužijo. Raziskave (Amato in Booth, 1995, str. 59; Risman in Johnson-Sumerford, 1998, str. 32) so pokazale, da moške, ki imajo s svojimi partnericami bolj egalitaren odnos, izkusijo večje zakonsko zadovoljstvo, prav tako pa so pari bolj zadovoljni, ko si gospodinjska opravila enakovredno razdelijo. Neff in Terry-Schmitt (2002, str. 1190) sta raziskovala pogled mladostnikov na razlike med moškimi in ženskami in spoznala, da mladostniki razlike

pripisujejo predvsem socialnim razlogom, npr. drugačni vzgoji, in pa različnim priložnostim, ki se pojavijo v družbi, glede na spol posameznika. Ta ugotovitev je pomembna predvsem zato, ker vprašani razlik ne pripisujejo biološkim razlogom in jih tako ne vidijo kot trajne oziroma nespremenljive (prav tam).

Edgell (2004, str. 113, lasten prevod) je pri parih srednjega razreda raziskoval, kdo določa in za katere odločitve menijo, da so najbolj pomembne. Žene so prevladovale na področjih urejanja stanovanja, porabe gospodinjstva in pa otroških oblek, medtem ko so moški odločali predvsem na področju financ, avtomobila in selitve. Ženine odločitve so v glavnem veljale za nepomembne, moške pa kot izjemno pomembne. Edgell (prav tam, lasten prevod) je ugotovil, da so moški po navadi odločali o razporejanju finančnih sredstev in so imeli največ besede pri odločitvah, ki so vključevale velike denarne vsote, medtem ko je žena sprejemala manjše odločitve.

Juul (2009, str. 40) piše, da moramo v vsaki družini nenehno sprejemati manjše in večje odločitve. Veliko manjših odločitev lahko prepustimo tistemu staršu, ki se je v danem trenutku znašel v položaju, da odloči in se o tem kasneje pogovorimo. Velike odločitve pa bi morali odrasli sprejemati vzajemno in po možnosti v odločanje vključiti tudi otroke, če so starejši od štirih ali petih let in bo odločitev imela vpliv na njihovo življenje.

1.3.4. Vrednote

Musek (1995, str. 71) razlikuje življenjske cilje, ideale in vrednote. Pravi, da se njihove zasnove pojavijo že v otroštvu, se utrjujejo v obdobju mladostništva, a se v bistvu izgrajujejo skozi celotno življenje posameznika. Predstavljajo nam merilo in smernice, s katerimi ocenjujemo dejanja drugih in obenem ocenjujemo in uravnavamo svoja dejanja. S pomočjo življenjskih ciljev, idealov in vrednot osmišljamo svoje življenje in ga načrtujemo v povezavi s pomembnejšimi odločitvami; šolanje, poklic, življenjski partnerji ipd.

Drugače pa meni Žorž (2012, str. 12), ki ugotavlja, da so vrednote, ideali in življenjski cilji neločljivo povezani. Avtor pravi, da so vrednote same po sebi neka vrsta idealov, ker pomenijo nekaj dobrega in več vrednega v smislu človekovih dosežkov. Posamezniki svoje osebne cilje pogosto uravnavajo z vrednotami. Tako posameznikove osebne vrednote postanejo ne le življenjsko vodilo, ampak tudi življenjski cilj.

V nasprotju pa Juul (2009, str. 19) piše, da vrednote obstajajo neodvisno od ciljev in da bolj kot o ciljih govorijo o tem, kakšna je pot do tja in kako kakovostno bo naše potovanje. V

nadaljevanju avtor navaja 4 vrednote, za katere trdi, da so transkulturne. Te štiri vrednote so enakovrednost, integriteta, avtentičnost in odgovornost.

Vrednote se univerzalne, med kulturami pa se pojavljajo razlike le v tem, katere so bolj cenjene oziroma katere se na hierarhični lestvici znajdejo višje in katere nižje. Čeprav pogostokrat slišimo, da živimo v obdobju »krize vrednot« in »razpadu vrednot«, pa ni vedno tako. Vrednote ne razpadajo, že o njihovem spreminjanju težko govorimo. Spreminja se človek in njegov odnos do vrednot. Kapitalistična družba nam vsiljuje vrednote užitka in zadovoljstva (vrednote, ki po Musekovi (1995, str. 77) lestvici vrednot spadajo pod nižje hedonske vrednote) kot edine pomembne. Trditve o zastarelosti in razpadu vrednot lahko tako obravnavamo le kot del materialistične in potrošniške ideologije (Žorž, 2012, str. 17).

Družina in družinske vrednote imajo temeljno vlogo pri oblikovanju življenja vsakega človeka. Glede na to, da se oblikovanje osebnosti začne v družini, lahko rečemo, da družinske vrednote neposredno vplivajo na razvoj posameznika, prav tako pa tudi na družinske procese. Day (2010, str. 145) piše, da imajo vrednote ogromen vpliv na to, kako bo življenje v družini potekalo. Avtor (prav tam, str. 147) navaja primer ene izmed svojih študentk, ki je živela v družini, kjer sta starša oboževala smučanje na vodi. Študentka je bila od zgodnjega otroštva vpisana na trening smučanja na vodi in celotno življenje družine se je vrtelo okoli tega. Na dopuste so hodili na morje, kjer so lahko smučali na vodi, družili so se pretežno samo z osebami, ki so tudi trenirale ta šport, komunikacija je potekala večinoma le na temo športa in tekmovanj. Starša sta si vloge porazdelila tako, da je deklica lahko nemoteno obiskovala treninge in družina je sčasoma celo kupila novo nepremičnino poleg jezera, na katerem so lahko smučali na vodi (prav tam). Čeprav je to ekstremen primer predanosti družinskim vrednotam in ciljem, pa vseeno menim, da dobro ponazori, na katere vidike družinskega življenja lahko vrednote vplivajo.

Reiss (1981, str. 97) piše tudi, da se vrednote skozi življenje posameznika lahko spreminjajo. Sistem družinskih vrednot za otroka sprva predstavlja ultimativno resnico, ki jo mora spoštovati. Šele skozi odnose z drugimi spozna tudi drugačne vrednote in poglede na svet, s katerimi se lahko poenoti in posledično tudi sam prevzame ali pa jih prepozna kot zanj nepomembne.

Zaključim lahko, da imajo vrednote res ogromen vpliv na družinske procese, saj so v bistvu podlaga, na kateri se bodo družinski procesi razvijali. V primeru, da v družini prevladuje vrednota enakovrednosti, bo komunikacija najverjetneje potekala na veliko bolj odprt način,

kjer imajo vsi družinski člani možnost izraziti svoje mnenje. Prav tako bodo verjetno vsi družinski člani lahko sodelovali pri odločanju in postavljanju pravil. Mislim, da vloge v tem primeru ne bodo tako striktno določene, prav tako pa bodo tudi čustva lahko bolj odprto izražena.

1.3.5. Izražanje čustev

Kljub raznolikosti definicij čustev in njihovih specifičnih poudarkov se večina avtorjev (Mauss in Robinson, 2009, str. 212; Ortony, 2022, str. 44) strinja, da je čustvo pojav, sestavljen iz najmanj 5 komponent:

- izrazna komponenta,
- motivacijska komponenta,
- telesna komponenta,
- doživljajska komponenta,
- kognitivna komponenta.

Cvetek (2014, str. 5) piše, da čustva igrajo ključno vlogo v človekovem razvoju in so pomembno vključena v različne izkušnje vsakdanjega življenja; v doživljanje samega sebe, medosebne odnose, delovna okolja, športne aktivnosti ipd. Vplivi čustev na življenje posameznika in skupnosti so lahko pozitivni ali pa negativni, kar je odvisno predvsem od posameznikove zmožnosti uravnavanja čustev. Eden največjih dejavnikov nezadovoljstva in razkroja odnosov naj bi bilo slabo ali neustrezno ravnanje s čustvi. Če pa so čustva primerno uravnana, lahko človeku tudi pomagajo, saj predvsem pozitivna čustva, kot so recimo veselje, zanimanje, zaupanje in naklonjenost, prispevajo h kakovosti medosebnih odnosov in življenja nasploh (prav tam, str. 6).

Osnovna izkušnja, ki jo otrok potrebuje, je, da so njegova čustva sprejemljiva, razumljiva, saj jih bo le-tako lahko obvladal in spoznal (Čačinovič Vogrinčič, 1998 str. 208).

Skyner (1994, str. 213) pravi, da vsak človek lahko sprejme in obvlada tista čustva v družini, ki so mu dovoljena sprejeti in obvladati, ob enem pa izrine tista čustva, ki zanj predstavljajo stres ali travmo oziroma ki v družini niso sprejeta in tako povzročajo napetost ter vznemirjenje in so tabu. Ko govorimo o tem, katera čustva so v družini sprejemljiva in katera ne, v bistvu govorimo o hierarhiji moči, kjer nekdo določa ali celo zahteva, da čutimo tisto, kar za družino moramo čutiti.

Satir (1995, str. 100) pravi, da od rojstva do smrti izkušamo široko paleto čustev; strah, bolečino, jezo, veselje, pa ne zato, ker so vedno prava, ampak ker so prisotna. Šele, ko si bomo dovolili stopiti v stik z vsemi področji družinskega življenja, bomo lahko začeli spreminjati stvari na bolje. Zato pa je pomembno, da lahko v družini odprto izražamo vsa čustva, tako pozitivna kot negativna. To pa seveda še ne pomeni, da so sprejemljiva tudi vsa vedenja, povezana s temi čustvi.

Zanimiv mi je bil tudi razmislek Satir (1995, str. 100) na temo jeze, saj avtorica pravi, da je jeza nujna človeška reakcija. Zaradi njene občasne izraznosti v razdiralnih dejanjih pa jo nekateri ljudje vidijo kot uničujočo. Jeza sama po sebi ni nikoli razdiralno čustvo, temveč so taka dejanja, ki jih človek stori pod vplivom jeze. S tem sem povezala tudi svojo izkušnjo supervizije, ko nam je supervizor povedal, da nas jeza motivira, da začnemo stvari spreminjati, ko nam niso všeč. Takrat tega nisem popolnoma razumela, a sem čez čas opazila, da njegove besede držijo. Kadar koli se znajdem v situaciji, v kateri sem nezadovoljna, jezna, razočarana, vem, da lahko ta čustva produktivno uporabim za spremembo. Tako tudi Satir (1995, str. 101) opozarja, da se starši ne bi smeli bati tega čustva in otrokom preprečevati izražanja jeze. Avtorica meni, da bi morali starši svoje otroke naučiti, kako primerno izražati vsa čustva in s tem izkoreniniti prepričanje o dobrih in slabih čustvih.

Za konec povzemam besede Čačinovič Vogrinčič (1998, str. 217), zakaj je prikrivanje in zanikanje čustev za otroka in na splošno za vse vpletene škodljivo.

Izredno pomembno je torej, ali ima človek v družini možnost, da čuti tisto, kar čuti, da si čustva pojasni in jih predela skupaj z drugimi v družinski skupini. O čustvih ni mogoče razpravljati, treba pa je razpravljati o tem, kaj sledi takemu ali drugačnemu čustvenemu doživetju. Ko otrok začne skrivati čustva pred družino, jih bo kmalu moral skrivati pred samim seboj, ne bo jih več mogel razbrati in se z njimi spoprijeti (Čačinovič Vogrinčič, 1998, str. 217).

1.4. Znanja o družinskih procesih in socialno delo z družino

Za stroko socialnega dela je to poglavje zagotovo najpomembnejše, saj pišem o socialnodelovnih znanjih in konceptih, ki se mi zdijo uporabni za delo z družino. Sicer sem že v prejšnjih poglavjih napisano poskušala ves čas povezovati z znanjem, ki sem ga pridobila v preteklih letih študija. Tako v to poglavje umeščam predvsem koncepte, ki jih v diplomskem delu prej nisem mogla uporabiti. V nadaljevanju lahko berete o konceptih znanja za ravnanje in razvidnosti družine ter dela na dveh ravneh.

1.4.1. Znanje za ravnanje in razvidnost družine

Koncept znanje za ravnanje govori o posebnostih v socialnem delu razvitega znanja in pa o ravnanju z njim. To je znanje, ki ga je mogoče pretvoriti v prakso. Socialni delavec mora znati dvoje (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2015, str. 15):

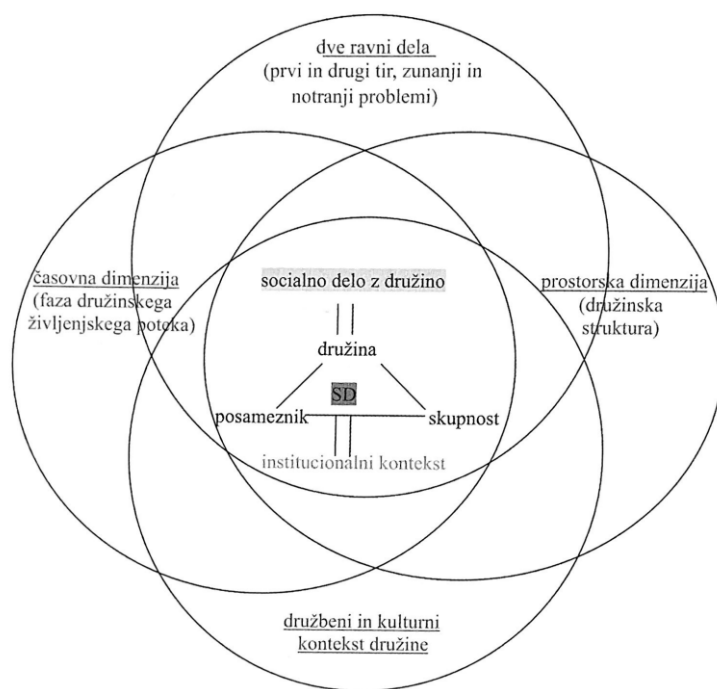
- vzpostaviti in vzdrževati delovni odnos in kontekst socialnodelovnega pogovora,
- podeliti strokovno znanje z uporabniki na način, da je to razumljivo njim in obenem njihove zgodbe prevajati v jezik stroke.

To dobesedno pomeni, da z uporabniki podelimo koncepte, ki definirajo naše sodelovanje; torej pojasnimo koncept delovnega odnosa, koncept razvidnosti, dela na dveh ravneh z družino ipd. (Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina, 2015, str. 15). Tudi v Matterini *Sozialarbeit mit Familien* (kot navedeno v Čačinovič Vogrinčič, 2006, str. 67) je zapisano, da so koncepti pomoči najprej le v glavah socialnih delavcev in so tako neučinkoviti, če ne pridejo do uporabnikov. Le s tem, da je koncept sodelovanja v obeh glavah, lahko delovni odnos postane tudi skupni projekt.

Delo z družino je kompleksno, saj moramo ves čas biti pozorni na več dimenzij dela, prav tako pa tudi na doživljanje vsakega posameznika in skupine kot celote. Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 43) pravita, da za ravnanje s to kompleksnostjo potrebujemo znanje o procesih in družinskem. To znanje nam omogoča, da razumemo raznovrstne družinske izkušnje, življenjski potek družine in družinsko strukturo v družbenem in kulturnem kontekstu (prav tam).

Spodaj prilagam slikovno ponazoritev kompleksnosti dela z družino, ki prikazuje prepletenost različnih tem, ravni in realnosti, s katerimi se srečuje socialna delavka pri soustvarjanju podpore in pomoči z družino.

Slika 2: Prikaz kompleksnosti socialnega dela z družino

Vir: Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 42

Če izhajam iz sebe in svoje izkušnje študija, lahko potrdim, da je znanje, ki ga mora imeti socialna delavka, res obširno. V času študija pridobivamo znanja v tematikah, kot so sociologija, psihologija, epistemologija, spoznavamo zakonodajne okvirje in se izpopolnjujemo na področjih dela s starimi, z mladimi, z ranljivimi skupinami ipd. Vsa ta znanja pa utrjujemo še s praktičnim usposabljanjem, ki je obvezno v vsakem letniku izobraževanja.

Od vseh naštetih znanj pa je izjemno pomembno, da ima socialna delavka znanje iz družinske psihologije, kamor spada tudi koncept razvidnosti družine. Na to opozarja tudi Čačinovič Vogrinčič (2006, str. 28), ki piše, da pri delu z družino vzporedno vodimo dva procesa, in sicer proces stabilizacije, saj tako vzpostavljamo izviren delovni projekt pomoči. Drugi pa je proces raziskovanja, samoraziskovanja in soraziskovanja in skozi tega mora družina postati bolj razvidna. Pri tem govorimo o pravilih, ciljih, načinu odločanja in vlogah, kar za družino prinaša nove izkušnje in nove poglede. V tem procesu pa je vloga socialne delavke, da zna ubesediti družinsko dinamiko in varovati razvidnost vsakega posameznika. Pomembno je, da je v delovnem odnosu slišan posameznik, a hkrati raziskujemo tudi družino kot celoto in njeno družbeno umestitev (prav tam).

Delo na dveh ravneh, na dveh tirih ali pa znotraj in zunaj je način, kako družina sama sebi postane bolj razvidna. Delo na drugi ravni je delo v delovnem odnosu, ki povabi družino, da

raziskuje svojo notranjost, značilnosti reševanja konfliktov in s tem soustvarja spremembe, ki jih potrebuje (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019, str. 56).

2. OPREDELITEV PROBLEMA

Raziskave glede procesov v družini so predvsem v slovenskem prostoru izjemno redke. Veliko več raziskav je bilo opravljenih v Združenih državah Amerike, kjer pa raziskovalci predvsem primerjajo različne oblike družine. Mnogi avtorji (Lansford, Ceballo, Abbey in Stewart, 2001, str. 850; Childs, Brady, Cameron in Kaukinen, 2020, str. 13) predlagajo, da se je pri nadaljnjih raziskavah treba osredotočiti predvsem na to, kaj se dogaja v različnih strukturah družin; ni dovolj le vedeti, v kakšni obliki družine posameznik živi, ampak tudi raziskati, kako življenje v njej poteka. Tako se bom tudi sama ravnala po tem predlogu in v diplomski nalogi raziskala procese, ki potekajo v družini vsakega izmed vprašanih in posledično dobila neposreden vpogled v življenje in zaznavanje posameznikov z izkušnjami odraščanja v enostarševskih in dvostarševskih družinah. Avtorji Lansford, Ceballo, Abbey in Stewart (2001, str. 849, lasten prevod) so dognali, da je za otroka najbolj ugodno, predvsem z vidika socializacije, da odrašča z dvema biološkima staršema. Avtorji menijo, da en starš otroka ne more vzgojiti tako dobro kot dva starša in tako tudi prepoznavajo, da imajo enostarševske družine za otrokov razvoj, uspešnost in kasnejše težave v romantičnih razmerjih najbolj negativen vpliv. Nieuwenhuis in Maldonado (2018, str. 1) sicer menita, da so dnevi, ko je nuklearna družina veljala za ideal, mimo, a enostarševske družine se vseeno vsak dan srečujejo z izzivi, s katerimi se dvostarševske družine morda ne bodo nikoli srečale. Tudi sama se strinjam s tem pogledom, saj menim, da dostikrat pozabimo na težave, s katerimi se srečujejo enostarševske družine. Zelo velik izziv predstavlja že finančna preskrbljenost družine, saj namesto dveh prihodkov denar služi le en človek, kar v nekaterih primerih pomeni tudi to, da mora ta oseba delati nadure ali pa imeti dve sočasni zaposlitvi. To seveda neposredno izkusijo tudi otroci, ki s staršem preživijo manj časa. Med drugim mora starš prevzeti tudi del obveznosti, ki se morda ne ujema z njegovo družbeno predpisano spolno vlogo in se ob enem soočati s stigmo, ki je, po mojem mnenju, še vedno prisotna v družbi, predvsem v primeru enostarševskih družin z očetom. Prav zato se mi zdi nadvse pomembno raziskovati družinske procese v enostarševskih družinah, saj bom na tak način od sogovornikov lahko neposredno izvedela, kakšne težave so se pojavljale v njihovem odraščanju in kje so sami morda videli primanjkljaj, če so ga seveda zaznali. S svojo raziskavo bom pripomogla k raziskovanju in prepoznavanju družinskih procesov, saj je znanje o tej temi

v slovenskem prostoru še močno okrnjeno, je pa to pomembno znanje za ravnanje v socialnem delu.

2.1. Raziskovalna vprašanja

V diplomskem delu sem želela predvsem poglobljeno raziskovati življenje sogovornikov med odraščanjem. Tako sem se odločila za raziskovanje družinskih procesov, saj menim, da lahko na tak način dobro in pa predvsem globlje spoznam družinsko dinamiko sogovornikov. Ob enem me je zanimalo tudi, na kakšen način se opredelitve družinskih procesov razlikujejo v enostarševskih in dvostarševskih družinah; je v enostarševskih družinah morda lažje izražati čustva ali pa se dogovarjati glede pravil ali obratno? So razlike povezane z obliko družine? Doživljanje sogovornikov pa sem v nekem delu želela tudi povezati s širšim družbenim kontekstom in tako se v zadnjem raziskovalnem vprašanju sprašujem, kakšna je povezava med družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami in družinskimi procesi.

1. Kako intervjuvanci opredeljujejo družinske procese v njihovih družinah?

S tem vprašanjem želim podrobno raziskati vse družinske procese. Sogovornike bom spraševala po pravilih v njihovi družini, kako so se odločali, kakšne so bile vrednote, kako so v družini komunicirali, kakšne vloge so zavzemali ter kako so izražali čustva.

2. Kako se opredelitve družinskih procesov razlikujejo v enostarševskih in dvostarševskih družinah?

To vprašanje mi bo pomagalo raziskati morebitne razlike v opredelitvah družinskih procesov v enostarševskih in dvostarševskih družinah. Sogovornike bom spraševala o njihovem mnenju glede povezave med obliko družine in pa družinskimi procesi na primeru njihovih lastnih družin. Hkrati pa bom tudi preverjala, ali so zaradi oblike družine, v kateri so odraščali, imeli težave z odzivi družbe. To vprašanje bom umestila v raziskavo z namenom, da bi preverila, kako velika stigma, v povezavi z enostarševskimi družinami, je še vedno prisotna v družbi.

3. Kako so družinski procesi povezani z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami?

Kot sem že zapisala, se mi je zdelo pomembno, da temo družinskih procesov povežem tudi s tradicionalnimi spolnimi vlogami in tako bom s pomočjo tega vprašanja spraševala sogovornike, kakšno je njihovo mnenje glede družbeno opredeljenih spolnih vlog, kako so se

te kazale v njihovi družini. Obenem jih bom pozvala, da poskušajo narediti povezavo med družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami in družinskimi procesi. Sogovornike bom vprašala tudi, kako bi sami želeli razvijati družinske procese v povezavi z vprašanji spola ter katere vloge in naloge prepoznavajo kot moške oziroma ženske. To se mi zdi pomemben poudarek, saj sama menim, da imajo družbeno opredeljene spolne vloge še vedno zelo velik vpliv na naše vsakodnevno življenje, saj narekujejo, kako naj bi se vsak posameznik vedel, da bo to konformiralo z njegovim biološkim spolom.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Razlikujemo kvantitativne in kvalitativne raziskave (Mesec, 2009, str. 17). Moja raziskava znotraj diplomskega dela je kvalitativna. To pomeni, da osnovno gradivo predstavljajo besedni opisi oziroma pripovedi. V kvalitativni raziskavi je to gradivo tudi obdelano in analizirano na beseden način, s kvalitativno metodo, in sicer s kodiranjem. Raziskava je tudi eksplorativna oziroma poizvedovalna (Lubi, 2007, str. 19), saj predstavlja uvod pri raziskovanju oziroma spoznavanju nekega področja, lahko pa gre tudi za prvi korak na neznanem področju. Namen eksplorativne raziskave je odkriti probleme, jih formulirati in postaviti preverljive hipoteze (prav tam). Raziskava je tudi empirična (Mesec, 2009, str. 17), saj sem zbirala novo, neposredno izkustveno gradivo. V primeru mojega diplomskega dela to gradivo predstavlja podatke o družinskih procesih, družinskem življenju med odraščanjem, odziv družbe zaradi oblike družine ter povezave družinskih procesov in tradicionalnih spolnih vlog.

3.2. Teme

Spodaj naštevam teme, ki se pojavljajo v moji raziskavi. Teme sem osnovala predvsem na raziskovalnih vprašanjih in vprašanjih znotraj merskega instrumenta. Naštete teme so tiste, ki sem jih vnaprej predvidela, sem bila pa pri analizi pozorna tudi na pojav morebitnih drugih v izvedenih pogovorih.

- a) Družinsko življenje v času odraščanja
- b) Družinski procesi
- c) Temeljni občutek lastne vrednosti v družini
- d) Odziv družbe glede na obliko družine
- e) Primerjava izkušenj odraščanja v enostarševskih in dvostarševskih družinah

- f) Povezava družbeno opredeljenih spolnih vlog z družinskimi procesi

3.3. Merski instrument

Moj merski instrument predstavlja vodilo za intervju, ki je priloženo v Prilogi 1. Vodilo za intervju sem imela pripravljeno vnaprej, a sem posamezna vprašanja in podvprašanja prilagajala sogovornikom ter po potrebi tudi dodajala vprašanja. Vodilo (Priloga 1) vsebuje 18 vprašanj odprtega tipa z dodatnimi podvprašanji. Vodilo za intervju sem preizkusila na enem izmed sogovornikov, s katerim sva ob koncu intervjuja ugotovila, da so vprašanja dobro zastavljena ter da moram narediti le še nekaj manjših popravkov, da bo intervju potekal še boljše. Tako sem nekaj vprašanj drugače ubesedila ali pa jih postavila na drugo mesto.

3.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija in vzorec

Mojo populacijo predstavljajo vsi polnoletni državljani Slovenije v marcu in aprilu 2022, ki so odrasli v heterospolnih bioloških enostarševskih in dvostarševskih družinah na področju celotne Republike Slovenije. Populacija je zelo obširna, saj je v letu 2021 v Sloveniji živelo kar 276 tisoč dvostarševskih družin ter 136 tisoč enostarševskih družin (SURS, 2022). Iz tega razloga sem se odločila za preučevanje vzorca. Moj vzorec sestavljajo posamezniki, ki so odrasli v bioloških enostarševskih in dvostarševskih družinah, kjer sta starša heteroseksualno usmerjena. Vzorec, ki v moji diplomski nalogi obsega 9 enot, je neslučajnostni priložnostni, saj sem za raziskovanje pridobila subjekte, ki so mi bili najbolj dostopni. Sogovornike sem izbirala predvsem na podlagi osebnega odnosa, saj menim, da sem na tak način pridobila bolj iskrene in obsežnejše odgovore. Sogovornike sem iskala v domačem in šolskem okolju; med svojimi prijatelji, znanci, sošolci, sorodniki prijateljev ipd. Pri iskanju sogovornikov pa sem bila pozorna tudi na demografske podatke, saj sem poskušala pridobiti odgovore vseh spolov, približno enake starostne skupine, z izjemo dveh starejših sogovornikov, ki sta mi s svojimi pripovedmi dala vpogled v potek odraščanja pred nekaj desetletji.

Razpredelnica 1: Osnovne značilnosti enot vzorca

Oznaka sogovornika	Starost	Spol	Oblika družine
A	21	M	Dvostarševska
B	68	Ž	Dvostarševska
C	23	Ž	Enostarševska

Oznaka sogovornika	Starost	Spol	Oblika družine
D	23	Ž	Enostarševska
E	22	Ž	Dvostarševska
F	22	Ž	Dvostarševska
G	23	M	Enostarševska
H	22	Ž	Enostarševska
I	63	M	Dvostarševska

3.5. Opis zbiranja podatkov oz. empiričnega gradiva

Kot metodo zbiranja podatkov sem uporabila spraševanje, in sicer delno standardiziran intervju. Predhodno sem si pripravila vodilo za intervju, ki me je usmerjalo v pogovoru s sogovorniki. Za pogovore sem se dogovorila v živo, z ustnim dogovorom ali pa prek sporočil na telefonu (SMS, Facebook ipd.). Vlogo spraševalca sem prevzela sama, spraševanje pa je potekalo ustno in neposredno. Pogovore sem izvedla na različnih lokacijah v Ljubljani in njeni okolici. Vsi pogovori so potekali v neformalnem okolju, v kavarni ali pa na domu sogovornika. Intervjuje sem s sogovorniki izvajala v mesecu aprilu in maju. Na začetku vsakega srečanja sem z intervjuvanci poklepetala in s tem poskušala zmanjšati morebitno napetost. Pred začetkom samega intervjuja sem sogovornikom predstavila informirano soglasje in vsi so se z napisanim strinjali, ga podpisali in mi dovolili snemanje pogovora. Med pogovorom sem vodilo za intervju imela na računalniku, ki je bil postavljen tako, da so tudi sogovorniki lahko videli vprašanja in jih prebrali. Nekateri sogovorniki so me predhodno prosili za pregled vodila za intervju in tako sem jim ga kakšen dan prej poslala. Intervjuji so v povprečju trajali okoli 1 uro, najdaljši intervju pa je trajal 1 uro in pol.

3.6. Obdelava in analiza podatkov

Po končanem zbiranju podatkov sem gradivo obdelala na kvalitativen način. Zvočne posnetke, ki sem jih (z dovoljenjem intervjuvanih) posnela s telefonom, sem transkribirala v Wordov dokument. Pred vsak intervju sem zapisala številko intervjuja, spol intervjuvanca, njeno/njegovo starost ter ali je odraščal v enostarševski ali v dvostarševski družini. Anonimnost intervjuvancev sem zagotovila s tem, da v transkriptih intervjujev ni zapisanih njihovih imen ali pa katerih koli elementov, ki bi lahko bili povezani z njimi (kraj bivanja, izobraževalna institucija, imena družinskih članov itd.). Ponovno sem prebrala vse transkripte intervjujev in v njih označila enote kodiranja. Intervjuje sem označila s črkami od A do I, izjave pa s številkami od ena naprej, ki sem jih nato prekopirala v tabelo za odprto kodiranje. Vsaki izjavi

(*Mojo družino sestavljajo mami, oči in brat.* (E1)) sem določila pojem, kategorijo ter temo. Podkategorije in nadkategorije sem uporabila po potrebi, zato niso zapisane pri vsakem pojmu. V tem primeru je pojem *dvostarševska*, kategorija *oblika družine*, tema pa *družinsko življenje*. Na podlagi odprtega kodiranja (Priloga 4) sem enake teme in kategorije združila v osnem kodiranju (Priloga 5). Sledilo je še odnosno kodiranje (Priloga 6) in oblikovanje ugotovitev. Proces kodiranja sem opravila v programih Microsoft Word in Excel.

4. REZULTATI

Odločila sem se, da bom pogovore analizirala glede na štiri glavne teme, ki so se pojavljale. Teme so obsežne, zato sem za zagotavljanje večje preglednosti odgovore povsod razdelila še v kategorije.

4.1. Družinsko življenje

V to temo spadajo vsi odgovori o življenjskih potekih družine, izkušnjah življenja v primarni družini, družinskih okoliščinah in pa tudi o lekcijah, ki so se jih sogovorniki naučili skozi življenje v primarni družini.

- ŽIVLJENJSKI POTEKI DRUŽINE

Kot sem omenila, sem se pri določanju oblike družine v celoti opirala na sogovornikovo samoopredelitev družine. Skozi odprto in osno kodiranje je zato moč opaziti, da so nekateri sogovorniki večino življenja odraščali v družini z dvema staršema oziroma skrbnikoma, ampak so vseeno odgovorili, da so odraščali v enostarševski družini. To pa ne velja v nasprotnem primeru, saj so vsi sogovorniki, ki so odraščali z enim staršem, tudi odgovorili, da so odraščali v enostarševski družini. Dva sogovornika iz enostarševske družine sta izpostavila, da so se stiki z očetom med odraščanjem prekinili oziroma zmanjšali, kar se je zgodilo po razvezi ali ločitvi staršev in selitvi sogovornika na drugo lokacijo. Nekaj sogovornikov je doživelo razvezo oziroma razpad zunajzakonske skupnosti staršev, nekateri pa so po ločitvi ali razvezi imeli možnost živeti z obema staršema, saj so starši imeli deljeno skrbništvo. Zanimivo se mi zdi, da je večina izmed sogovornikov, ki so izkusili deljeno skrbništvo, odgovorila, da so živeli v enostarševski družini. Nekateri posamezniki so se po razvezi ali ločitvi staršev z mamo odselili drugam. Ena sogovornica se je konec osnovne šole preselila k očetu zaradi maminega slabega finančnega stanja in nezmožnosti za preživljanje. Druga pa je poudarila, da je bila mama zaradi dela veliko odsotna in je zato večino časa preživela z babico in teto.

Razvidno je, da so sogovorniki odraščali v družinah, ki so se dinamično spreminjale, reorganizirale, preseljevale ipd. V primeru mojih sogovornikov so bili družinski poteki raznoliki in menim, da je tudi to v veliki meri pripomoglo k oblikovanju in razvijanju družinskih procesov.

- IZKUŠNJA ŽIVLJENJA V PRIMARNI DRUŽINI

Izkušnje življenja v primarni družini so se pri sogovornikih seveda razlikovale, a niso bile povezane z obliko družine, v kateri so odraščali. Nekateri sogovorniki so imeli izkušnjo nekonformnosti z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami: *»Videl sem tudi, da lahko moški dela ženske vloge in ženska moške.«* (A111). To je bilo za mojo raziskavo pomembno tudi iz vidika raziskovanja družbeno opredeljenih spolnih vlog, o katerih pišem v zadnjem podpoglavju rezultatov. Sogovornika, ki sta bila nekoliko starejša od drugih (63 in 68 let), sta poročala, da je oče večino svojega dohodka predal mami, ki je razpolagala z njim, in da je bilo v družini zelo pomembno, da so vse obroke pojedli skupaj. Izstopal je tudi sogovornik, ki izmed peščice tistih, katerih starši so se razvezali ali je njihova zunajzakonska skupnost razpadla, ni izkusil negativnih posledic razveze, saj so vsi ostali v dobrih odnosih: *»Jaz sicer res nisem izkusil te ločitve, ker smo res vsi ostali v dobrih odnosih. Smo tudi hodili na skupne večerje in kosila pa tako.«* (G10) Podobna izkušnja pa se je pojavila še pri nekaterih sogovornikih, saj je družina kljub ločitvi ali razvezi staršev vedno stopila skupaj, ko je kdo potreboval pomoč. Družina je bila za nekatere tudi prostor, da so izrazili svoj pravi jaz in se jim ni bilo treba pretvarjati: *»[...] pa mi dala to možnost, da sem bila kakršna sem.«* (H28) Nekaterim sogovornikom pa je bilo zaradi družine težko, saj se v družini niso odzivali na sogovornikove pobude po reševanju konfliktov: *»[...] ki je vedno želela razčiščevati stvari in reševati konflikte, ampak ker ni bilo takega feedbacka nazaj, je bilo to težko.«* (C98)

Opazila sem, da so se prepričanja, ki so veljala v družinah starejših sogovornikov, razlikovala glede na prepričanja, ki v družbi veljajo danes. Eden izmed sogovornikov je tako poročal, da je v času njegovega odraščanja veljalo prepričanje, da je razveza sramotna ter da tako otroci postanejo pankrti: *»Tudi moja starša recimo, sta samo živela skupaj. Po moje sta se želela že ločiti, vsaj tak občutek sem imel. Takrat je bilo tako, da so bile ločitve izjemen tabu, pa še na kmetih je bilo tako, da so otroci potem postali pankrti, če sta šla starša narazen. Zato se je tudi družina držala skupaj po moje.«* (I65) Ta isti sogovornik je povedal tudi, da otroci niso smeli biti prisotni pri pogovorih odraslih. Druga starejša sogovornica je imela izkušnjo, da ni bilo v navadi, da bi otroci izražali čustva ali svoja mnenja: *»[...] ker v tistih časih, ko sem bila jaz*

otrok, se ni otrok spraševalo, kaj bi on pa kaj ne bi, pa da bi lahko povedal, kaj želi, tega vprašanja »ali bi« ni bilo, samo boš.» (B21)

Določeni sogovorniki so imeli izkušnjo slabšega socialno ekonomskega stanja družine, zaradi česar so nekateri morali prej začeti hoditi na delo, da so pripomogli k finančni preskrbljenosti družine. Ena sogovornica pa je bila v tistem času še premlada za pomoč pri preskrbovanju, zato sta zaradi maminega slabega socialno ekonomskega stanja živeli v okoljih, ki niso bila primerna za otroka: *»Je bilo pa težko zaradi tega, ker sva bila v resnici čisto brez »keša« in sva ves ta čas živele v otroku neprimernih okoljih. Večinoma so bile to neke žurerske bajte, kjer si lahko najel eno najemniško sobo ali pa mogoče sva si še celo delile s kom drugim in sva pač tam notri živele.» (H14)* Drugi sogovorniki niso omenjali slabega socialno ekonomskega stanja družine, a so bile njihove družinske okoliščine vseeno raznolike in pri nekaterih tudi nekoliko obremenjujoče. V družini sogovornika I je imel oče težave z uživanjem alkohola, obenem pa je sogovornik s starši imel malo stika zaradi njihovih urnikov dela in šolanja: *»Pa v bistvu smo bili zelo malo s svojimi starši, ker si šel zjutraj v šolo, potem si bil pa v varstvu do 6. popoldne in si se videl samo zvečer.» (I7)* Družinske okoliščine, predvsem pa življenje v razširjeni družini, pa je bilo po mnenju ene izmed sogovornic povod za razvezo staršev, saj odnosi med očetovo družino in sogovornikovo mamo niso bili dobri.

Skozi zapisano lahko prepoznamo, da so se izkušnje, prepričanja in družinske okoliščine močno razlikovali pri vseh sogovornikih, med analizo pa nisem prepoznala, da bi se katere koli izmed prej naštetih kategorij pojavljale pretežno le v enostarševski ali dvostarševski družini.

- LEKCIJE IZ PRIMARNE DRUŽINE

Opazila sem, da so sogovorniki lekcije iz primarne družine navajali na podlagi dveh značilnosti, in sicer, da so se nečesa naučili prek družinskega delovanja in vrednot ali pa so izpostavili nekaj, kar jim je v družini manjkalo in so se na tak način naučili, da jim je to pomembno. Trije sogovorniki so torej navedli, da so se v družini naučili, da je komunikacija pomembna in prav vsi trije so predhodno povedali, da je bila komunikacija v njihovi družini okrnjena ter da bi si želeli boljše. Sogovornica je glede pomembnosti komunikacije povedala tole: *»Naučila sem se, da nikamor ne prideš, če ni dvosmernega pogovora. Če ne rešuješ konfliktov, se ti bo zmešalo. Naučila sem se, da je komunikacija izredno pomembna in mislim, da je to tudi nekaj pozitivnega, kar sem iz te izkušnje pridobila.» (C149)* Nasprotno pa so drugi sogovorniki v družini imeli zgled podpore drug drugemu: *»Odnesele sem to, da so družine zelo pomembne in da je noro pomembno, da imaš ob sebi ljudi, ki sicer, ja, se kregajo včasih pa ni vse super,*

ampak veš, da te podpirajo in da ti stojijo ob strani.» (H132) Nekaj sogovornikov je izpostavilo tudi, da so v družini dobili sporočilo, da morajo živeti pošteno življenje, brez kaznivih dejanj in želje škodovati komur koli. Pomemben se mi je zdel tudi poudarek ene izmed sogovornic, ki je povedala, da moraš svojo družino podpirati ne glede na to, ali je dobra ali slaba, ampak da se moraš od družine oddaljiti, če ti v življenju ne prinaša nič dobrega. Med sogovorniki so se sicer večinoma pojavljali nauki o spoštovanju, medsebojni pomoči in podpori drugim, povezanosti in delavnosti.

4.2. Družinski procesi

Pri tej temi sem podrobno raziskala vse družinske procese, ki se odvijajo znotraj družine. Tukaj pišem o odnosih v družini, družinskih pravilih, vlogah, komunikaciji, vrednotah, odločanju, reševanju konfliktov ter čustvih.

- ODNOSI V DRUŽINI

Vsi sogovorniki so v svojih družinah prepoznali dobre odnose ali odnose, ki temeljijo na zaščiti, spoštovanju in zaupanju. Omenjali so dobre odnose s starši ali z vsaj enim od njih. To je bila po navadi mama, s katero so sogovorniki imeli enakovreden odnos, nanjo so se lahko zanesli, mame pa so do njih imele zaščitniški odnos. Ena sogovornica je svoj odnos z mamo opisala takole: *»Vsaj vem, da če gre nekaj narobe, se lahko obrnem na mami.*» (F49) Nekateri sogovorniki so imeli v svojih življenjih tudi pomembne druge, s katerimi so stikali dobre odnose, recimo stare starše in pa mačeho. Razlika v opisu odnosa do staršev pa se je pojavila pri sogovornici, ki je nekoliko starejša od drugih, saj je svoj odnos s starši opisala tako: *»Smo pač spoštovali starše, nismo jim odgovarjali, nismo se tako obnašali, kot se danes recimo obnašajo otroci, brez vseh zavor, filtrov.*» (B10) Iz navedka je opazno, da je v času sogovorkinega odraščanja bilo nesprejemljivo, da bi staršem ugovarjal ali do njih izražal nespoštovanje.

Nekateri sogovorniki pa so govorili o okrnjenih odnosih v družini. Sogovorniki so opažali okrnjene odnose med člani družine kot tudi med seboj in drugimi družinskimi člani. Sogovornik, ki je odraščal v času, ko je v družbi prevladovalo mnenje, da je razveza sramotna, je povedal, da je bil odnos med staršema okrnjen, saj sta skupaj preživljala zelo malo časa. K temu je verjetno pripomoglo tudi očetovo uživanje alkohola, zaradi katerega je pogosto začel konflikte in razgrajal. V družinah sogovornikov se je pojavljala podrejenost mame očetu, kar je kasneje vplivalo tudi na način odločanja, postavljanja pravil in prevzemanja vlog. Sogovorniki so pogosteje govorili o okrnjenem odnosu z očetom, razlog za to pa je pri nekaterih bil, da oče ni bil aktivno vključen v družinsko življenje. Očetove ne vključenosti ne gre nujno pripisati

njegovi volji, saj obstaja možnost, da je bil v bistvu mamin odnos tisti, ki je očetu preprečeval aktivno vključenost v družino: »[...] oči tudi dostikrat kasneje rekel, da ni imel možnosti, da bi naju vzgajal.« (D69) Sogovornica D je svoj okrnjeni odnos z očetom pripisala tudi njegovemu odnosu s svojo mamo in partnerko: »[...] in se počutim, kot da sem zadnja in tudi v razmerju z njegovo mamo in partnerko, mislim, da sem na zadnjem mestu. Njegova prejšnja partnerka je imela hčerko, pa se mi zdi, da se je z njo znal bolj povezati kot z menoj.« (D134) Tudi v dvostarševskih družinah so sogovorniki pogosteje opisovali boljši odnos z mamo kot z očetom. Sogovorniki so mame na splošno dojemali kot bolj empatične, pripravljene poslušati in pomagati. Nekaj sogovornikov je imelo okrnjen odnos s sorojenci, nihče pa ni opisoval okrnjenih odnosov s pomembnimi drugimi, ki so jih prej omenjali, recimo teta, stari starši, mačeha ipd.

Zaključim lahko, da so sogovorniki v svoji družini imeli tako pozitivne kot negativne izkušnje odnosov, spodbudno pa se mi zdi to, da so vsi sogovorniki v družini imeli vsaj enega človeka, s katerim so vzpostavili dober, iskren in odprt odnos.

- PRAVILA V DRUŽINI

Pravila so bila prisotna pri večini sogovornikov. V bistvu je zgolj ena sogovornica izpostavila, da pravil v njeni družini ni bilo oziroma da si jih je postavljala sama: »[...] bi rekla prej, da sem bila na tem področju nekoliko samosvoja, tista, ki si je postavljala neka pravila.« (C15) Pri pravilih je izstopala le še sogovornica H, ki je menila, da ji je mama postavljala premalo pravil, zaradi česar je kasneje imela težave: »Jaz recimo celo osnovno šolo nisem delala domačih nalog, tako da sem dolgo časa potrebovala, da sem v srednji šoli kakšne učne navade pridobila.« (H43) Sogovorniki, ki so odrasčali s sorojenci, so opazili, da so bila pravila zanje manj stroga kot za starejše sorojence, razlog za to pa so našli v tem, da so se starši prek »preizkušanja« naučili, katera pravila so utemeljena in katera bi lahko še nekoliko omehčali. Najpogosteje so pravila postavljali starši oziroma vsaj eden od njih. Zopet je bila tukaj večkrat omenjena mama, ki je vlogo postavljanja pravil prevzela pri več kot polovici sogovornikov. Drugače so pravila postavljali tudi sorojenci, drugi družinski člani (recimo babica) in pa sogovornik sam.

Za sogovornico, ki je bila za postavljanje pravil odgovorna sama, so velik pomen imeli tudi filmi, skozi katere je razbirala, kaj se ji zdi moralno pravilno. Sogovornica je v pogovoru tudi navedla primer pravila, ki si ga je postavila po vzoru nekega filma: »Recimo ne smem biti zunaj po 10. uri zvečer, [...]« (C18) Področja pravil, ki so jih sogovorniki pogosto navajali, pa

obsegajo tudi pravila glede šole, pravila glede pomoči doma ter pravila glede izhodov. Prvo področje obsega predvsem zahteve in pravila staršev glede uspeha v šoli in opravljanja šolskih obveznosti. Pri drugem področju so sogovorniki govorili o obveznostih, ki so jim jih določili starši v povezavi z domačimi opravili. Na tretjem področju so starši postavljali pravila predvsem glede tega, do kdaj in kje so lahko sogovorniki, ko grejo ven s prijatelji. Sogovorniki so navajali tudi, da so jim starši postavili pravila glede tega, da ne smejo preklinjati, ne smejo nositi čevljev v stanovanju ter da morajo biti v primeru gostov vsi prisotni. Zanimivo se mi je zdelo tudi pravilo, ki ga je določila babica ene izmed sogovornic, in sicer: *»[...] zunaj ne sme biti igral, da moramo paziti, da trava ne bo poteptana, zato tudi gugalnice nisva smeli imeti. [...] Ampak je tudi ona na nek način določala pravila, kar se tiče okoli hiše.«* (D25)

Uvajanje pravil je večinoma potekalo na dva načina, in sicer, da so družinski člani uvedli pravilo in o tem obvestili otroka ali pa, da so bila pravila že samoumevna. Pri nekaterih sogovornikih se je zgodilo, da so se družinski člani skupaj usedli in postavili pravilo le v primeru izrednih razmer, npr. ko je izbruhnil hud konflikt ali kaj podobnega. Drugi sogovorniki pa so izkusili, da so družinski člani pravilo uvedli z vzbujanjem slabe vesti: *»Recimo: »Ti boš danes pospravila dnevno sobo,« in jaz sem po navadi odvrnila, da ne bom in ona je rekla, da nam kuha in skrbi za nas, mi pa ji ne želimo pomagati in to je mene po navadi toliko prizadelo, da sem to potem naredila.«* (C22) Uvajanje pravil je v nekaterih družinah potekalo kar z vsakim otrokom posebej: *»Ampak tudi to se nismo skupaj dogovorile, je bilo najprej mami posebej s sestro, pa potem mami posebej z mano.«* (D52) Redkeje pa so v družini pravila uvajali tako, da so se skupaj pogovorili in sprejeli pravilo.

Večina sogovornikov se je strinjala, da so bila pravila v njihovi družini prilagodljiva. Nasprotno pa sta ugotavljala sogovornika, ki sta bila nekoliko starejša od drugih, saj pravila v njihovih družinah niso bila prilagodljiva, ker so starši imeli glavno besedo in temu si nista drznila ugovarjati. Dve sogovornici sta odgovorili, da se določena pravila nikoli niso spremenila. Zanimivo naključje je, da sta obe sogovornici kot ne spreminjajoče se pravilo navedli pravilo glede pospravljanja ob sobotah: *»Babičina pravila pa se nikoli niso spremenila. Ob sobotah se je vedno pospravljalo in to velja še danes.«* (C25) Sogovornici sta se sicer strinjali, da so se pravila spreminjala skozi odrasčanje.

Večje število sogovornikov je ob neupoštevanju pravil prejelo kazen: *»Pa imeli smo žepnino in potem, če nisi ubogal, si jo dobil manj oziroma je nisi dobil. Aja, pa če nisem imela v redu ocen, potem nisem smela iti k prijateljem, sem mogla iti po šoli takoj domov.«* (F29) Za razliko od teh

sogovornikov pa sta bila dva, ki nista izkusila nobenih posledic ob neupoštevanju pravil. Pri nekaterih sogovornikih je neupoštevanje pravil sprožilo konflikte v družini. Razlike so se pojavile pri sogovornikih, ki sta bila starejša od drugih. Sogovornica o kršitvi pravil sploh ni razmišljala, ker jih je brezpogojno spoštovala. Sogovornik pa je bil, v primeru kršitve pravil, fizično kaznovan: *»Pa če si kakšno neumnost naredil si še kakšno okrog ušes dobil.«* (I10) Izkušnja sogovornika jasno prikaže razlike v dojemanju sankcioniranja neželenega vedenja, saj fizično kaznovanje danes ni več družbeno sprejemljivo vedenje.

Sogovornika, ki sta bila starejša od drugih, sta predhodno že odgovorila, da pravila v njihovih družinah niso bila prilagodljiva in s tem je povezano tudi to, da pravil nista mogla soustvarjati, saj sta jih soustvarjala le starša. Ostali sogovorniki pa so večinoma lahko sodelovali pri ustvarjanju pravil. Nekateri so bili vključeni le v soustvarjanje pravil o sebi ali pa v soustvarjanje pravil na določenih področjih, recimo na področju gospodinjskih opravil. Pri nekaterih je pri ustvarjanju določenih pravil obveljala sestrina slaba volja. Sogovornica in mama sta nato čez čas sklenili dogovor, ki ga je opisala tako: *»Se mi zdi, da vsakič, ko je sestra izpostavila, da nekaj njej ni všeč, recimo v povezavi z najinimi pravili, smo poskušali prikazati tako, da je bilo »po njeno«, midve z mami sva pa na skrivaj naredili po svoje. Sva imeli ta sporazum, da je okej.«* (D48, D49)

Na vprašanje o zadnjem uvedenem pravilu v družini so sogovorniki odgovarjali predvsem s primeri pravil, ki so jih uvedli zaradi njihovega odraščanja. Nekaj jih je podalo primer pravila, ki je narekovalo, da morajo prevzemati več obveznosti, recimo pomagati pri gospodinjskih opravilih, pomagati pri skrbi za živino in zemljo ipd. Med pravili, ki so bila uvedena zaradi sogovornikovega odraščanja, je tudi pravilo glede tega, da sogovornica ne sme imeti fanta in pa pravilo, da bo mama sogovornika finančno preskrbovala le v času, ko bo hodil v šolo.

- ODLOČANJE V DRUŽINI

V nekaterih družinah je bil v odločanje sogovornik vključen, v drugih pa ne. V večini družin, kjer je sogovornik bil vključen v odločanje, je odločanje potekalo enakovredno oziroma je sogovornik lahko izrazil svoje želje v povezavi z odločitvijo. Sogovornica, ki je že predhodno povedala, da je bila zaradi odsotnosti mame izjemno samostojna in si je tudi pravila postavljala sama, je tudi tokrat odgovorila, da je odločala večinoma ona. V družinah, kjer sogovornik ni bil vključen v odločanje, sta odločala starša oziroma vsaj eden od njiju. Zopet se pojavlja vzorec, da je večino odločitev sprejemala mama: *»Mami je vedno imela glavno besedo, tudi ko sta bila z očijem še skupaj, je imela ona vedno zadnjo besedo.«* (G25) Zgolj ena sogovornica je

poudarila, da je odločal pretežno oče, saj je mama odločala le pri manjših odločitvah oziroma temah, v katere oče ni bil vpleten. Pri nekaterih sogovornikih je na odločanje posredno vplivala tudi babica: *»[...] ko smo živeli skupaj, je mama dostikrat grdo gledala kakšne moje prijatelje, ki so prišli na obisk in je na tak način tudi ona odločala oziroma vplivala na odločitve, ali bom še kdaj koga povabila.«* (D67)

V nekaterih družinah so se lahko dogovarjali o vsem, v drugih pa le o določenih temah, recimo o skrbi za psa, načrtovanju obrokov ali pa sogovornikovih izhodih. V nekaj družinah so v primeru različnih interesov enakovredno upoštevali želje vseh družinskih članov. V določenih družinah pa dogovarjanje ni bilo možno. Sogovornica F je razkrila, da se njeno mnenje ni upoštevalo, če ni bilo skladno z mnenjem staršev. Sogovornica C pa je po drugi strani povedala, da je vseeno naredila po svoje, četudi se mama z njeno odločitvijo ni strinjala. Prav tako je povedala, da se o nekaterih njenih osebnih odločitvah v družini niso mogli dogovarjati: *»Nismo se morali dogovarjati recimo o mojem študiju oziroma izbiri poklica, to je bila popolnoma moja odločitev.«* (C37)

Na področju urejanja gospodinjstva je v veliki večini odločala mama. Dve sogovornici sta izpostavili, da občasno na tem področju odločata tudi onidve. Skrb za otroke je bila pri nekaterih sogovornikih domena obeh staršev, pri nekaterih pa je odločala le mama. Razporeditev ni bila povezana z obliko družine, saj so mamo kot glavno odločevalko na tem področju navajali tudi tisti, ki so odraščali v dvostarševskih družinah. Oče je večinoma odločal na področju vzdrževanja hiše in okolice, čeprav je velika večina vprašancev povedala, da je vrt po navadi urejala mama. Dva sogovornika sta povedala, da na področju vzdrževanja hiše in okolice odločajo predvsem drugi družinski člani. V obeh primerih sta bila to nova partnerja staršev. Sogovornica, ki je že predhodno omenila, da je očetova družina in njena mačeha v slabih odnosih, je glede odločanja mačeha povedala to: *»Kar pa se tiče same hiše, ker živimo v večstanovanjski hiši in v njej živi še veliko drugih družinskih članov, je pa zanimivo, da tam tudi moja mačeha nima besede, ampak samo člani družine. Drugače prihaja do velikih konfliktov.«* (H56) Na področju skupnih aktivnosti je v velikem številu družin odločala mama. Nekateri sogovorniki so odgovorili, da so na tem področju odločali tudi oni ali pa kar celotna družina skupaj. Sogovorniki so sicer najpogosteje odločali pri izbiri hišnega ljubljénčka. Opazno je, da na mnogih področjih odločajo mame, tako v enostarševskih kot dvostarševskih družinah. Očetje odločajo predvsem na področju vzdrževanja hiše in okolice ter fizičnega dela, nekateri pa odločajo tudi o izbiri hišnega ljubljénčka ali nakupu tehnoloških naprav. Sogovornikom so v večini prepuščene odločitve glede izbire hišnega ljubljénčka in skupnih

aktivnosti, nekateri sogovorniki pa so z odraščanjem lahko začeli sodelovati pri odločanju na področju nakupov, urejanja gospodinjstva in izhodov. Sogovorniki so kar hitro razdelili področja odločanja med vsakega starša posebej in so redko navedli, da bi bila v odločanje vključena oba starša. Pri odločanju staršev so še najpogosteje navedli področje skrbi za otroke. Celotna družina je bila pri treh sogovornikih vključena v odločanje na področjih izbire hišnega ljubljénčka, skupnih aktivnosti in pa urejanja gospodinjstva. Drugi družinski člani (v to kategorijo spadajo stari starši, tete in strici ter novi partnerji sogovornikovih staršev) so večinoma odločali na področju vzdrževanja hiše in okolice.

Pri nekaterih sogovornikih sta bila pri odločanju prisotna le starša, pri drugih sogovornikih pa so bili prisotni le določeni člani družine. V nekaterih družinah je odločanje potekalo tako, da se je starš sprva pogovoril z enim otrokom, nato pa še z drugim in so nato v skupinicah sprejeli odločitev, ki bo sprejemljiva za vse. Drug sogovornik je razložil, da sta se starša vedno odločala v trenutku, ko je bilo treba odločitev sprejeti in zato so bili vsakič prisotni drugi člani družine. Nekateri družine pa so imele navado, da so bili pri odločanju o skupnih zadevah prisotni vsi člani družine.

Način odločanja so sogovorniki utemeljevali na raznolike načine. Sogovorniki so razloge za odločanje staršev videli v svojem zaupanju v njihovo presojo, njihovi ustaljenosti v načinu dela ter preprosto v praktičnosti takega načina odločanja. Sogovornico C sem že predstavila kot izjemno samostojno in tudi na področju odločanja je sama sprejemala večino odločitev. Kljub svoji samostojnosti pa je ves čas iskala potrditev svoje mame ter ji želela pojasniti, da bo izbrala zase najboljšo odločitev. Sogovorniki, kjer oče ni bil aktivno vključen v vzgojo, so način odločanja utemeljevali prav z njihovo izvzetostjo iz njihovega življenja. Zanimiv pa se mi je zdel tudi komentar enega izmed sogovornikov, in sicer, da ima večjo moč odločanja tista oseba, ki ima višjo plačo.

- VREDNOTE V DRUŽINI

V kategoriji vrednot sem sogovornike spraševala o družinskih vrednotah in o podobnosti le-teh z osebnimi vrednotami. V primeru, da so mi sogovorniki odgovorili, da se družinske vrednote razlikujejo od njihovih osebnih, sem jih prosila, da mi naštejejo še svoje osebne vrednote. Vrednote sem klasificirala glede na lestvico vrednot po Museku (1995), ki vrednote deli na hedonske, potenčne, moralne in izpolnitvene.

Tako pri osebnih kot pri družinskih vrednotah so prevladovali moralne vrednote, kamor spadajo poštenost, dobrot, delavnost, ljubezen, mir, družinska sreča ipd. Moralne vrednote so

kot družinske vrednote v bistvu opredelili vsi sogovorniki. Nekateri sogovorniki so kot družinske vrednote opisali izpolnitvene vrednote, kot so recimo ustvarjalnost, lepota, znanje, napredek, vera ipd. Potenčne vrednote, kot so moč, ugled, denar, ljubezen do domovine, red in podobno, pa so bile prisotne v tretjini družin. Najredkeje so sogovorniki opisovali hedonske vrednote, ti pa so prepoznali, da so v družini prevladovale vrednote svobode, zdravja in veselja. Osebne vrednote sogovornikov so se porazdelile med moralne in izpolnitvene vrednote. Nekateri so omenili tudi to, da vrednot v družini na trenutke ne spoštujejo. S tem se povezuje tudi občutek ene izmed sogovornic, da vrednot ne dosega vedno.

Večina sogovornikov je povedala, da so družinske vrednote enake kot njihove osebne vrednote danes. Nasprotno pa je odgovorila sogovornica, katere osebne vrednote se razlikujejo od družinskih. Nekateri posamezniki so se strinjali, da so nekatere družinske vrednote enake kot osebne vrednote danes, druge pa se razlikujejo. Sogovornica je to ponazorila s primerom vere: *»Večina ja, kakšna se je pa spremenila. Ravno to, kar sem govorila glede vere. Sem vesela, da sem verna, ampak ne hodim vsako nedeljo k maši kot včasih. Vseeno se mi ne zdi, da sem zato karkoli manj od kristjanke, pač živim po nekih vrednotah, ki se mi zdijo pomembne.«* (E38) Pri nekaterih je prišlo do izkušnje, da so se lahko poistovetili z vrednotami mame, z očetovimi vrednotami pa ne v takšni meri.

- KOMUNIKACIJA V DRUŽINI

Pri raziskovanju komunikacije v družini sem sogovornike spraševala, kako so komunicirali v družini, o katerih temah so se lahko pogovarjali in o katerih je bilo težko govoriti ter s kom so lahko spregovorili tudi o težkih temah.

Komunikacijo sem glede na odgovore sogovornikov razdelila na dobro in okrnjeno komunikacijo. Sogovorniki so pogosteje omenjali okrnjeno komunikacijo, kljub temu pa je 7 sogovornikov v svoji družini imelo vsaj eno osebo, s katero so lahko vzpostavili kongruentno komunikacijo. Trije sogovorniki so poročali, da se je komunikacija z njihovim odraščanjem izboljšala: *»Potem ko sem malo odrasla, sem se pa odkrito lahko z mamo o tem pogovorila, nisem imela nikakršnih zadržkov.«* (B35) V nasprotju pa je manjše število sogovornikov ugotavljalo, da se je komunikacija z njenim odraščanjem poslabšala: *»Z mami je sploh upadla komunikacija v zadnjih letih, ko sva govorili le še o njeni službi pa o mojih izpitih.«* (C75) Sogovornica je opazila tudi, da je bila komunikacija z njenim očetom dostikrat zmedena zaradi njegovega uživanja alkohola. Določeni posamezniki so z očetom težko vzpostavili komunikacijo, saj ne vejo, o čem bi se pogovarjali. Starši teh sogovornikov so razvezani in

sogovorniki k očetu hodijo le na občasne obiske. Možno je tudi, da je odnos z očetom eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na okrnjeno komunikacijo. Ena izmed sogovornic je opisala, da komunikacije v družini ni bilo: *»Recimo v času moje osnovne šole, praktično ni bilo komunikacije, pač, če si nekaj narobe naredil, so te nadržli, če pa ne, so te pa pustili pri miru.«* (F46) Pri nekaterih sogovornikih so starši spregovorili o težkih izkušnjah, kot so recimo izkušnje vojne, le takrat, ko so bili opiti. V nekaterih družinah so obdobja hudih konfliktov pripeljala do veliko boljših odnosov in komunikacije: *»Z mami se da nekoliko bolje komunicirati, s tem, da sem v zadnjih parih letih imela obdobje, ko sem bila zelo v konfliktu z njo, pa še sama ne vem, zakaj. Dostikrat je bilo tako, da sem imela obdobje, ko jo skoraj nisem mogla videti in vsakič, ko sva komunicirali, sem bila do nje zelo napadalna in vem, da ni bilo prav, ampak poudarjam, da ne vem, v čem je bil problem. Zdaj pa, ko je to obdobje minilo, je pa zelo v redu, se lahko normalno pogovarjava.«* (E43)

Teme pogovora v družini so bile najpogostejše vsakdanje življenje in pa stari časi, o katerih so se sogovorniki pogovarjali s svojimi starimi starši. Teme, ki so jih sogovorniki omenjali, so bile tudi skupni interesi, opravljanje in pogovor o mamini strani družine. Sogovornica D je izpostavila temo, ki me je nekoliko presenetila, saj sem mislila, da jo bodo sogovorniki umeščali predvsem med tabu teme. Povedala je, da so se v družini lahko pogovarjali o odvisnosti od prepovedanih drog in alkohola, saj so imeli izkušnjo, da je nekdo iz razširjene družine imel težave z zlorabo drog. Sogovornica pa se je strinjala, da bi bilo o tem veliko težje govoriti, če bi tako izkušnjo imel nekdo iz ožje družine, s katerim bi si bili bliže.

Sogovorniki so se v družinah najtežje pogovarjali o čustvih. To se povezuje z rezultati, ki bodo kasneje predstavljeni na področju čustev, saj so tisti sogovorniki, pri katerih je bilo izražanje čustev v družini nedovoljeno, tukaj tudi poročali, da so se o čustvih težko pogovarjali. Sogovorniki so težko govorili tudi o spolnosti, menstruaciji, fantih in osebnih težavah. Nekateri sogovorniki v družini niso mogli govoriti o razvezi staršev in pa o zgodovini nasilja v družini. V eni izmed družin pa so se redko pogovarjali o težkih izkušnjah staršev, kot sta recimo očetova izkušnja vojne in mamina izkušnja splava. Sogovorniki so se o teh temah pogovarjali s sošolkami, s starimi starši, s prijatelji, z mamo ali s teto, nekateri pa se o teh temah niso mogli zaupati nikomur.

- REŠEVANJE KONFLIKTOV V DRUŽINI

Sogovornike sem med intervjujem vprašala, kako v njihovi družini poteka reševanje konfliktov in jih prosila, da mi proces ponazorijo s primerom. Kar dve tretjini sogovornikov sta mi

odgovorili, da se konflikti v njihovi družini niso reševali. Večina izmed njih je pojasnila, da so konflikte in nestrinjanja v družini zgolj potlačili, kasneje pa se o tem niso več pogovarjali. Sogovornica je potlačevanje v svoji družini opisala tako: *»Nikoli nismo prišli do tiste faze, da bi se usedli pa pogovorili in razčistili, ampak je vedno šlo pod preprogo in smo se potem čez 2 dni delali, kot da ni nič.«* (E58) Kar nekaj sogovornikov je povedalo, da so konflikte v družini reševali s pogovorom. Sogovorniki so našli še reševanje konfliktov s kompromisom, z vpitjem, z izpadom jeze na samem ali pa s tem, da so starši sogovornika ošteli. Pri nekaterih pa je bilo ob izbruhu konflikta jasno, da bo zmagal oče, saj je predstavljal avtoriteto. Proti sogovorniku pa je oče lahko tudi uporabil izgovor, da ga preživlja: *»[...] ko pride do kakršnega koli konflikta, je pa vedno jasno, da bo njegova obveljala in da o tem sploh ni vprašanja. Pač, ker on je »foter« in tudi vsak konflikt, ki ga imava, se konča s tem, da on reče: » Ti živiš pod mojo streho in jaz ti plačujem račune, tako da samo tiho bodi.«* (H33) Ena sogovornica je odgovorila, da se s starši ni nikoli skregala, saj jih je brezpogojno spoštovala. Po mojem mnenju tukaj vlogo igra tudi to, da je sogovornica nekoliko starejša od ostalih sogovornikov, saj sem med pogovorom z njo dobila občutek, da je bilo nasprotovanje staršem nedopustno. To je verjetno tudi vplivalo na to, da si sogovornica ni upala nasprotovati staršem in se posledično zapletati v konflikte. V nasprotju z nazorom te sogovornice pa druga sogovornica ni imela težav z nasprotovanjem svojim staršem, ki pa so ga starši dojemali izjemno negativno in ga opredelili kot jezikanje. Čez čas so v družini pogosteje začeli aktivno reševati konflikte, kar je pripomoglo k temu, da so bili konflikti manj intenzivni.

- VLOGE V DRUŽINI

V tej kategoriji sem sogovornike spraševala o njihovih vlogah, vlogah njihovih staršev v družini kot celoti in tudi kakšne so njihove vloge v odnosu do sogovornika. Nekateri sogovorniki so v odgovorih omenjali tudi druge pomembne osebe, recimo teto, stare starše, nove partnerje staršev, brate in sestre ipd. Opazila sem, da so sogovorniki pri tem vprašanju najprej pomislili na zadolžitve in opravila, ki jih izvaja vsak član družine. Ob dodatni spodbudi pa so pomislili tudi na to, kakšen pomen imajo njihove vloge v konstruiranju medsebojnih odnosov in družine kot celote.

Največ sogovornikov je v družini imelo vlogo, da so pomagali pri domačih in gospodinjskih opravilih. Dve sogovornici sta povedali tudi, da sta zaradi določenih družinskih okoliščin morali prispevati k finančni preskrbljenosti družine. Nekateri so ugotovili, da so v družini na trenutke kar sami prevzeli vlogo starša oziroma skrbnika: *»[...] in na koncu sem bila že jaz nek*

starš, ker sem bila jaz tista, ki je imela na sebi odgovornost.» (C102) Glede na svoje osebnostne lastnosti je ena izmed sogovornic svojo vlogo opisala kot vlogi izzivalca in mediatorja. Pri nekaterih je, po mnenju sogovornikov, na oblikovanje vlog vplivala tudi ločitev ali razveza staršev. Primer tega bi bil prevzem vloge moderatorja, da se na tak način starša lahko sporazumeta. V pripovedih sogovornikov pa se je celo pojavil občutek, da sogovornik v družini ni imel vloge. Sicer pa so sogovorniki odgovorili, da je bila njihova vloga, da hodijo v šolo, prevzamejo obveznosti sorojencev, so vezni člen in čustvena opora v družini ipd.

Vlogo mame so sogovorniki v največjem delu prepoznali v skrbi za otroke ter pri gospodinjskih opravilih. Njen prispevek so opisovali tudi v aktivnostih, kot so: pomoč pri šolskih opravilih otroka, vzgoja otroka in načrtovanje skupnih aktivnosti. Eden izmed sogovornikov pa je povedal, da je bila mama v njihovi družini tista, ki je podpirala vse štiri vogale. Sogovornica, ki je imela z mamo okrnjen odnos, je njeno vlogo opisala kot vlogo sostanovalke, saj ni imela občutka, da je prevzela vlogo matere. Sogovorniki so sicer vlogo matere, glede na medsebojni odnos, opisovali izjemno pozitivno, saj so povedali, da jim mama nudi čustveno oporo, predstavlja vezni člen v družini, jim zagotavlja varnost in zanje predstavlja zaupno osebo. Ena izmed sogovornic je med drugim izpostavila, da je bila vedno mama tista, ki si je vzela dopust za nego bolnega otroka. To je veljalo še pred razvezo staršev, po njej pa je bilo to ustaljeno delovanje. Sogovornica je opazila tudi, da je mama po razvezi prevzela še očetovo vlogo in začela opravljati vse naloge, ki jih je prej on. Iz naštetih vedenj in obveznosti je opazno, da je bila v večini družin mama tista, ki je skrbela za vse in verjetno jo je prav zaradi tega kar tretjina sogovornikov opisala kot skrbnico.

Za očeta so sogovorniki največkrat omenili, da opravlja fizična dela in gospodinjska opravila. Dva sogovornika sta njegovo vlogo prepoznala še v finančni preskrbljenosti družine. Oče, ki je imel doseženo višjo raven izobrazbe kot mama, je sogovorniku velikokrat pomagal pri šolskih opravilih. Nekateri sogovorniki so očete opisovali kot avtoriteto, a so se nanje vseeno lahko zanesli za podporo in pomoč v primeru težav. Skladno z nazivom avtoritete je oče v nekaterih družinah postavljал meje, ena izmed sogovornic pa ga je celo označila za glavo družine. Drugi sogovorniki z očetom niso imeli tako tesnega odnosa, saj so ga nekateri opisali kot spremljevalca: *»Očija bi jaz opisala kot nekoga, ki je vzporedno s tabo in se pač včasih srečaš, včasih pokliče in vpraša, kako je. Mogoče neka vloga spremljevalca, ampak ne toliko v podpornem smislu.*» (D111)

Finančno preskrbljenost družine in vzgojo otrok so sogovorniki večinoma prepoznavali kot vlogo obeh staršev. V nekaterih družinah se starši z otrokom in njegovim šolanjem niso ukvarjali. Nasprotno temu pa so nekateri sogovorniki videli vlogo svojih staršev v tem, da so jim ponudili podporo ob slabi oceni.

Vlogo drugih družinskih članov so sogovorniki prepoznavali v gospodinjskih opravilih, finančni preskrbljenosti družine in skrbi za otroke. Slednje je bilo sploh bolj prisotno pri starih starših, ki ob odsotnosti staršev dostikrat vskočijo kot varuške. Druga opravila so po navadi opravljali novi partnerji staršev, recimo očim je prevzel vlogo vzdrževanja hiše in okolice ter finančno preskrboval družino, medtem ko je pri nekom drugem mačeha prevzela vlogo mame in opravljala gospodinjska opravila. Predvsem je bil pomen drugih družinskih članov in njihovih vlog večji v enostarševskih družinah, saj so drugi družinski člani po navadi prevzeli vlogo odsotnega starša. Tako je bilo v primeru sogovornice C, kjer sta vlogo mame prevzeli njena babica in teta, saj je bila mama zaradi dela pogosto odsotna, z očetom pa sogovornica ni imela stikov. Zanimiv mi je bil razvoj vlog po razvezi staršev v primeru sogovornice D, saj je mama po razvezi in selitvi prevzela tudi očetove vloge, medtem ko je njene vloge prevzela očetova mama, torej sogovorničina babica. Sogovornica je razvoj vlog opisala tako: *»Je pa res, da je njene naloge po ločitvi prevzela mama, torej kuhala mu je mama, prala mu je perilo, pospravljala in tako. Zdaj to dela recimo njegova nova partnerka.«* (D72) To po mojem mnenju kaže tudi na prisotnost tradicionalnih spolnih vlog, saj je očetova mama zanj začela opravljati tipična »ženska opravila«, recimo pranje perila, kuhanje, pospravljanje ipd. Tudi na splošno sem skozi opise sogovornikov opazila, da se v njihovih družinah še pojavljajo tradicionalne vloge. Materam so pripisovali več empatičnih lastnosti in ugotovili, da opravlja predvsem dela, ki so povezana z gospodinjstvom in skrbjo za otroke. Pri očetih pa so povedali, da njihova vloga vključuje fizična dela in opravila, kjer so potrebne tehnične spretnosti. Tudi glede na osebnostne lastnosti so očete predstavljali kot osebe, ki imajo glavno besedo, postavljajo meje in v družini predstavljajo avtoriteto.

Sogovorniki so menili, da so se vloge v njihovi družini oblikovale skozi različne izkušnje, osebnostne lastnosti in potrebe. Vloge v družini so tudi družbeno pogojene. Nekatere družine so imele drugačne potrebe po ločitvi ali razvezi staršev in po selitvi na drugo lokacijo. Vloge so se nato oblikovale glede na priročnost. Način oblikovanja vlog je bil pri nekaterih starših dogovor, pri drugih pa je prevzemanje vlog potekalo popolnoma spontano. Za sogovornika, ki sta bila nekoliko starejša od drugih, je bilo samoumevno, da bo otrok pomagal pri vseh domačih opravilih.

- ČUSTVA V DRUŽINI

Pri tej kategoriji smo se s sogovorniki pogovarjali, ali je bilo izražanje čustev v njihovi družini dovoljeno, na kakšen način so izražali čustva, kako je potekal pogovor o čustvih in ali je bil sploh mogoč ter v katerih situacijah so imeli občutek, da čustev ne morejo izražati.

Štirje sogovorniki so povedali, da so čustva v družini lahko izražali. Dovoljeno je bilo izražanje vseh čustev. Sogovorniki so čustva lažje izražali ob mami, pri očetu pa nekoliko težje. Nekateri sogovorniki so poročali, da so lahko izražali le nekatera čustva, recimo zgolj negativna ali pa zgolj pozitivna čustva. V nekaterih družinah izpadi in kričanje niso bili dovoljeni, v drugih pa je prevladovalo mnenje, da lahko žalost izražamo le ob smrti. Pri ostalih sogovornikih je bilo izražanje čustev oteženo. Sogovorniki so poročali, da so čustva lahko izražali le takrat, ko je postalo že tako hudo, da čustev niso mogli več zadržati zase. Opažali so ogromno jeze, ki je niso smeli izraziti. Prepovedano izražanje čustev je s seboj prineslo tudi nekaj posledic, saj so sogovorniki povedali, da imajo še danes težave s kazanjem in prepoznavanjem svojih čustev.

Sogovorniki so čustva izražali na verbalen in neverbalen način. Na neverbalen način so jih največkrat izražali z objemi, dotiki in darili. Sogovornica je opisala način, kako ji je oče pokazal, da jo ima rad: » [...] rekel recimo: »Pridi mi to pomagat pa pridi mi to pomagat« in te je tako k sebi vzel, sebi enakega naredil.« (B54) Pri mami pa je sogovornica imela izkušnjo, da je jezo občasno izrazila tudi s fizičnim kaznovanjem. Kar dve tretjini sogovornikov je poročalo, da so čustva zadrževali v sebi. V veliki večini so bili to tisti sogovorniki, ki v družini niso smeli izražati čustev. Nekateri sogovorniki so poročali tudi, da negativna čustva raje izražajo na samem: »[...] oziroma si jih le takrat, ko je bilo res, res hudo in si jokal v svoji sobi sam, da drugi niso videli.« (E49) V nekaterih družinah so sogovorniki morali hoditi po jajčnih lupinah, saj starša nista odobravalta pretiranega izražanja katerega koli čustva. Sogovornik I je svoje izražanje čustev opisal tako: »Jaz pa oče pa nikoli nisva kaj kazala. Jaz jih še zdaj nimam, če tako pogledam. Sploh ne morem jokati. Nisem niti takrat, ko sta mi starša umrla. Očitno sem tak človek.« (I61) Njegovo doživljanje se mi zdi zanimivo predvsem zato, ker je predhodno povedal, da je bilo v družini dovoljeno izražanje vseh čustev ter da nikoli ni imel negativne izkušnje ob izražanju čustev.

Manjšina sogovornikov je poročala, da je pogovor o čustvih bil mogoč, medtem ko pri večini sogovornikov o čustvih niso govorili. Določeni so imeli izkušnjo, da so v družini lahko o čustvih govorili le, če so to temo načeli oni, drugi pa o nekaterih čustvih, kot je recimo žalost, niso mogli govoriti. V družinah, kjer pogovor o čustvih ni bil mogoč, so nekateri sogovorniki

ubrali taktiko, da so skozi svoje odraščanje vse pogostejše spodbujali pogovor o čustvih. Še vedno pa je bil pri nekaterih posameznikih pogovor o čustvih možen le z nekaterimi člani družine, prijatelji ali partnerjem.

Izražanje čustev za nekatere ni bilo možno, kadar se je v družini razvil konflikt, saj je bila beseda drugih družinskih članov močnejša kot njihova, obenem pa so zaznali nerazumevanje staršev o njihovih občutkih. Čustev ni bilo mogoče izražati tudi ob razvezi staršev in smrti enega izmed staršev. Pri sogovornikih, ki so imeli negativno izkušnjo z izražanjem čustev, torej, da so izrazili čustva, pa so bili zatrti, je to privedlo do tega, da v prihodnje čustev niso izrazili. Nezmožnost izražanja čustev pa je pri eni sogovornici privedlo do izrednega zdravstvenega stanja, ki ga je opisala tako: *»To je bilo že nekaj časa nazaj, v osnovni šoli, ko bi morala iti v šolo v naravi. Morali bi iti smučat in jaz ne maram niti ne znam smučati, niti ne želim znati smučati. To se mi je takrat pokazalo s tem, da sem se začela tresti in so me peljali v bolnico in so iskali razlog, pa ga seveda niso našli. To je bilo potem izvedeno tako, da nisem šla v šolo v naravi, ampak mislim, da nikoli nisem javno upala izraziti tega, da ne želim iti pa da naj se najdejo alternative, da ne bom rabila iti. Tako da očitno se je to v tej obliki potem kazalo.«* (E80)

- OBČUTEK LASTNE VREDNOSTI V DRUŽINI

Večina sogovornikov se je strinjala, da se v družini dobro počutijo. To so utemeljevali s tem, da so se v družini počutili enakovredni ostalim članom družine, saj je med njimi veljalo vzajemno spoštovanje. Eden izmed sogovornikov je dobil občutek, da so ga bolj cenili kot sorojenca, saj mu je mama tudi bolj zaupala. Nekateri sogovorniki so poročali, da se v družini ne počutijo dobro zaradi občutka, da jih družinski člani ne cenijo in ne uvidijo njihovega pomena v družini. Pomen sogovornikov so družinski člani opazili šele takrat, ko se sogovorniki oddaljijo od njih za daljše časovno obdobje. Sogovornica, ki je očeta predhodno opisala kot spremljevalca, je za občutek lastne vrednosti v odnosu z njim povedala to: *»Če bi govorila o lastni vrednosti v njegovem kontekstu, bi rekla na papirju, v dejanskosti pa zelo malo.«* (D132) Na nizko samovrednotenje sogovornikov pa je vplival tudi očetov odnos, saj so očetje nekaterim dali občutek, da njihovo mnenje v družini ni pomembno.

Skozi pogovor s sogovorniki sem opazila, da jim je večina družinskih procesov kar dobro razvidnih, torej so se očitno glede te teme v družini že pogovarjali ali pa o njej sami razmišljali.

4.3. Razlikovanje družinskih procesov v enostarševskih in dvostarševskih družinah

V tem delu sem s sogovorniki želela preveriti, ali obstajajo razlike v družinskih procesih v enostarševskih in dvostarševskih družinah. V primeru, da so sogovorniki opazili razlike, sem z njimi še dodatno raziskovala, kakšne so bile. Sogovornike sem vprašala tudi, ali so v času odraščanja imeli težave z odzivi družbe zaradi oblike družine, saj sem predvidevala, da bodo sogovorniki iz enostarševskih družin imeli izkušnje negativnih odzivov družbe.

- POVEZAVA MED OBLIKO DRUŽINE IN DRUŽINSKIMI PROCESI

Opazila sem, da so sogovorniki v dvostarševskih družinah obliki družine v povezavi z družinskimi procesi pripisovali več pomena kot sogovorniki iz enostarševskih družin. Sogovorniki iz enostarševskih družin so recimo omenili, da so bile družinske okoliščine za razvoj družinskih procesov veliko bolj pomembne kot pa oblika družine. To je izpostavila sogovornica, ki je ugotovila, da bi se družinski procesi drugače razvijali, če bi njena mama manj delala in bi več časa preživeli skupaj. Za nekatere so bili vzgoja staršev in pa njune osebnostne lastnosti veliko bolj pomembne kot oblika družine. Ena sogovornica je opazila, da je edina razlika ob življenju v enostarševski družini bila ta, da je prevzela vlogo moderatorja med staršema. Razveza staršev in reorganizacija družine je nekaterim posameznikom prinesla več ljudi, ki so lahko prispevali k razvijanju družinskih procesov. Na splošno sem skozi pripovedi sogovornikov iz enostarševskih družin dobila občutek, da so si lahko bolj nazorno predstavljali, kako bi se življenje razlikovalo v dvostarševski družini. To lahko pripišem dejstvu, da je večina sogovornikov pred razvezo staršev imela izkušnjo živeti v dvostarševski družini in so tako v bistvu lahko primerjali življenje v obeh oblikah družine. Iz tega so nato lahko sklepali, ali so se družinski procesi spremenili v veliki meri ali so ostali približno enaki.

Sogovorniki iz dvostarševskih družin so poročali, da si težko predstavljajo, kako bi bilo odraščati zgolj z enim staršem, saj ne vejo, kdo bi prevzel njihovo vlogo v družini. Za nekatere je bilo pomembno, da je v družini prisoten tudi oče. Sogovorniki so se strinjali, da je oblika družine pripomogla predvsem k enakomernejši delitvi dela v družini. Ena izmed sogovornic pa je pomen dveh staršev opisala tako: *»Jaz pa vidim, kako je to recimo zdravo, če sta dva, da si lahko delita vzgojo pa tudi delo, pač več rok in tako.«* (F75)

Zanimivo se mi zdi izpostaviti tudi, da so kar trije sogovorniki imeli izkušnjo, da je bilo enostarševskih družin v času njihovega odraščanja izjemno malo. Izmed treh sta bila dva sogovornika sicer starejša od drugih, zato je bilo to nekoliko pričakovano, saj je sogovornik I že predhodno izpostavil, da je bila razveza v tistem času sramotna. Presenetila me je predvsem

izkušnja sogovornice E, ki je povedala: *»Če pa ti čisto iskreno priznam, jaz do faksa ne vem, če sem poznala eno osebo, ki bi prihajala iz enostarševske družine. Tudi znotraj razreda so imeli vsi dva starša oziroma da so bili ločeni, je bilo res redko.«* (E87) To se mi je zdelo nenavadno predvsem zato, ker je odraščala v mestu pa tudi zato, ker sva s sogovornico enake starosti. Zaradi teh dveh dejavnikov sem sklepala, da bo sogovornica že v času osnovne šole spoznala sošolko ali sošolca, ki prihaja iz enostarševske družine.

- TEŽAVE Z ODZIVI DRUŽBE ZARADI OBLIKE DRUŽINE

Niti en sogovornik iz dvostarševske družine ni imel težav z odzivi družbe zaradi oblike družine, saj je bila dvostarševska družina družbeno sprejeta oblika družine. Tudi med sogovorniki iz enostarševskih družin je prevladovalo opažanje, da niso imeli težav z odzivi družbe. Večina sogovornikov je navajala razlog, da je bilo življenje v enostarševski družini pogosto in tudi bolj družbeno sprejeto. Nekateri so recimo opazili, da so se na podlagi razveze staršev lahko povezali s svojimi sošolci: *»[...] in se mi zdi, da je bila to tudi točka, na podlagi katere sem se lahko povezala s kakšno sošolko, ki se ji je to zgodilo. Po navadi je prišla do mene pa me vprašala po izkušnji pa sva se potem malo pogovarjali.«* (D141) Le ena sogovornica je na trenutke dobila čudne poglede, vendar je to ni obremenjevalo: *»Razen v osnovni šoli, ko smo obravnavali družino ali pa smo imeli roditeljske sestanke, pa je prišel le en starš, so mogoče malo čudno gledali, zakaj ni prišel tudi oči, ampak jaz se s tem nisem ravno obremenjevala. Vsaj ne da bi imela v spominu.«* (C130)

Opazno je, da so sogovorniki podali odgovore, ki so nasprotovali mojemu predvidevanju. To je bila zame pozitivna informacija, saj lahko s tem potrdim, da so sogovorniki odraščali v okoljih, kjer so bili raznoliki družinski poteki že dovolj razširjeni, da se zaradi svoje oblike družine niso srečevali z negativnimi odzivi družbe.

4.4. Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge

Znotraj te teme sem raziskovala, kakšno je mnenje sogovornikov o tradicionalnih spolnih vlogah, katere naloge prepoznavajo kot ženske in katere kot moške ter kakšna je povezava med družinskimi procesi in družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami. Ob koncu intervjuja sem s sogovorniki raziskala tudi, kako bi sami želeli razvijati družinske procese v povezavi z vprašanji spola.

- MNENJE O TRADICIONALNIH SPOLNIH VLOGAH

Večina sogovornikov meni, da tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne. Sogovorniki so poudarjali, da se s tradicionalnimi spolnimi vlogami ne strinjajo ter da tradicionalnih spolnih vlog ne bi smeli vedno upoštevati. Kar 7 sogovornikov je odgovorilo, da bi se delo moralo deliti glede na spretnosti in znanja. Nekateri sogovorniki so ugotavljali, da danes obstajajo le še zametki tradicionalnih spolnih vlog, saj smo vmes naredili velik družbeni preskok. Sogovorniki so izreden pomen pripisovali spoštljivim sogovornikom, s katerimi lahko skupaj določijo vloge. Nekateri so izrazili svoje pomisleke glede pojava novega očetovstva: *»Zakaj poznamo fenomen »novega očetovstva«, če smo že toliko let nazaj imeli Aleksandrinke, ko so moški bili opredeljeni kot skrbstveni?«* (E89) Ta pomislek je tudi pri meni odprl nov pogled na ta fenomen, o čemer bom več zapisala v razpravi. Med sogovorniki pa se je pojavilo tudi mnenje, da bi starši morali za otroka skrbeti enakovredno, ne glede na višino plače. V nasprotju z večino sogovornikov, za katere tradicionalne spolne vloge niso več aktualne, pa je manjšinski del izrazil mnenje, da se s tradicionalnimi vlogami strinjajo oziroma da nimajo nobenega zadržka proti njim. Vseeno pa so se vsi ti sogovorniki strinjali, da tradicionalnim spolnim vlogam ne smemo brezglavo slediti, ampak moramo nanje gledati kritično.

Glede pojavnosti tradicionalnih spolnih vlog so trije sogovorniki povedali, da se družbeno predpisane spolne vloge v njihovih družinah niso kazale, pet pa jih je reklo, da so v družini opazili njihovo prisotnost. Najpogosteje so se tradicionalne spolne vloge kazale na področjih gospodinjstva in fizičnega dela ali pa skozi prepričanja družinskih članov o dolžnostih ženske. Družbeno opredeljene spolne vloge so se v nekaterih družinah kazale le pri enem od staršev. Četudi so starši opravljali predvsem tiste naloge, ki so bile družbeno predpisane njunemu spolu, so se v primeru odsotnosti enega od njiju morali znajti in poprijeti tudi po drugih opravilih. Sogovornik je enega izmed primerov opisal tako: *»Oče je kaj gospodinjskega naredil samo, če mame ni bilo. Recimo, ko je šla enkrat na obisk k družini za 3 dni in je takrat oče pač moral in kuhati, pospravljati, pomivati posodo, vse.«* (I78)

Sogovornik A je skozi pogovor večkrat poudaril svoje pomisleke glede smiselnosti tradicionalnih spolnih vlog, in čeprav to ni bila glavna tema mojega raziskovanja, so se mi njegove dileme vseeno zdele zanimive, zato jih na kratko opisujem tukaj. Sogovornik se je spraševal, ali so tradicionalne vloge v trenutnem času sploh še smiselne, saj živimo v drugačnih pogojih kot včasih. Poudaril je, da za finančno preskrbljenost danes morata skrbeti oba starša, saj si družine ne morejo več privoščiti, da bi živele zgolj z dohodkom enega človeka. Druga sogovornica je k temu dodala še vidik, da je v osnovnih šolah zdaj omogočeno podaljšano bivanje, kar pomeni, da lahko otroci že v šoli naredijo domačo nalogo in to za starše pomeni

eno obveznost manj. Sogovornik A je pojasnilo za nesmiselnost tradicionalnih spolnih vlog videl tudi v profesionalizaciji: *»Mislim, da se moramo vsakič manj zanašati sami nase in se nanašamo na nekoga, ki ga plačamo, pa nekaj naredi za nas. Recimo primer, potrebuješ meso, greš v trgovino in ga kupiš, ne rabiš biti lovec. Hočeš zrihtati elektriko doma, ne trudiš se sam, ampak pokličeš električarja. Se mi zdi, da je toliko možnosti postalo, da ne rabijo več vse te dolžnosti biti na posameznikih oziroma starših.«* (A105) S profesionalizacijo sogovornik pojasnjuje razbremenitev posameznika, da mora prevzemati vloge in naloge, v katerih se ne znajde. Smiselnost tradicionalnih spolnih vlog pa je sogovornik pojasnil z evolucijo: *»Dejstvo je, da smo moški fizično močnejši in bolj pripravljeni za take stvari. Ženske ste pa recimo že od vedno bile nabiralke in lahko tako bolj skrbite za gospodinjstvo, pa za čustveno podporo otroku. Že praljudje so videli, da ima moški več mišic, da je hitrejši kot ženska, lažje ubije žival kot ženska in se mi zdi, da je tudi iz tega potem prišlo, da oče priskrbuje družino. Ženska pa kot nabiralka skrbi za domače stvari.«* (A101)

- ŽENSKÉ IN MOŠKE NALOGE

Kot ženske naloge so sogovorniki prepoznavali predvsem gospodinjska opravila in pa skrbstvena dela, kot so recimo vzgoja otroka, materinstvo in pa dojenje. Nekateri sogovorniki so kot ženske naloge opredelili še načrtovanje aktivnosti, finančno preskrbljenost, skrb za partnerja in empatičen pristop. Dve sogovornici sta kot žensko nalogo prepoznali posamični opravili, in sicer pranje perila in pa kopanje otroka.

Kot moške naloge so sogovorniki prepoznavali fizično delo in pa finančno preskrbljenost družine. Trije sogovorniki so kot moško nalogo izpostavili tudi popravila. Med moške naloge so uvrščali še gospodinjska opravila, vzdrževanje hiše in okolice, skrb za partnerja in pa očetovstvo.

Opazna je povezava z vlogami v družini, saj so sogovorniki opravila glede na spol razdelili tako, kot so bila razdeljena v njihovi družini. Sogovorniki so naloge glede na spol razdelili tipično tradicionalno, ampak menim, da je to lahko tudi posledica vprašanja, saj je dosti sogovornikov predhodno izrazilo svoje prepričanja, da nobena naloga v osnovi ni ženska ali moška. Možno je, da v primeru, da jim tega vprašanja ne bi postavila, nalog ne bi delili glede na spol.

- POVEZAVA DRUŽINSKIH PROCESOV IN DRUŽBENO OPREDELJENIH SPOLNIH VLOG

Velika večina sogovornikov se je strinjala, da so družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge povezani. Sogovorniki so povezavo utemeljevali s tem, da družbeno opredeljene spolne vloge narekujejo družinske procese: *»Ja, je. Recimo, če je tradicionalno to, da moški skrbi za avto pa za stvari okoli hiše, se bo tudi on potem odločal na temu področju. Enako pri gospodinjstvu, bo pač odločala ženska. Enako pri izražanju čustev, recimo. Dva moška si nikoli ne bosta povedala toliko o svojih čustvih kot recimo dve ženski. Predvsem zaradi tega vpliva družbe, ker tradicionalno za moškega ni sprejemljivo, da izraža čustva, sploh joka, mislim, kaj boš jokal, saj si »dec«.«* (G83) Iz tega izhaja naslednja pogosto pojavljajoča se utemeljitev, in sicer, da družba in tradicija pogojujeta, da se družbeno opredeljene spolne vloge ohranjajo. Nekateri sogovorniki menijo, da se družinski procesi in spolne vloge spreminjajo zaradi pluralizacije družinskih potekov. Ti sogovorniki pojasnjujejo, da na spreminjanje družinskih procesov vplivajo tudi vse pogostejše ločitve ali razveze in več enostarševskih družin. To naj bi vplivalo tudi na dojemanje spolnih vlog, saj mora en sam starš prevzeti vloge drugega, odsotnega starša.

Nekateri pa se niso strinjali, da so družbeno opredeljene spolne vloge in družinski procesi povezani, saj so bile zanje bolj pomembne osebne lastnosti posameznika. Ena izmed sogovornic je opazila, da so na družinske procese vplivale družinske vrednote: *»Mislim, da pri nas je dosti pripomogla tudi ta vrednota delavnosti, zato ni bilo nikoli tako, da bi oči recimo rekel, da ne bo pomil posode, ker to ni moško delo. Noben nima problema, da bi prevzel kakšne vloge, ki tradicionalno niso predpisane za njegov spol.«* (F83)

Odgovori sogovornikov so bili obenem tudi odgovor na tretje raziskovalno vprašanje, s katerim sem poskušala ugotoviti, kako so družinski procesi povezani z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami. Glede na zgoraj navedeno je razvidno, da družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge so povezani, s prevladujočim mnenjem, da tradicionalne spolne vloge narekujejo družinske procese.

- RAZVIJANJE DRUŽINSKIH PROCESOV V POVEZAVI Z VPRAŠANJI SPOLA

Večina sogovornikov je poudarila, da bi družinske procese v svoji družini želeli razvijati na način, da bi nadomestili tisto, kar jim je v izvorni družini manjkalo. Sogovornica je to opisala takole: *»Da sva oba s partnerjem tista, ki se lahko pogovorimo o vsem. Bi želela več delati na komunikaciji, pa da so čustva okej in da lahko govoriš o njih. Predvsem to, kar je bilo pri meni dosti zatirano.«* (E100) Nihče od sogovornikov ni odgovoril, da bi svoje otroke vzgajal v skladu s tradicionalnimi spolnimi vlogami. Nekateri bi zelo malo poudarka namenili družbeno

opredeljeni spolni vlogi, prav tako pa opravi v družini ne bi delili glede na spol. Sogovorniki bi z otroki ubrali odprt pristop glede na to, kaj bi otroka zanimalo. Posebnosti glede na spol so izpostavili le trije sogovorniki. Povedali so, da bi želeli vzgojiti močne ženske ter sina vzgojiti na empatičen način. V povezavi z vzgojo sina bi ga sogovorniki želeli vzgojiti tudi v zaščitnika. Eden izmed sogovornikov pa je izrazil svoje predsodke glede tega, kaj je moško in kaj žensko: *»Ampak recimo nek banalen primer, igranje violine. Ne bi sicer prepovedal tega svojemu sinu, ampak zagotovo ne bi spodbujal oziroma se na začetku ne bi strinjal, ker se to meni zdi ženski inštrument, pa sploh ne vem, zakaj.«* (G85)

Pozitivno vrednotim to, da so sogovorniki ob tem vprašanju poudarjali ogromno različnih vidikov, na katere bi bili pozorni v svojih družinah in se niso preveč osredotočali na spolno delitev vlog in obveznosti. Pozitivno me je presenetila tudi želja sogovornikov, da bi v svoji družini večji poudarek namenjali stvarem, ki so njim primanjkovale; recimo odprto izražanje čustev ali pa kongruentna komunikacija. Menim, da to kaže, da želijo sogovorniki svojim otrokom zagotoviti čim bolj podporno in zaupno okolje, v katerem bodo odraščali. Prav tako pa to kaže, da so sogovornikom njihove družine razvidne, saj so očitno že razmišljali o tem, kaj jim je bilo v njihovi družini všeč in katere vzorce bi želeli spremeniti.

5. RAZPRAVA

Ugotovila sem, da so sogovorniki odraščali v različnih oblikah družin. Čeprav sem svojo raziskavo omejila na enostarševske in dvostarševske družine, pa sem med raziskovanjem spoznala, da so redki posamezniki celotno življenje odraščali v enostarševski ali dvostarševski družini. Predvsem je bilo to očitno pri sogovornikih iz enostarševskih družin, saj so vsi imeli izkušnjo ločitve ali razveze staršev, nekateri pa tudi reorganizacije družine, saj so si starši našli nove partnerje. To kaže na spreminjanje družinskih potekov, o katerih pišejo Rener, Sedmak Švab in Urek (2006) ter Ule in Kuhar (2003). Avtorice pravijo, da v zadnjih desetletjih prihaja do sprememb v maritalnem vedenju zaradi večanja števila razvez, kohabitacij in ponovnih porok ter zmanjševanja števila porok, opazile pa so tudi večanje števila reorganiziranih družin.

V raziskavi sem intervjuvala tudi dva nekoliko starejša sogovornika (63 in 68 let) in ugotovila, da so se družinski procesi pri njiju dosti bolj razlikovali od ostalih sogovornikov. Največjo razliko sem opazila v prepričanjih, ki so veljala v njunih družinah. Sogovornika sta namreč povedala, da je v času njunega odraščanja veljalo prepričanje, da so razveze sramotne, enostarševskih družin pa je bilo izjemno malo. Podobno ugotavljajo avtorji Finkelhor, Shattuck, Turner in Hamby (2015), ki predlagajo redefinicijo razveze kot obremenjujoče izkušnje v otroštvu (v nadaljevanju IOI). Avtorji (prav tam) so ugotovili, da je prva lestvica o desetih IOI nastala na vzorcu posameznikov, ki so odraščali v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja, ko je razvezo ali ločitev spremljala stigma. Z naraščanjem števila razvez pa se je tudi stigma zmanjševala, ob enem pa so se tudi starši naučili, da je otrokom ob ločitvi treba nameniti več pozornosti. Avtorji (prav tam) pravijo, da ima življenje v konfliktnem okolju na otroka slabši vpliv kot pa ločitev ali razveza staršev. Ena izmed sogovornic je poudarila tudi brezpogojno spoštovanje staršev in povedala, da si otroci v njenem času ne bi drznili obnašati tako, kot se obnašajo otroci danes. Vse to kaže na drugačna družbena prepričanja, ki so zagotovo vplivala na razvoj družinskih procesov. Boštjančič (2011, str. 10) pravi, da se skladno s spremembami družbenih procesov, kot so ekonomija, religija in politika, spreminja tudi družina. K temu bi dodala, da se skupaj z družino spreminjajo tudi procesi v njej. Predvidevam, da je na razvoj družinskih procesov teh dveh sogovornikov v neki meri vplivalo tudi dejstvo, da sta sogovornika odraščala v Republiki Jugoslaviji, kjer se je družbena ureditev razlikovala od zdajšnje in v kateri so odraščali ostali sogovorniki. Tega vidika s sogovornikoma sicer nisem raziskovala, zato tega ugibanja ne morem z gotovostjo potrditi.

V raziskavi mi je uspelo najti nekaj povezav med različnimi družinskimi procesi in ena izmed teh je povezava med komunikacijo in pa reševanjem konfliktov. Webster – Stratton (2016, str. 257–258) piše, da sta za reševanje težav pomembni predvsem veščini komuniciranja in samonadzora. To sem v raziskavi spoznala tudi sama, saj so tisti sogovorniki, ki so poročali, da imajo v družini dobro, odprto in kongruentno komunikacijo, tudi poročali, da konflikte v družini uspešno rešujejo. Vseeno pa je pomembno omeniti, da sta kar dve tretjini sogovornikov poročali, da konfliktov v družini ne rešujejo. To lahko povežem s konceptom, o katerem piše avtor Mertens (1974), in sicer sposobnost za konflikt, ki med drugim spada tudi v temeljno otrokovo opremo. Sposobnost za konflikt pomeni pridobljeno oziroma naučeno sposobnost posameznika, da zazna konflikt za motenimi interakcijami in komunikacijami, ga prepozna in se z njim sooči, da bi ga bodisi začel reševati bodisi zmogetl živeti z njim. Izkušnja reševanja konfliktov je za otroka pomembna, saj lahko na tak način vidi konfliktnost, ki se pojavlja v medčloveških odnosih, se nauči spoprijeti z njo, ne da bi moral nase sprejeti krivdo zanjo in se tako uspešno razloči oziroma razmeji od staršev (prav tam). Res je, da se znotraj družin ves čas pojavlja tako kongruentna kot seveda tudi nekongruentna komunikacija, o čemer piše tudi Satir (1995), zato nisem pričakovala, da bo kdor koli govoril o komunikaciji, ki je bila ves čas dobra in odprta.

Znanstveniki (Riskin, 1963; Ford 1983; Stoll, 2004) ugotavljajo, da družina le redko sede skupaj z namenom, da bodo določali družinska pravila, saj se ta proces po navadi zgodi spontano. Tako so poročali tudi moji sogovorniki, saj so ugotovili, da so v družini popolnoma spontano začeli slediti nekim vedenjem, ki so bila pričakovana za njihovo starost, npr. prevzemanje več odgovornosti. Obenem pa so se začeli izogibati vedenjem, ki jih starši niso podpirali, npr. uživanje alkohola. Menim, da je spontano oblikovanje pravil eden od razlogov, da je večina pravil nenapisanih in posledično tudi nerazvidnih. O pomembnosti razvidnosti pravil piše Satir (1995), ki pravi, da je pomembno, da v svoji družini poznamo pravila, kdo jih postavlja in do katere mere so prilagodljiva, saj lahko na tak način ugotovimo, ali nam pravila sploh ustrezajo. V pogovorih je bilo opazno, da je bila večina pravil v družinah sogovornikov nenapisana, saj so porabili kar nekaj časa, da so se spomnili, katera pravila so veljala v njihovi družini. Pri nekaterih se je celo zgodilo, da se niso mogli spomniti niti enega pravila in so jih lahko določili šele kasneje v pogovoru, ko smo podrobneje raziskovali družinsko življenje.

Na temo vlog v družini je bilo izvedenih že kar nekaj raziskav. Študije (Boye, 2009, str. 515; Claffey in Mickelson, 2009, str. 827; Lachance-Grzela in Bouchard, 2010, str. 775; Mannino in Deutsch, 2007, str. 317, Tichenor, 1999, str. 646) so večkrat pokazale, da ženske še naprej

opravljajo večino gospodinjskih opravil in skrbijo za otroke. S to tezo sem tudi sama vstopila v raziskovanje in glede na odgovore sogovornikov sem jo lahko potrdila. Večina sogovornikov je mami pripisala vlogo skrbi za otroke in gospodinjstvo, očete pa so prepoznavali kot tiste, ki opravljajo fizična dela. Kljub temu pa je naslednje najpogostejše opravilo, ki so ga sogovorniki pripisali očetu, bilo skrb za gospodinjstvo oziroma gospodinjska opravila. Sogovorniki so najpogosteje poročali, da so očetje kuhali in pomivali posodo, nekoliko redkeje pa so pospravljali, prali perilo in sesali. Zanimiva pa se mi zdi povezava z odločanjem, saj je večina sogovornikov, kljub očetovi pomembni vlogi pri urejanju gospodinjstva, odločanje na tem področju pripisala mami. Sogovorniki so očetom načeloma pripisovali manjšo moč odločanja, saj jih je kar nekaj poročalo, da je večino odločitev v družini sprejemala mama. To sta opazila tudi 2 sogovornika iz enostarševskih družin, ki sta imela izkušnjo, da je mama prevzela vlogo odločevalca že takrat, ko sta bila starša še skupaj. Mama pa je sprejemala vse odločitve tudi v primeru enega sogovornika iz dvostarševske družine. Moje ugotovitve se torej razlikujejo od ugotovitev avtorja Edgell (2004), ki pravi, da so odločitve žene prevladovali na področjih urejanja stanovanja, porabe gospodinjstva in pa otroških oblek, medtem ko so moški odločali predvsem na področju financ, avtomobila in selitve. Ženine odločitve so v glavnem veljale za nepomembne, moške pa kot izjemno pomembne. To v primeru mojih sogovornikov ne drži, saj so njihove mame in očetje odločali na raznolikih področjih, večina pa je ugotavljala, da so odločitve sprejemali skupaj. V naboru sogovornikov je le ena sogovornica poudarila, da je oče v njeni družini imel vlogo glave družine, kar pomeni, da je večino odločitev sprejemal on, mama pa je po navadi sprejemala manj pomembne odločitve oziroma odločitve, v katere on ni bil vpleten.

Tema vlog v družini je seveda neposredno povezana tudi s temo tradicionalnih vlog. Opazno je, da so nekatere vloge v družinah sogovornikov še vedno tradicionalne, druge pa se že spreminjajo, npr. veliko število očetov, ki opravljajo gospodinjska opravila. Spodbudo pri premiku od tradicionalnih spolnih vlog zagotovo predstavlja mišljenje večine sogovornikov, da družbeno opredeljene spolne vloge niso več aktualne ter da bi družinske procese v svoji družini želeli razvijati neodvisno od spola. Svoje ugotovitve lahko povežem tudi z ugotovitvami avtorjev Neff in Terry-Schmitt (2002), ki sta raziskovala pogled mladostnikov na razlike med moškimi in ženskami in spoznala, da mladostniki razlike pripisujejo predvsem socialnim razlogom, npr. drugačni vzgoji, in pa različnim priložnostim, ki se pojavijo v družbi glede na spol posameznika. Ta ugotovitev je pomembna predvsem zato, ker vprašani razlik ne pripisujejo biološkim razlogom in jih tako ne vidijo kot trajne oziroma nespremenljive (prav

tam). Podobno so poročali tudi moji sogovorniki, ki menijo, da nobena naloga ni v osnovi moška ali ženska. Čeprav sem mislila, da bosta starejša sogovornika večja zagovornika tradicionalnih spolnih vlog kot ostali sogovorniki, pa ni bilo tako. Oba sogovornika sta povedala, da se s tradicionalnimi spolnimi vlogami ne strinjata, eden izmed njiju pa je imel iz izvirne družine tudi izkušnjo, da se opravila niso delila glede na spol, saj je tudi oče kuhal in mama izvajala fizična dela.

Med sogovorniki se je pojavilo tudi mnenje, da bi starši morali za otroka finančno skrbeti enakovredno, ne glede na višino plače. Zagotovo tako prepričanje velja še v mnogih družinah, a sama se s tem mnenjem ne strinjam popolnoma. Kot je bilo moč opaziti pri opisu vlog, večina žensk še vedno opravlja večji del skrbstvenega dela s tem, da skrbijo za otroke, njihovo vzgojo, pomoč pri šolskih obveznostih in so tiste, ki si vzamejo dopust za nego bolnega otroka. Slednje v kombinaciji s porodniškim dopustom vpliva na to, da ima več žensk nižjo plačo kot njihovi partnerji, ob tem pa se mi pojavlja dvom, ali bi kljub nižjim prihodkom vseeno morale enakovredno denarno prispevati. Sama menim, da so takšne stvari predvsem stvar dogovora med obema staršema, saj lahko na tak način raziščeta, kaj in v kolikšni meri sta zmožna prispevati za otroka. Na to temo je bilo izvedeno tudi nekaj raziskav (Amato in Booth, 1995, str. 59; Risman in Johnson-Sumerford, 1998, str. 32), ki so pokazale, da moške, ki imajo s svojimi partnericami bolj egalitaren odnos, izkusijo večje zakonsko zadovoljstvo. Tudi sama menim, da je pomembno, da so vloge in zadolžitve v družini razdeljene tako, da imata oba partnerja občutek enakovrednosti. Seveda pa to velja pri tistih partnerjih, ki jim je to pomembno, saj taka delitev zagotovo ni potrebna v vsakem odnosu.

Sogovorniki so v svojih družinah prepoznavali predvsem prisotnost moralnih in izpolnitvenih vrednot. Moralne vrednote so recimo poštenost, delavnost, ljubezen, enakost, družinska sreča ipd. Med izpolnitvene vrednote pa spadajo umetnost, narava, znanje, napredek, vera ipd. Zgolj ena sogovornica je omenila, da je njena mama podpirala hedonske vrednote, kot so veselje, udobje, zdravje, varnost itd. Žorž (2012) piše, da nam kapitalistična družba vsiljuje vrednote užitka in zadovoljstva (vrednote, ki po Musekovi (1995, str. 77) lestvici vrednot spadajo pod nižje hedonske vrednote) kot edine pomembne. Glede na svoje ugotovitve tega ne morem potrditi, saj so prav vsi sogovorniki našli moralne vrednote kot družinske vrednote. Tudi ko so omenjali osebne vrednote, so govorili izključno o moralnih in izpolnitvenih vrednotah. Iz tega lahko sklepam, da sogovorniki niso prevzeli hedonskih vrednot. To so seveda vrednote, ki so jih predstavili kot zanje pomembne – ni nujno, da pa te dejansko vodijo njihova življenja.

Presenetilo me je, da je bilo področje čustev eno najbolj kompleksnih področij za raziskovanje, saj so v tem pogledu nekateri sogovorniki imeli zelo negativne izkušnje v družini. Pet sogovornikov je poročalo, da v družini čustev niso mogli izražati ali pa da so lahko izražali le nekatera čustva. Nekateri sogovorniki so povedali, da se starši na njihova čustva sploh niso odzvali, drugi so odgovorili, da je izražanje čustev pripeljalo do konflikta. Skynner (1994, str. 213) pravi, da vsak človek lahko sprejme in obvlada tista čustva v družini, ki so mu dovoljena sprejeti in obvladati, ob enem pa izrine tista čustva, ki zanj predstavljajo stres ali travmo oziroma ki v družini niso sprejeta in tako povzročajo napetost ter vznemirjenje in so tabu. Avtorjevo razmišljanje je bilo razvidno tudi v odgovorih mojih sogovornikov, saj so čez čas začeli uravnavati, kako in katera čustva izražajo. Pri večini se je sicer skozi odraščanje zgodilo, da so na neustrezno dinamiko opozorili in so v družini na to postali pozorni, zato se je možnost izražanja čustev povečala. Ko otrok začne skrivati čustva pred družino, jih bo kmalu moral skrivati pred samim seboj, ne bo jih več mogel razbrati in se z njimi spoprijeti (Čačinovič Vogrinčič, 1998, str. 217). To sem opazila pri eni sogovornici, ki je povedala, da ima še danes težave z izkazovanjem in prepoznavanjem svojih čustev in zato nekateri ljudje mislijo, da je pasivna. Sogovornica je sicer poročala tudi, da se skozi nove izkušnje uči bolj izražati čustva.

Zadnja povezava, ki sem jo opazila, pa je povezava med odnosi v družini in pa občutkom lastne vrednosti. V tistih družinah, kjer so sogovorniki poročali, da so odnosi okrnjeni, so sogovorniki imeli nižji občutek lastne vrednosti kot pa v družinah, kjer so bili odnosi dobri, kar so potrdile tudi različne raziskave (Acock and Demo, 1994; Gove, 1972). Raziskave (prav tam) so bile sicer izvedene pretežno na družinah razvezanih staršev, kjer je bila pojavnost konfliktov velika. Avtorji (prav tam) so ugotavljali, da se otroci in mladostniki v teh družinah slabo počutijo in imajo nizko samovrednotenje, kar je posledica konfliktnih odnosov med starši.

Skozi intervjuje s sogovorniki in analizo le-teh pa sem dobila tudi odgovore na soja raziskovalna vprašanja. Prvo raziskovalno vprašanje se je glasilo: »Kako intervjuvanci opredeljujejo družinske procese v njihovih družinah?« S pomočjo svojega merskega instrumenta sem raziskala družinske procese in spoznala, da se družinski procesi razlikujejo v vsaki družini posebej. Družinski procesi so v vsaki družini unikatni in jih ne morem poenotiti glede na obliko družine, v kateri so sogovorniki odraščali. To me pripelje do odgovora na drugo raziskovalno vprašanje: »Kako se opredelitve družinskih procesov razlikujejo v enostarševskih in dvostarševskih družinah?« Opazila sem, da v različnih oblikah družin ni razvidnega vzorca ponavljanja družinskih procesov. Analiza intervjujev je sicer pokazala, da osebe v dvostarševskih družinah večji pomen pri oblikovanju družinskih procesov pripisujejo obliki

družine kot pa osebe v enostarševskih družinah. To ugotovitev lahko pripišem dejstvu, da so vsi sogovorniki iz enostarševskih družin imeli izkušnjo življenja tudi v dvostarševski družini. To za sogovornike iz dvostarševskih družin ni veljalo, saj niso imeli izkušnje odraščati zgolj z enim staršem. Družinski procesi so v vsaki družini edinstveni in neodvisni od oblike družine, v kateri je sogovornik odraščal. Tretje raziskovalno vprašanje sem zastavila tako: »Kako so družinski procesi povezani z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami?« Glede na odgovore sogovornikov sem ugotovila, da pri večini sogovornikov prevladuje mnenje, da med družinskimi procesi in družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami obstaja povezava. Po mnenju nekaterih družbeno opredeljene spolne vloge narekujejo družinske procese, družba in tradicija pa sta glavna dejavnika, da se družbeno opredeljene spolne vloge še ohranjajo. Določeni sogovorniki so to pojasnjevali tako, da družbeno opredeljena vloga ženske, ki predvideva, da bo ženska skrbela za otroke in gospodinjstvo, narekuje ženski, da bo v družini prevzela gospodinjstvo in skrbstveno vlogo, čeprav to morda ni nekaj, kar bi ženska želela ali znala početi. Enako to seveda velja za moške, ki zaradi družbene predstave o moškem kot preskrbovalcu družine hitreje prevzame odgovornost za finančno preskrbovanje družine.

Ob koncu pa se mi zdi pomembno svoje ugotovitve in sklepe povezati z znanjem socialnega dela. Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 43) pravita, da za ravnanje s kompleksnostjo družine potrebujemo znanje o procesih in družinskem. To znanje nam omogoča, da razumemo raznovrstne družinske izkušnje, življenjski potek družine in družinsko strukturo v družbenem in kulturnem kontekstu (prav tam). Mislim, da sem z raziskovanjem te teme dodala pomemben vpogled v družinske procese in njihov pomen v življenju sogovornikov. Po mojem mnenju je znanje s področja psihologije družine nujno znanje vseh strokovnih delavcev na področju dela z družino. Skozi pogovore s sogovorniki je bilo očitno, da so jim procesi v njihovih družinah precej dobro razvidni, saj so na vprašanja odgovarjali brez težav, prav tako pa so večkrat omenili, da so o določenih temah že razmišljali in se znotraj družine o tem tudi pogovarjali. Kljub temu pa mislim, da obstaja še veliko družin, ki pa jim družinski procesi niso razvidni in zato je pomembno, da jim socialni delavec lahko pomaga pri odkrivanju njihove resničnosti. S pomočjo socialnega delavca lahko družina postane sama sebi bolj razvidna, kar pomeni, da družinski člani bolje razumejo družinsko dinamiko in zakaj so stvari takšne, kakršne so. Razvidnost družine pripomore tudi k temu, da lahko družina neustrezne vzorce uspešneje rešuje, se o njih odprto pogovarja in odkriva nove poti. Z delom na drugi ravni in s pomočjo pri doseganju razvidnosti lahko socialni delavci pripomoremo tudi k temu, da se družina začne zavedati svojih neučinkovitih vzorcev in jih na ta način lahko spremeni, obenem pa prepozna

dobre načine delovanja, ki jih je vredno ohranjati in krepiti. Kot je bilo že omenjeno, je ogromno sogovornikov poročalo, da v družini niso smeli izražati čustev, kar je pri nekaterih sogovornikih pripeljalo do čustvene otopelosti ali pa izrednih zdravstvenih stanj. Ob delu na razvidnosti družine bi takšne škodljive vzorce lahko skupaj z družinskimi člani odkrivali, nanje opozarjali ter družini ponudili vso potrebno podporo, da jih spremeni.

Zaključim lahko, da so družinski procesi raznoliki in kompleksni, se razlikujejo v vsaki družini in niso neposredno povezani z obliko družine, v kateri so sogovorniki odraščali. Podobno je ugotavljala tudi avtorica Falci (1997, str. 38), ki je preučevala vpliv socialno ekonomskih dejavnikov na razvoj družinskih procesov in ugotovila, da imajo dejavniki, kot so spol, etnična pripadnost, čas, preživet na delu, prihodek in izobrazba staršev ter starost matere ob porodu, veliko večji vpliv na oblikovanje družinskih procesov kot pa oblika družine, v kateri so otroci odraščali.

5.1. Kritično ovrednotenje metodologije

Pomembno se mi zdi opozoriti, da so končni rezultati in analiza le moja interpretacija odgovorov sogovornikov. Za namen kodiranja sem izjave morala razporejati v kategorije (pa tudi podkategorije, nadkategorije in teme), kar pomeni, da sem morda nekatere izjave nenamerno preveč posplošila. To seveda ni bil moj namen, saj sem skozi analizo želela obdržati edinstvenost vseh sogovornikov in njihovih izkušenj. Prav tako moj namen ni bil diagnosticiranje sogovornikov in njihovih družin. Tema raziskovanja je zahtevna in zapletena, zato ne morem pričakovati, da sem v tako kratkem času, kot so trajali moji intervjuji, spoznala celotno resničnost družinskega življenja posameznika. Obenem menim, da je bil moj vzorec premajhen, da bi se poročanja sogovornikov začela ponavljati in bi v njih razbrala kakršen koli vzorec. Določeni odgovori, recimo glede pogleda na tradicionalne spolne vloge, družinskih vrednot ter občutka lastne vrednosti, so bili pri večini sogovornikov enotni, nekateri, kot so recimo izkušnje življenja v primarni družini, pa so se razlikovali pri vsakem sogovorniku. Način obdelave podatkov in izbira kvalitativne raziskave se mi zdita ustrezna, saj sem z besednimi opisi dobila veliko bolj jasne in točne podatke, kot če bi zbirala številske podatke. Iz pripovedi sogovornikov sem dobila nov pogled na družine in procese v njej, kar je zame izredno dragoceno. Pomanjkljivost v metodologiji vidim v izbiri sogovornikov, saj bi jih ob ponovitvi raziskovanja izbirala nekoliko drugače. Čeprav sta mi starejša sogovornika dala izjemen vpogled v njuno družinsko življenje in družbena prepričanja v 50. letih prejšnjega stoletja, pa ravno zaradi tega dejavnika ne morem z gotovostjo trditi, ali je na razvoj družinskih procesov vplivala oblika družine ali čas, v katerem sta odraščala. V prihodnje bi bila torej bolj pozorna,

da bi izbirala sogovornike približno iste starosti ali pa našla več starejših sogovornikov in njihove odgovore primerjala z mlajšimi sogovorniki. Izbor mlajših sogovornikov se mi je zdel ustrezen, saj menim, da sem z izbiro sogovornikov, s katerimi sem si blizu, pridobila bolj poglobljene in odprte odgovore. Kot sem že izpostavila, je pomanjkljivost metodologije tudi možna pristranskost mojega vzorca pri raziskovanju vrednot, saj je večina sogovornikov govorila o moralnih in izpolnitvenih vrednotah, kar pa ne pomeni, da so te vrednote v družbi tudi na splošno pogostejše zastopane. Navkljub temu pa sem se skozi raziskovanje ogromno naučila in podrobno spoznala družinsko dinamiko vseh sogovornikov, za kar sem jim neizmerno hvaležna.

6. SKLEPI

- Družinski procesi so v družinah edinstveni in niso povezani z obliko družine, v kateri človek odrasča.
- Sogovorniki iz dvostarševskih družin pripisujejo obliki družine večji pomen pri oblikovanju družinskih procesov kot sogovorniki iz enostarševskih družin.
- V raziskovanem vzorcu so družine, ki so dobro komunicirale, uspešneje reševale konflikte.
- Skrbstveno delo in gospodinjska opravila so v družinah sogovornikov še vedno najpogostejše vloge mater, očetje pa so odgovorni za fizična dela in pa gospodinjska opravila.
- Očetje imajo v družinah nekaterih sogovornikov manjšo moč odločanja, saj je večino odločitev sprejela mama.
- Vloge v družinah sogovornikov niso izrazito tradicionalne, saj tudi moški opravljajo gospodinjska opravila, prav tako pa tudi ženske opravljajo fizična dela.
- V vzorcu enostarševskih družin so mame prevzele še očetove vloge, očetje pa maminih vlog niso oziroma so jih prepustili svojim novim partnerkam.
- Pri sogovornikih prevladuje mnenje, da tradicionalne spolne vloge niso več aktualne, obenem pa bi družinske procese v svoji družini želeli razvijati neodvisno od spola.
- Sogovorniki so poročali, da so bile v njihovih družinah v največji meri zastopane moralne in izpolnitvene vrednote.
- Izražanje čustev znotraj družine je za nekatere sogovornike oteženo. Starši se v nekaterih družinah ne uglasijo s čustvi sogovornika, v nekaterih družinah pa izražanje čustev ni dovoljeno.
- V družinah, kjer odnosi niso temeljili na spoštovanju in zaupanju ter si družinski člani niso izkazovali ljubezni, je bil občutek lastne vrednosti sogovornikov nižji.
- Na oblikovanje družinskih procesov vpliva veliko več kot oblika družine, recimo vzgoja staršev, okoliščine odraščanja, znanje, ki narekuje, kaj je za otroka dobro in spodbudno okolje ipd.

7. PREDLOGI

- Za nadaljnje kvalitativne raziskave na to tematiko predlagam vključevanje različnih oblik družin, torej tudi reorganiziranih, posvojiteljskih, rejniških, družin istospolnih partnerjev ipd. S tem bi zagotovili večji nabor izkušenj odraščanja in več informacij o družinskih procesih znotraj različnih oblik družin.
- Predlagam tudi, da bi v raziskavo vključili več sogovornikov, saj bi s tem lahko z večjo gotovostjo raziskali povezanost oblike družine in družinskih procesov.
- Tretji predlog se navezuje na socialno delo, in sicer, da bi še več poudarka namenjali znanju o razvidnosti družine. Bodoče socialne delavce, prav tako pa tudi vse tiste, ki že vrsto let delajo, bi morali spodbujati, da uporabljajo psihološka znanja o družini kot znanje za ravnanje, s poudarkom na konceptu razvidnosti.
- Končno pa predlagam, da bi strokovni delavci, ki delajo z otroki in mladostniki (pedagogi, socialni delavci, psihologi ipd.), starše začeli informirati o pomenu avtentičnosti znotraj družine. Pomembno se mi zdi poudariti, da mora imeti vsak človek možnost izraziti svoje mnenje, vzpostaviti kongruentno in spoštljivo komunikacijo ter prosto izražati svoja čustva. To je osnova za razvoj samozavestnega in samostojnega človeka. Informiranje staršev bi lahko potekalo s pomočjo zloženk, ki bi bile dostopne po šolah, centrih za socialno delo, čakalnicah v zdravstvenih domovih ali pa v osebnem pogovoru s starši, v primeru, da bi strokovnjaki zaznali, da je to potrebno.

8. LITERATURA

- Acock, A., & Demo, D. (1994). *Family Diversity and Well-Being*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Aldous, J. (1974). The Making of Family Roles and Family Change. *The Family Coordinator*, 23(3). Pridobljeno 17. 3. 2022 s https://www.jstor.org/stable/pdf/582759.pdf?refreqid=excelsior%3A23524217538d23eb297589e2feb504f2inab_segments=inorigin=
- Amato, P. R., & Booth, A. (1995). Changes in gender role attitudes and perceived marital quality. *American Sociological Review*, 60(1). Pridobljeno 17. 3. 2022 s https://www.jstor.org/stable/pdf/2096345.pdf?refreqid=excelsior%3A339edf378e03271fb9e6e115c652a799inab_segments=inorigin=
- Andrejč, A. (2014). Negativni učinki razveze staršev na otroke in mladostnike: Dejavniki tveganja in varovalni dejavniki. *Socialno delo*, 53(1). Pridobljeno 9. 4. 2022 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Negativni_URN_NBN_SI_DOC-QMDJ47FR.pdf/2019011712182533/?fbclid=IwAR2K-dWjGt6pR9uVRXo0NZuQdq3MRldHoWVLWRstFs3qvGhKZ0DGVcF18bc
- Boštjančič, P. (2011). Družina v času. *Razpotja*, 2(5). Pridobljeno 19. 2. 2022 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-8B75OAPW/aa0b4e0d-f49b-49ba-9511-f22d72029773/PDF>
- Bouwkamp, R., & Bouwkamp, S. (2014). *Blizu doma: Priročnik za delo z družinami*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Pedagoška fakulteta, Inštitut za družinsko terapijo.
- Boye, K. (2009). Relatively different? How do gender differences in well-being depend on paid and unpaid work in Europe? *Social Indicators Research*, 93. Pridobljeno 17. 3. 2022 s [s11205-008-9434-1.pdf \(springer.com\)](s11205-008-9434-1.pdf (springer.com))
- Burnett, S.B., Gatrell, C.J., Cooper, C.L., & Sparrow, P. (2013). Fathers at Work: A Ghost in the Organizational Machine. *Gender, Work and Organization*, 20(6). Pridobljeno 3. 4. 2022 s [Fathers at Work: A Ghost in the Organizational Machine \(wiley.com\)](Fathers at Work: A Ghost in the Organizational Machine (wiley.com))
- Childs, K.K., Brady, C.M., Cameron, A. L. J., & Kaukinen, C. (2020). The Role of Family Structure and Family Processes on Adolescent Problem Behavior. *Deviant Behavior*, 43(1). Pridobljeno 8. 4. 2022 s [The Role of Family Structure and Family Processes on Adolescent Problem Behavior \(uni-lj.si\)](The Role of Family Structure and Family Processes on Adolescent Problem Behavior (uni-lj.si))
- Claffey, S. T., & Mickelson, K. D. (2009). Division of household labor and distress: The role of perceived fairness for employed mothers. *Sex Roles*, 60. Pridobljeno 17. 3. 2022 s [s11199-008-9578-0.pdf \(springer.com\)](s11199-008-9578-0.pdf (springer.com))
- Constable, R., & Lee, D. B. (2015). *Social work with families: content and process*. Chicago, Illinois: Lyceum Books, Inc.
- Cvetek, M. (2014). *Živeti s čustvi: čustva, čustveno procesiranje in vseživljenjski čustveni razvoj*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., & Možina, M. (2015). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Darling, N., Cumsille, P., & Martínez, M. L. (2008). Individual differences in adolescents' beliefs about the legitimacy of parental authority and their own obligation to obey: a longitudinal investigation. *Child Development*, 79(4). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1111/j.1467-8624.2008.01178.x>.
- Day, R. D. (2010). *Introduction to Family Processes*. New York: Routledge.
- Dolenc, D. (2016). *Ata, mama, dedi, babi...gospodinjstva in družine v Sloveniji*. Pridobljeno 20. 2. 2022 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-V495SC72/12ce6faa-c036-40b2-af7d-9bd9bcd56771/PDF>
- Družinski zakonik (DZ)* (2017). Ur. l. RS 15/17.
- Edgell, S. (2004). *Class*. New York: Routledge.
- Fagan, J., & Tyler, T. (2005). Legal socialization of children and adolescents. *Social Justice Research*, 18(3). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1007/s11211-005-6823-3>.
- Falci, D. C. (1997). *The Effects of Family Structure and Family Process on the Psychological Well-Being of Children: From the Children's Point of View*. Pridobljeno 10. 6. 2022 s [The Effects of Family Structure and Family Process.pdf](#)
- Finkelhor, D., Shattuck, A., Turner, H., & Hamby, S. (2015). A revised inventory of Adverse Childhood Experiences. *Child Abuse in Neglect*, 48. Pridobljeno 9. 4. 2022 s [A revised inventory of Adverse Childhood Experiences | Elsevier Enhanced Reader](#)
- Fletcher, A. C., Walls, J. K., Cook, E. C., Madison, K. J., & Bridges, T. H. (2008). Parenting styles as a moderator of associations between maternal disciplinary strategies and child well-being. *Journal of Family Issues*, 29(12). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1177/0192513X08322933>.
- Ford, F. R. (1983). Rules: The invisible family. *Family Process*, 22(2). Pridobljeno 20. 5. 2022 s <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1983.00135.x>
- Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2021). *Družina*. Pridobljeno 9. 4. 2022 s <https://fran.si/iskanje?View=1inQuery=dru%C5%BEina>
- Goldstein-Gidoni, O. (2020). »Working fathers« in Japan: Leading a change in gender relations? *Gender Work Organ*, 27(3). Pridobljeno 3. 4. 2022 s ['Working fathers' in Japan: Leading a change in gender relations? \(wiley.com\)](#)

- Golijani-Moghaddama, N. (2014). Applying family life cycle concepts in psychological practice with children and young people. *Applied Psychological Research Journal* (APRJ), 2.
- Gove, W. (1972). The Relationship between Sex Roles, Marital Status and Mental Illness. *Social Forces*, 51(1). Pridobljeno 10. 6. 2022 s [The Relationship between Sex Roles, Marital Status, and Mental Illness \(jstor.org\)](#)
- Grahek, P. (2014). *Očetovstvo v pozni modernosti: Prakse očetovanja v zgodnjem otroštvu* (Magistrsko delo). Pridobljeno 3. 4. 2022 s [Očetovstvo v pozni modernosti: Prakse očetovanja v zgodnjem otroštvu \(uni-lj.si\)](#)
- Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental discipline methods on the child's internalization of values: a reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30(1). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1037/0012-1649.30.1.4>.
- Jackson, D. D. (1965). The study of the family. *Family Process*, 4(1). Pridobljeno 20. 5. 2022 s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1545-5300.1965.00001.x>
- Juul, J. (2009). *Družinske vrednote: Življenje s partnerjem in otroki*. Radovljica: Didakta.
- Koletnik, A., Grm, A., & Gramc, M. (2006). *Vsi spoli so različni: transspolnost, transeksualnost in cispolna normativnost*. Ljubljana: Društvo Informacijski center Legebitra. Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://transakcija.si/wp-content/uploads/2016/05/Vsi-spoli-so-resnicni.pdf>
- Kovač Šebart, M., & Kuhar, R. (2015). Med formalnim okvirom in strokovno avtonomijo: predšolska vzgoja in pluralizacija družinskega življenja. *Sodobna pedagogika*, 66(132). Pridobljeno 20. 2. 2022 s <https://www.sodobna-pedagogika.net/arhiv/nalozi-clanek/?id=1072>
- Kuhn, E. S., & Laird, R. D. (2011). Individual differences in early adolescents' beliefs in the legitimacy of parental authority. *Developmental Psychology*, 47(5). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1037/a0024050>.
- Kuhn, E. S., Phan, J. M., & Laird, R. D. (2014). Compliance with parents' rules: between-person and within-person predictions. *Journal of Youth and Adolescence*, 43. Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1007/s10964-013-9965-x>.
- Lachance-Grzela, M., & Bouchard, G. (2010). Why do women do the lion's share of housework? A decade of research. *Sex Roles*, 63. Pridobljeno 17. 3. 2022 s [s11199-010-9797-z.pdf \(springer.com\)](#)
- Lansford, J. E., Ceballo, R., Abbey, A., & Stewart, J., A. (2001). Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent, Biological, Single-Mother, Stepfather, and Stepmother Households. *Journal of Marriage and Family*, 63(3). Pridobljeno 2. 4. 2022 s [Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent Biological, Single-Mother, Stepfather, and Stepmother Households \(jstor.org\)](#)

- Lubi, G. (2007). *Poizvedovalna raziskava o ekološki ozaveščenosti prebivalstva na širšem mariborskem območju*. (Diplomsko delo). Pridobljeno 27. 4. 2022 s <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=111441&lang=slv>
- Lüssi, P. (1991). *Systemische Sozialarbeit*. Bern: Haupt.
- Mannino, C. A., & Deutsch, F. M. (2007). Changing the division of household labor: A negotiated process between partners. *Sex Roles*, 56. Pridobljeno 17. 3. 2022 s [s11199-006-9181-1.pdf \(springer.com\)](https://www.springer.com/9781402000941_11199-006-9181-1.pdf)
- Mauss, I. B., & Robinson, M. D. (2009). Measures of emotion: A review. *Cognition and emotion*, 23(2). Pridobljeno 9. 4. 2022 s [2009_Mauss_Measure_of_emotion.pdf \(berkeley.edu\)](https://www.berkeley.edu/2009_Mauss_Measure_of_emotion.pdf)
- McKee, L., Roland, E., Coffelt, N., Olson, A. L., Forehand, R., Massari, C., & Zens, M. S. (2007). Harsh discipline and child problem behaviors: the roles of positive parenting and gender. *Journal of Family Violence*, 22. Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1007/s10896-007-9070-6>.
- Mertens, W. (1974). *Erziehung zur Konfliktfähigkeit*. Munchen, Ehrenwirth.
- Mesec, B. (2009). *Načrtovanje raziskave: študijsko gradivo za interno uporabo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge: Harvard university Press.
- Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Neff, K. D., & Terry-Schmitt, L. N. (2002). Youths' attributions for power-related gender differences; Nature, nurture, or God? *Cognitive Development*, 17(2). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0885201402000941?token=7D1741E3E11AF4A9F0C01FB6ACC97185E5322EFDAF1397720D2FA8739B754B5D86881C06E2DE73699B9FF8E5BB6BE9F0&inoriginRegion=eu-west-1&inoriginCreation=20220317214934>
- Nichols, M. P. (2010). *Family therapy: concepts and methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Nieuwenhuis, R., & Maldonado, L., C. (ur.) (2018). *The triple bind of single parent families: Resources, employment and policies to improve well-being*. Pridobljeno 23. 9. 2021 s https://www.researchgate.net/publication/323657142_The_triple_bind_of_single-parent_families_Resources_employment_and_policies_to_improve_wellbeing
- Ortony, A. (2022). Are All »Basic Emotions« Emotions? A Problem for the (Basic) Emotions Construct. *Perspectives on Psychological Science*, 17(1). Pridobljeno 9. 4. 2022 s [Are All "Basic Emotions" Emotions? A Problem for the \(Basic\) Emotions Construct \(uni-lj.si\)](https://www.uni-lj.si/11199-006-9181-1.pdf)
- Patrick, R. B., & Gibbs, J. C. (2012). Inductive discipline, parental expression of disappointed expectations, and moral identity in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 41. Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1007/s10964-011-9698-7>.

- Poljanec, A. (2015). *Rahločutno starševstvo*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Reiss, D. (1981). *The family's construction of reality*. Cambridge: Harvard University Press.
- Renner, T., Sedmak, M., Švab, A., & Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
- Renner, T., Švab, A., Žakelj, T., & Humer, Ž. (2005). *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: Vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Pridobljeno 3. 4. 2022 s [Microsoft Word - Raziskovalno porocilo-očetovstvo.doc \(european-fatherhood.com\)](#)
- Riskin, J. (1963). Methodology for studying family interaction. *Archives of General Psychiatry*, 8(4). Pridobljeno 20. 5. 2022 s [Methodology for Studying Family Interaction | JAMA Psychiatry | JAMA Network](#)
- Risman, B. J., & Johnson-Sumerford, D. (1998). Doing it fairly: A study of postgender marriages. *Journal of Marriage and the Family*, 60(1). Pridobljeno 17. 3. 2022 s https://www.jstor.org/stable/pdf/353439.pdf?refreqid=excelsior%3Abf418136d9bd8b938374f87725fbfealinab_segments=inorigin=
- Saleebey, D. (1992). *The strenght perspective in social work practice*. New York: Longman.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Seider, R. (1998). *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Sheehan, M. J., & Watson, M. W. (2008). Reciprocal influences between maternal discipline techniques and aggression in children and adolescents. *Aggressive Behavior*, 34(3). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1002/ab.20241>.
- Skynner, R. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2021). *Število gospodinjstev in družin se je povečalo*. Pridobljeno 9. 4. 2022 s [Gospodinjstva in družine, Slovenija, 1. januar 2021 \(stat.si\)](#)
- Stoll, R. W. (2004). Family process rules in clinical and non-clinical families. *Dissertation Abstracts International*, 65(1). Pridobljeno 20. 5. 2022 s <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1066480719896563>
- Švab, A. (2006). Družinske spremembe. V T. Renner, M. Sedmak, A. Švab, & M. Urek (ur.), *Družine in družinsko življenje v Sloveniji* (str. 63–87). Koper: Annales.
- Švab, A. (2010). Kdo se boji (raznovrstnosti) družin? Sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. *Socialno delo*, 49(5-6). Pridobljeno 20. 2. 2022 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/Kdo_URN_NBN_SI_DOC-R6E5X1NC.pdf/2019031620075683/
- Tichenor, N. J. (1999). Status and income as gendered resources: The case of marital power. *Journal of Marriage and the Family*, 61. Pridobljeno 17. 3. 2022 s [Status and Income as Gendered Resources: The Case of Marital Power \(jstor.org\)](#)
- Trinkner, R., & Cohn, E. S. (2014). Putting the “social” back in legal socialization: procedural justice, legitimacy, and cynicism in legal and nonlegal authorities. *Law in Human Behavior*, 38(6). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://doi-org.nukweb.nuk.uni-lj.si/10.1037/lhb0000107>.

- Turner, R. (1956). Role-Taking, Role Standpoint, and Reference-Group Behavior. *American Journal of Sociology*, 61(4). Pridobljeno 22. 4. 2022 s [Role-Taking, Role Standpoint, and Reference-Group Behavior \(jstor.org\)](#)
- Ule, M., & Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Walsh, F. (2002). A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications. *Family Relations*, 51(130-137). Pridobljeno 9. 4. 2022 s [A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications \(wiley.com\)](#)
- Webster-Stratton, C. (2016). *Neverjetna leta: Priročnik za reševanje težav namenjen staršem otrok, starih od 2 do 8 let*. Ljubljana: UMco.
- Zagefka, H., Jones, J., Caglar, A., Girish, R., & Matos, C. (2021). Family Roles, Family Dysfunction and Depressive Symptoms. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 29(3). Pridobljeno 17. 3. 2022 s <https://journals-sagepub-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/pdf/10.1177/1066480720973418>
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP)* (2001). Ur. l. RS 110/06.
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1)* (2014). Ur. l. RS 26/14.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)* (1976). Ur. l. RS 69/04.
- Zaviršek, D. (2009). Med krvjo in skrbjo: Socialno starševstvo kot širitev koncepta starševstva v današnjem svetu. *Socialno delo*, 48(1/3). Pridobljeno 25. 4. 2022 s [PDF \(dlib.si\)](#)
- Žorž, B. (2012). *Vzgoja za vrednote*. Koper: Ognjišče.

9. PRILOGE

Priloga 1: Vodilo za intervju

0. Prosim, opišite družino, v kateri ste odrasčali.

1. Kako intervjuvanci opredeljujejo družinske procese v njihovih družinah?

- a. Vrniva se v obdobje vašega odrasčanja. Prosim, opišite družinske procese v vaši družini.
  - i. Kako bi opisali, kako ste živeli kot družina takrat (glede odnosov, komunikacije ...)?
- b. Kaj bi lahko povedali glede pravil v vaši družini?
  - i. Kako ste uvažali družinske spremembe oziroma pravila?
  - ii. Menite, da so bila pravila v vaši družini prilagodljiva?
  - iii. Je lahko vsak prispeval k soustvarjanju pravil ali jih je določala le ena oseba?
  - iv. Kdo je po navadi določal pravila?
  - v. Prosim, opišite zadnje pravilo, ki ste ga v družini sprejeli in kako je ta proces potekal.
- c. Prosim, opišite, kako je v vaši družini potekalo odločanje.
  - i. Kako ste v družini sprejemali odločitve? O katerih stvareh ste se lahko dogovarjali in o katerih ne?
  - ii. Kdo je v vaši družini odločal (npr. o nakupu hrane, o izbiri kraja za dopustovanje ...)?
  - iii. Lahko prosim s primerom ponazorite kdo je odločal na posameznem področju – npr. skupne aktivnosti, urejanje gospodinjstva, skrb za otroke, vzdrževanje hiše in okolice, izbira hišnega ljubljence ...
  - iv. Kako je bilo s prisotnostjo v času odločanja? Zakaj menite, da je bilo temu tako?
- d. Mi lahko poveste kaj o vrednotah v vaši družini v času odrasčanja?
  - i. Katere so bile temeljne vrednote v vaši družini?
  - ii. Bi rekli, da so enake kot vaše osebne vrednote danes? Če ne, kako se vaše vrednote danes razlikujejo od družinskih vrednot v času vašega odrasčanja?
- e. Prosim, opišite komunikacijo v družini v času vašega odrasčanja.
  - i. Kako ste v vaši družini komunicirali?
  - ii. O čem ste se pogovarjali?
  - iii. O katerih temah je bilo težko spregovoriti?
  - iv. S kom ste lahko govorili o tem?
- f. Prosim, opišite reševanje konfliktov v času vašega odrasčanja.
  - i. Kako ste v vaši družini reševali konflikte?
  - ii. Prosim, opišite konkretno situacijo reševanja konflikta v vaši družini.
- g. Prosim, opišite vloge v vaši družini v času vašega odrasčanja.
  - i. Kakšne vloge so imeli vaši starši v družini in v odnosu do vas?
  - ii. Kakšne vloge ste imeli vi?
  - iii. Kako je prišlo do oblikovanja teh vlog?
  - iv. Prosim, navedite primer delitve vlog v vaši družini.
- h. Mi lahko poveste kaj o izražanju čustev v vaši družini v obdobju vašega odrasčanja?
  - i. Kako ste v družini izražali čustva?
  - ii. Katera čustva ste lahko izražali – zgolj pozitivna ali tudi negativna?
  - iii. Kako pogosto je bil možen pogovor o čustvih?

- iv. Mi lahko, prosim, opišete, kakšen primer, ko ste imeli občutek, da svojih čustev ne morete izraziti.
  - i. Prosim, opišite občutek lastne vrednosti v svoji družini. Kako se vidite v odnosu do drugih družinskih članov?
- 2. Kako se opredelitve družinskih procesov razlikujejo v enostarševskih in dvostarševskih družinah?**
- a. Kako menite, da je oblika vaše družine prispevala k družinskim procesom?
  - b. Ali menite, da ste imeli zaradi oblike družine, v kateri ste odraščali, težave z odzivi družbe?
    - i. Kakšne?
    - ii. S strani koga?
    - iii. Zakaj menite, da je temu tako?
- 3. Kako so družinski procesi povezani z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami?**
- a. Kakšno je vaše mnenje o družbeno opredeljenih t. i. tradicionalnih spolnih vlogah?
  - b. Kako so se tradicionalne spolne vloge kazale v vaši družini, če so se? Prosim, opišite konkreten primer.
  - c. Katere vloge oziroma naloge prepoznavate kot ženske naloge? Katere pa kot moške?
  - d. Menite, da so družbeno opredeljene spolne vloge povezane z družinskimi procesi? Kako?
  - e. Kako bi vi želeli razvijati družinske procese v povezavi z vprašanji spola?
- 4. Kaj ste se naučili iz življenja v vaši družini? Kaj pozitivnega boste nesli s seboj v svoje odraslo življenje?**

DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI:

Spol:

Starost:

Življenje v enostarševski ali dvostarševski družini? S katerim staršem?

Priloga 2: Informirano soglasje

Univerza
v Ljubljani Fakulteta
za socialno delo

INFORMIRANO SOGLASJE UDELEŽENKE IN UDELEŽENCA K SODELOVANJU V RAZISKAVI

1. Vabljeni ste k sodelovanju v raziskavi »Družinski procesi v enostarševskih in dvostarševskih družinah«, ki jo v okviru pisanja diplomskega dela na Fakulteti za socialno delo, Univerze v Ljubljani, izvaja Nia Balarin, pod mentorstvom doc. dr. Nine Mešl in somentorstvom as. dr. Tamare Rape Žiberna. Namen raziskave je bolje spoznati družinske procese v enostarševskih in dvostarševskih družinah in primerjati izkušnje odraščanja v teh dveh oblikah družin. To soglasje bo 5 let hranila izvajalka raziskave.
2. V kolikor se odločite za sodelovanje, bo vaša naloga sodelovati v individualnem intervjuju, katerega vprašanja se bodo dotikala tematik družinskih procesov, družinskega življenja v času odraščanja, odzivov družbe na obliko družine in družbeno opredeljenih spolnih vlog.
3. Zbiranje podatkov bo potekalo približno eno uro. Sodelovanje v raziskavi ne prinaša materialnih koristi udeleženki in udeležencu.
4. Ocenjujem, da raziskava prinaša naslednja tveganja za udeležene v raziskavi: negativna občutja ob podoživljanju poteka družinskega življenja v času odraščanja.
5. Vaše sodelovanje v raziskavi je v celoti prostovoljno in ga lahko kadar koli prekinete brez posledic.
6. Storila bom vse, da zaščitim vašo zasebnost. Zapisi vaših izkušenj in spremljajoči demografski podatki (npr. starost, spol idr.) bodo shranjeni pod raziskovalno šifro. Vaša identiteta v nobenem primeru ne bo razkrita.
7. V primeru morebitnih vprašanj se lahko obrnete na raziskovalko osebno, preko e-maila (nia.balarin@gmail.com).

S podpisom jamčim, da sem prebral_a in da sem dobil_a priložnost za vzpostavitev vprašanj v zvezi z raziskavo. Potrjujem privolitev v udeležbo v opisani raziskavi ter dovolim snemanje zvoka za namen priprave transkripta. Obenem dovoljujem tudi uporabo zbranih podatkov v pedagoške in znanstveno-raziskovalne namene.

Datum:

Ime in priimek udeleženke_ca:

Podpis:

Priloga 3: Transkript intervjuja B

Starost: **68 let** (B2)

Spol: **Ženska** (B1)

Oblika družine: Dvostarševska

Prosim, če bi mi opisala družino v kateri si odraščala.

Oče, mati, brat in jaz. (B3) **To smo bili 4 članska družina.** (B4)

Bi morda še nekoliko bolj opisala kako ste živeli kot družina? Kako je potekalo vsakodnevno življenje?

Starša sta hodila delat, v službo, (B5) **midva v šolo.** (B6) **Potem smo imeli doma tudi nekaj živali, njive, zemljo, smo se tudi s tistim ukvarjali.** (B7)

Kaj bi lahko povedala glede pravil v svoji družini?

Pravila so bila pač taka, (B8) **kar sta oče pa mati rekla, tako je bilo.** (B9) **Smo pač spoštovali starše, nismo jim odgovarjali, nismo se tako obnašali, kot se danes recimo obnašajo otroci, brez vseh zavor, filtrov.** (B10) **To je bilo nedovoljivo, da bi staršem odgovarjal ali se s staršem kregal, zganjal trmo, se metal po tleh, to kar recimo otroci danes delajo, tega ni bilo.** (B11)

Kako ste pa sprejemali družinska pravila?

Normalno, to je bilo čisto normalno. **To je bila v bistvu že tradicija, ki je šla iz roda v rod, tudi sosedje so se tako obnašali, otroci in to enostavno je bilo pravilo.** (B12) **Enostavno ti drugega ni prišlo na misel, kot da bi jih spoštoval in jih ubogal.** (B13)

Kaj pa v primeru, ko ste uvedli kakšno novo pravilo, kako je to potekalo?

Ja nič, ko sva bila toliko stara, je bilo treba prašiče »nafutrat«, zajce »nafutrat«, regrat nabirat, je bilo kar samoumevno. (B14) **Otrok je že kot otrok pomagal vedno.** (B15) **Ni bilo igrač, tako kot so danes, ko imajo vse sorta, bilo je pomanjkanje in to je bilo samoumevno, da si pomagal.** (B16)

Bi rekla, da so bila pravila v tvoji družini prilagodljiva?

Definitivno, ker ni bilo tako, da bi rekli: »Zakaj pa nisi danes tega naredil?«. (B17) **Ni bilo pa tega, da bi lahko rekla, da nečesa res nočem početi, ker si niti nisem upala tega reči.** (B18, B19)

Ste v družini lahko vsi prispevali k soustvarjanju pravil ali jih je določala le ena oseba?

Oče pa mama sta jih, midva z bratom niti nisva imela besede, (B20) **ker v tistih časih, ko sem bila jaz otrok, se ni otrok spraševalo, kaj bi on pa kaj ne bi, pa da bi lahko povedal, kaj želi, tega vprašanja »ali bi« ni bilo, samo boš.** (B21, B22)

Katero pa je bilo recimo zadnje pravilo, ki ste ga sprejeli v družini?

To je šlo spontano naprej. **Čim si odraščal, več si pomagal, več si delal, več si šel tudi drugam pomagati.** (B23)

Kako pa je v tvoji družini potekalo odločanje?

Oče pa mati sta sprejemala odločitve. (B24)

Pa so bile kakšne stvari o katerih ste se lahko odločali kot družina, ali je bilo vse v domeni staršev?

Vse sta imela čez starša. (B25)

Pa misliš, da ti je manjkalo to, da bi imela tudi ti en delež zraven pri odločanju?

Ne, ker takrat tega ni bilo, da bi se otroci kar usedli za mizo in komentirali kaj bi pa kaj ne bi.

Lahko prosim opišeš kdo je odločal na posameznem področju, npr. skupne aktivnosti?

To je bilo dogovorjeno med njima. **To je bilo čisto normalno, da sta skupaj delala, se skupaj odločala, skupaj nakupovala prašiče, to je bilo skupno.** (B26) **Sta se sporazumela, ni bilo nobene delitve.** (B27)

Zakaj meniš, da je bilo temu tako?

Ker sta oba imela službo, oba sta imela svoje obveznosti v službi in potem, ko sta prišla domov, sta vedela kakšne obveznosti imata doma in na zemlji in sta to delala. (B28)

Prosim povej mi kaj o vrednotah v tvoji družini.

Poštenost, brez hinavščine, ne opravljati. Moje dva starša se nikoli nista z nikomer skregala, s sosedi ali pa s katerim koli drugim človekom. (B29) **Delavnost** (B30) **in ne se vtikati v druge ljudi. To moram reči, da sta bila oba ne opravljiva, ne da bi se vtikala ali potikala po drugih hišah in kakšne besede nosila.** (B31) Nihče jih ni grdo zaradi tega gledal.

Pa bi rekla, da so te vrednote enake kot jih imaš ti zdaj?

Ja. (B32)

Mi lahko prosim poveš kaj o komunikaciji v svoji družini? Kako ste komunicirali kot družina?

Ja, recimo nikoli nismo govorili o seksu ali pa recimo o spolnih organih, kaj takega, da bi se kje kdo lupčkal in tako. (B33) **Drugače pa razen tega ni bilo nobenih tem o čemer nisem smela govoriti.** (B34) **Potem ko sem malo odrasla, sem se pa odkrito lahko z mamo o tem pogovorila, nisem imela nikakršnih zadržkov.** (B35)

Kako je bilo z reševanjem konfliktov?

Ja, tudi sta se skregala. **Jaz s starši pa nikoli.** (B36) **Ata je bil kar tolerant, on niti ni dvignil glasu, po navadi sva se pogovorila, če je bilo kaj takega.** (B37) **Mama me je pa zelo okarala, je znala tudi zavpiti.** (B38)

Se morda spomniš kakšnega specifičnega konflikta, ki je bil in kako je reševanje le-tega potekalo?

Joj, to se pa ne spomnim.

Okej, ni problema. Kaj pa mi lahko poveš glede vlog v družini? Kakšno vlogo so imeli tvoji starši v družini in v odnosu do tebe?

Hja, starši so se takrat bolj malo ukvarjali z otroki pa s šolo, (B39) to je bilo že prirojeno spoštovanje, da je šola obvezna in da je to treba narediti. (B40) Mislim, da se ni nikoli noben z mano usedel dol in mi pomagal pri domači nalogi. (B39) Oče je imel pri vzgoji recimo večjo vlogo. (B41) Pa kot sem rekla, da sta oba hodila v službo. (B42) V bistvu je ata bolj v gospodinjstvu delal, ker je tudi kuhal, (B43) ker je mama hodila še popoldne delati honorarno. (B44)

Kakšno vlogo si imela pa ti v družini?

Da pripravim kosilo, ko sem bila že toliko stara, recimo 13, 14 let in da ko bosta prišla, da bosta jedla, ali pa večerjo pripraviti, če je mama delala do večera. (B45) Vedno pa smo počakali, da smo skupaj jedli. (B46) Dosti kmalu sem tudi začela služiti, (B47) sem šla za vajenko pa sem dobivala vajenško plačo, potem pa sem začela hoditi v službo. Takrat je bil oče že pokojni in sem ta denar potem dala mami. (B48)

Kako pa meniš, da je prišlo do oblikovanja teh vlog?

Ja, čisto spontano, (B49) brez prisile, brez kreganja, brez tistega »jaz to ne bom, jaz tisto ne bom«, tega ni bilo. (B50) V tistih časih tega preprosto ni bilo. To je bilo čisto normalno tudi pri sosedih, da ni bilo nobenega prerekanja. Sem tudi več obveznosti prevzemala kot brat, ker se je vedno izognil. Recimo, ko sem morala iti nabirat borovnice za prodajo ali pa gobe za prodajo, sem šla vedno sama, on ni šel nikoli z mano. (B51)

Mi lahko prosim poveš kaj o izražanju čustev v tvoji družini?

Čustva je bolj izražal oče, tako da nas je bolj pocrkľjal pa nas pestoval, ko smo bili še otroci (B52) ali pa bolj pohvalil (B53) pa rekel recimo: »Pridi mi to pomagat pa pridi mi to pomagat« in te je tako k sebi vzel, sebi enakega naredil, (B54) do čimer mama ni bila tako čustvena kot oče.

Kako pa je mama izražala čustva? Recimo to, da te je imela rada?

Vedno mi je kaj kupila, vsak dan ko je iz službe prišla, nama je prinesla kakšno sladkarijo. (B55) Samo potem ni bilo časa, da bi otroka crkljal. Pa pobožala naju je, (B55) tako kot starši pač.

Kako pa sta vidva z bratom izražala čustva?

Da sva se stisnila k njima. Ni bilo toliko besedno, da bi si prav povedali, da se imamo radi. (B56)

Kaj pa negativna čustva, kakšno jezo, žalost, strah?

Ni bilo kakšnih izbruhov, niso otroci tako bili kot so otroci danes. (B57) Oče ni bil nikoli jezen (B58), mama te je pa zelo okregala ali pa ti še kakšno primazala. (B59) Takrat ni bilo v navadi, da bi otroci tako izražali čustva. (B60)

Potem bi mogoče rekla, da si čustva zadrževala v sebi?

Ja verjetno, **vem da, če sem bila žalostna, sem držala v sebi. (B61) O tem se nisem mogla pogovoriti. Ni bilo tega, da bi me kdo vprašal kako sem pa kaj je. (B62)**

Se spomniš morda kakšnega konkretnega primera, ko nisi mogla izraziti svojih čustev?

Ko mi je oče umrl pa nisem mogla reči mami kako sem žalostna pa kako sem prizadeta, ampak sem v sebi držala. Saj potem smo se pogovarjali o očetu, ampak tiste prve dni pa ni šlo. (B63)

Kako pa misliš, da je prispevala tvoja oblika družine k družinskim procesom?

V tistem času, ko sem jaz odraščala je bilo zelo malo enostarševskih družin, izjemno malo. (B64) Drugače je bilo zagotovo to, da je bil oče prisoten. (B65) Tam so bile same mame. Kakor sem bila jaz vzgojena pa kakor sem jaz gor rasla, je bilo tako, da oče spada zraven. (B65) Danes je to drugače in se na to drugače gleda, danes je življenje 100% obrnjeno. Takrat je bilo pa to normalno.

Pa si zaradi oblike družine v kateri si odraščala imela kakšne težave z odzivi družbe?

Ne, zakaj pa bi?

Jaz recimo izhajam iz tega, da enostarševske družine se srečujejo z nekimi predsodki, ker ne živijo v »normalni« oziroma družbeno sprejeti obliki družine.

Ne, jaz nisem imela nobenih težav, verjetno ravno zaradi te tradicije, ker smo bili normalni pač. (B66)

Kakšno je tvoje mnenje glede družbeno opredeljenih spolnih vlog?

Kakor jaz o temu razmišljam, se mi to ne zdi prav, (B67) ker ženska je enakopravna moškemu in zakaj ne bi imeli svojega denarja, svoje pokojnine, da bi oba prispevala v gospodinjstvo. (B68) Danes imajo tudi šole podaljšano bivanje, da lahko otroci v šoli naredijo nalogo in se staršem ni treba doma s tem ukvarjati. (B69) Ženska ni samo za »šporget«, ženska je enakopravna. (B70)

Kako pa meniš, da so se te tradicionalne vloge kazale v tvoji družini, če so se?

Se niso, ker je tudi mama hodila v službo, oče je kuhal in tako. (B71)

Kaj pa prepoznaviš kot ženske vloge oziroma naloge?

Mogoče likanje. (B72) Jaz si to predstavljam kot samoumevno, če hoče naj kuha ali pa pranje perila, ne pa: »Ti boš zdaj kuhal, jaz pa ne bom kuhala.« (B73) To se mi zdi že nesoglasje, mislim neko podrejenost nekomu in naj pomaga. Saj ženska, če hodi v službo, mora moški pomagati, mesta so zdaj velika, živijo le v stanovanju pa naj moški pomaga še kuhati pa pral dajati, ne pa tisto moraš nekaj narediti. (B74) To je že podjarmljenost in nesoglasje.

Kaj pa prepoznaviš kot moška dela?

Da bi delal kakšna taka dela, ki jih ženska ne zmore, fizična dela, recimo kidanje snega, pleskanje pa tako. (B75)

Misliš, da so družinski procesi povezani z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami?

Ja, po moje ja. Verjetno pri nas, če bi se bolj delile te tradicionalne vloge v družini bi odločitve sprejemal samo oče, ker bi skrbel bolj za finančno oziroma materialno preskrbljenost, medtem ko neke odločitve glede otrok bi sprejemala pa le mama. Pa tudi komunikacija bi bila drugačna, ker bi oče verjetno imel večjo besedo, če bi finančno preskrbel družino. (B76)

Kako si v svoji družini razvijala družinske procese glede na vprašanja spola?

Ja, pri meni je bilo tako, da sem bila za vse sama, čeprav sem hodila v službo, sem imela takega moža, da je vse padlo name. **Otroke sem tako naučila, da sem jim že majhnim dala zadolžitve, recimo: »Ti boš pometel, ti boš posodo pomil, ti boš tisto pospravil.« Sem poskušala razdeliti ta dela med otroki. (B77)**

Kaj si se naučila iz življenja v svoji družini oziroma kaj pozitivnega si nesla s sabo?

Poštenost, ne slabo nobenemu narediti. Ne ljudi opravljati. (B78) Pomagati, če se da. (B79)

Super hvala, bi želela še kaj dodati?

Ne, mislim, da sem zajela vse, bi me ti želela še kaj vprašati?

Ne, mislim, da je to vse. Hvala za tvoj čas in sodelovanje.

Priloga 4: Odprto kodiranje

Oznaka enote	Enota	Pojem	Pod - kategorija	Kategorija	Nad - kategorija	Tema
B1	Ženska	Ženska		Spol		Podatki o sogovorniku
B2	68 let	68 let		Starost		Podatki o sogovorniku
B3	Oče, mati, brat in jaz.	Dvostarševska družina		Oblika družine		Družinsko življenje
B4	To smo bili 4 članska družina.	Družina z več otroki		Oblika družine		Družinsko življenje
B5	Starša sta hodila delat, v službo [...]	Finančna preskrbljenost družine	Glede na zadolžitve	Vloga staršev	Vloge v družini	Družinski procesi
B6	[...] midva v šolo [...]	Izobraževanje	Glede na zadolžitve	Vloga sogovornika	Vloge v družini	Družinski procesi
B7	Potem smo imeli doma tudi nekaj živali, njive, zemljo, smo se tudi s tistim ukvarjali.	Skrb za živino in zemljo	Glede na zadolžitve	Vloga celotne družine	Vloge v družini	Družinski procesi
B8	Pravila so bila pač taka [...]	Pravila so bila prisotna		Prisotnost pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B9	[...] kar sta oče pa mati rekla, tako je bilo [...]	Starši		Oseba odgovorna za postavljanje pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B10	Smo pač spoštovali starše, nismo jim odgovarjali, nismo se tako obnašali, kot se danes recimo obnašajo otroci, brez vseh zavor, filtrov.	Brezpogojno spoštovanje staršev in njihovih zahtev	Odnosi, ki temeljijo na zaščiti, spoštovanju in zaupanju	Odnosi v družini		Družinski procesi
B11	To je bilo nedovoljivo, da bi staršem odgovarjal ali se s staršem kregal, zganjal trmo, se metal po tleh, to kar recimo otroci danes delajo, tega ni bilo.	V družini izpadi in kričanje niso bili prisotni ali dovoljeni	Dovoljeno izražanje le nekaterih čustev	Izražanje čustev v družini	Čustva v družini	Družinski procesi

B12	To je bila v bistvu že tradicija, ki je šla iz roda v rod, tudi sosede so se tako obnašali, otroci in to enostavno je bilo pravilo.	Pravila so se prenašala skozi tradicijo		Uvajanje pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B13	Enostavno ti drugega ni prišlo na misel, kot da bi jih spoštoval in jih ubogal.	Pravila so upoštevali, ker so jih brezpogojno spoštovali		Posledice zaradi neupoštevanja pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B14	Ja nič, ko sva bila toliko stara, je bilo treba prašiče »nafutrat«, zajce »nafutrat«, regrat nabirat, je bilo kar samoumevno.	Pravila so bila samoumevna		Uvajanje pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B15	Otrok je že kot otrok pomagal vedno.	Pomoč doma	Glede na zadolžitve	Vloga sogovornika	Vloge v družini	Družinski procesi
B16	Ni bilo igrač, tako kot so danes, ko imajo vse sorta, bilo je pomanjkanje in to je bilo samoumevno, da si pomagal.	Bilo je samoumevno, da bo otrok pomagal pri vseh domačih opravilih		Način oblikovanja vlog	Vloge v družini	Družinski procesi
B17	Definitivno, ker ni bilo tako, da bi rekli: »Zakaj pa nisi danes tega naredil?«.	Starši sogovorniku niso vzbujali slabe vesti zaradi neopravljenih opravil	Glede na odnos z ostalimi člani družine	Vloga staršev	Vloge v družini	Družinski procesi
B18	Ni bilo pa tega, da bi lahko rekla, da nečesa res nočem početi, ker si niti nisem upala tega reči.	Pravila niso bila prilagodljiva		Prilagodljivost pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B19	Ni bilo pa tega, da bi lahko rekla, da nečesa res nočem početi, ker si niti nisem upala tega reči.	Pravila so upoštevali, ker so jih brezpogojno spoštovali		Posledice zaradi neupoštevanja pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B20	Oče pa mama sta jih, midva z bratom niti nisva imela besede [...]	Pravila sta soustvarjala le starša	Sogovornik ni mogel soustvarjati pravil	Soustvarjanje pravil	Pravila v družini	Družinski procesi

B21	[...] ker v tistih časih, ko sem bila jaz otrok, se ni otrok spraševalo, kaj bi on pa kaj ne bi, pa da bi lahko povedal, kaj želi, tega vprašanja »ali bi« ni bilo, samo boš.	ni bilo v navadi, da bi otroci izražali čustva ali svoja mnenja	Prepričanja, ki so veljala v družini	Izkušnja življenja v primarni družini		Družinsko življenje
B22	[...] ker v tistih časih, ko sem bila jaz otrok, se ni otrok spraševalo, kaj bi on pa kaj ne bi, pa da bi lahko povedal, kaj želi, tega vprašanja »ali bi« ni bilo, samo boš.	Družinski člani so uvedli pravilo in o temu obvestili otroka		Uvajanje pravil	Pravila v družini	Družinski procesi
B23	Čim si odraščal, več si pomagal, več si delal, več si šel tudi drugam pomagati.	Večje prevzemanje obveznosti		Zadnje uvedeno pravilo	Pravila v družini	Družinski procesi
B24	Oče pa mati sta sprejemala odločitve.	Odločala sta le starša	V odločanje sogovornik ni bil vključen	Udeleženost pri odločanju	Odločanje v družini	Družinski procesi
B25	Vse sta imela čez starša.	Odločala sta le starša	V odločanje sogovornik ni bil vključen	Udeleženost pri odločanju	Odločanje v družini	Družinski procesi
B26	To je bilo čisto normalno, da sta skupaj delala, se skupaj odločala, skupaj nakupovala prašiče, to je bilo skupno.	Starša sta si med seboj enakovredna	Pomembni odnosi	Odnosi v družini		Družinski procesi
B27	Sta se sporazumela, ni bilo nobene delitve.	Starša sta na vseh področjih odločala enakovredno	V odločanje sogovornik ni bil vključen	Udeleženost pri odločanju	Odločanje v družini	Družinski procesi
B28	Ker sta oba imela službo, oba sta imela svoje obveznosti v službi in potem, ko sta prišla domov, sta vedela kakšne obveznosti imata doma in na zemlji in sta to delala.	Ustaljenost v načinu dela		Utemeljitev načina odločanja	Odločanje v družini	Družinski procesi

B29	Poštenost, brez hinavščine, ne opravljati. Moje dva starša se nikoli nista z nikomer skregala, s sosedi ali pa s katerim koli drugim človekom.	Moralne vrednote	Družinske vrednote	Vrednote v družini		Družinski procesi
B30	Delavnost [...]	Potenčne vrednote	Družinske vrednote	Vrednote v družini		Družinski procesi
B31	[...] ne se vtikati v druge ljudi. To moram reči, da sta bila oba ne opravljiva, ne da bi se vtikala ali potikala po drugih hišah in kakšne besede nosila.	Moralne vrednote	Družinske vrednote	Vrednote v družini		Družinski procesi
B32	Ja.	Družinske vrednote so enake kot osebne vrednote danes	Podobnost družinskih in osebnih vrednot	Vrednote v družini		Družinski procesi
B33	Ja, recimo nikoli nismo govorili o seksu ali pa recimo o spolnih organih, kaj takega, da bi se kje kdo lupčkal in tako.	Spolnost		Teme o katerih se je bilo težko pogovarjati	Komunikacija v družini	Družinski procesi
B34	Drugače pa razen tega ni bilo nobenih tem o čemer nisem smela govoriti.	Kongruentna komunikacija	Dobra komunikacija	Lastnosti komunikacije	Komunikacija v družini	Družinski procesi
B35	Potem ko sem malo odrasla, sem se pa odkrito lahko z mamo o tem pogovorila, nisem imela nikakršnih zadržkov.	Komunikacija se je z odraščanjem sogovornika izboljšala	Dobra komunikacija	Lastnosti komunikacije	Komunikacija v družini	Družinski procesi
B36	Jaz s starši pa nikoli.	Sogovornik se s starši nikoli ni skregal		Reševanje konfliktov v družini		Družinski procesi
B37	Ata je bil kar tolerant, on niti ni dvignil glasu, po navadi sva se pogovorila, če je bilo kaj takega.	S pogovorom	Način reševanja konfliktov	Reševanje konfliktov v družini		Družinski procesi
B38	Mama me je pa zelo okarala, je znala tudi zavpiti	Starši so sogovornika ošteli.	Način reševanja konfliktov	Reševanje konfliktov v družini		Družinski procesi

B39	[...] starši so se takrat bolj malo ukvarjali z otroki pa s šolo [...] Mislim, da se ni nikoli noben z mano usedel dol in mi pomagal pri domači nalogi.	Starši se z otrokom in njihovim šolanjem niso ukvarjali	Glede na odnos z ostalimi člani družine	Vloga staršev	Vloge v družini	Družinski procesi
B40	[...] to je bilo že prirojeno spoštovanje, da je šola obvezna in da je to treba narediti.	Brezpogojno spoštovanje staršev in njihovih zahtev	Odnosi, ki temeljijo na zaščiti, spoštovanju in zaupanju	Odnosi v družini		Družinski procesi
B41	Oče je imel pri vzgoji recimo večjo vlogo.	Vzgoja otroka	Glede na zadolžitve	Vloga očeta	Vloge v družini	Družinski procesi
B42	[...] sta oba hodila v službo.	Finančna preskrbljenost družine	Glede na zadolžitve	Vloga staršev	Vloge v družini	Družinski procesi
B43	[...] ata bolj v gospodinjstvu delal, ker je tudi kuhal [...]	Gospodinjska opravila	Glede na zadolžitve	Vloga očeta	Vloge v družini	Družinski procesi
B44	[...] ker je mama hodila še popoldne delati honorarno.	Finančna preskrbljenost družine	Glede na zadolžitve	Vloga mame	Vloge v družini	Družinski procesi
B45	Da pripravim kosilo, ko sem bila že toliko stara, recimo 13, 14 let in da ko bosta prišla, da bosta jedla, ali pa večerjo pripraviti, če je mama delala do večera.	Gospodinjska opravila	Glede na zadolžitve	Vloga sogovornika	Vloge v družini	Družinski procesi
B46	Vedno pa smo počakali, da smo skupaj jedli.	V družini je bilo pomembno, da so vse obroke pojedli skupaj		Izkušnja življenja v primarni družini		Družinsko življenje
B47	Dosti kmalu sem tudi začela služiti, [...]	Sogovornik je zaradi izgube starša kmalu začel hoditi na delo	Družinske okoliščine	Izkušnja življenja v primarni družini		Družinsko življenje
B48	[...] sem šla za vajenko pa sem dobivala vajensko plačo, potem pa sem začela hoditi v službo. Takrat je bil oče že pokojni in sem ta denar potem dala mami.	Finančna preskrbljenost družine	Glede na zadolžitve	Vloga sogovornika	Vloge v družini	Družinski procesi

B49	Ja, čisto spontano, [...]	Spontano prevzemanje več obveznosti skozi odraščanje		Način oblikovanja vlog	Vloge v družini	Družinski procesi
B50	[...] brez prisile, brez kreganja, brez tistega »jaz to ne bom, jaz tisto ne bom«, tega ni bilo.	Brezpogojno spoštovanje staršev in njihovih zahtev	Odnosi, ki temeljijo na zaščiti, spoštovanju in zaupanju	Odnosi v družini		Družinski procesi
B51	Sem tudi več obveznosti prevzemala kot brat, ker se je vedno izognil. Recimo, ko sem morala iti nabirat borovnice za prodajo ali pa gobe za prodajo, sem šla vedno sama, on ni šel nikoli z mano.	Prevzemanje obveznosti sorojencev	Glede na zadolžitve	Vloga sogovornika	Vloge v družini	Družinski procesi
B52	Čustva je bolj izražal oče, tako da nas je bolj pocrkľjal pa nas pestoval, ko smo bili še otroci [...]	Neverbalno izražanje čustev (z dotiki, darili)	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B53	[...] bolj pohvalil [...]	Verbalno izražanje čustev	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B54	[...] rekel recimo: »Pridi mi to pomagat pa pridi mi to pomagat« in te je tako k sebi vzel, sebi enakega naredil.	Izražanje čustev z vključevanjem v delo	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B55	Vedno mi je kaj kupila, vsak dan ko je iz službe prišla, nama je prinesla kakšno sladkarijo. [...] Pa pobožala naju je [...]	Neverbalno izražanje čustev (z dotiki, darili)	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B56	Da sva se stisnila k njima. Ni bilo toliko besedno, da bi si prav povedali, da se imamo radi.	Neverbalno izražanje čustev (z dotiki, darili)	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B57	Ni bilo kakšnih izbruhov, niso otroci tako bili kot so otroci danes.	V družini izpadi in kričanje niso bili prisotni ali dovoljeni	Dovoljeno izražanje le nekaterih čustev	Izražanje čustev v družini	Čustva v družini	Družinski procesi
B58	Oče ni bil nikoli jezen, [...]	Oče ni izraža jeze ali ljubezni	Ni izražanja čustev	Izražanje čustev v družini	Čustva v družini	Družinski procesi

B59	[...] mama te je pa zelo okregala ali pa ti še kakšno primazala.	Izražanje negativnih čustev s fizičnim kaznovanjem	Odprto izražanje čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B60	Takrat ni bilo v navadi, da bi otroci tako izražali čustva.	Ni bilo v navadi, da bi otroci izražali čustva ali svoja mnenja	Prepričanja, ki so veljala v družini	Izkušnja življenja v primarni družini		Družinsko življenje
B61	[...] vem da, če sem bila žalostna, sem držala v sebi.	Zadrževanje čustev v sebi	Ni izražanja čustev	Način izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B62	O tem se nisem mogla pogovoriti. Ni bilo tega, da bi me kdo vprašal kako sem pa kaj je.	Ni mogoč		Pogovor o čustvih	Čustva v družini	Družinski procesi
B63	Ko mi je oče umrl pa nisem mogla reči mami kako sem žalostna pa kako sem prizadeta, ampak sem v sebi držala. Saj potem smo se pogovarjali o očetu, ampak tiste prve dni pa ni šlo.	Izguba člana družine (ločitev, smrt)		Nezmožnost izražanja čustev	Čustva v družini	Družinski procesi
B64	V tistem času, ko sem jaz odrasčala je bilo zelo malo enostarševskih družin, izjemno malo.	V času sogovornikovega odrasčanja je bilo enostarševskih družin malo		Dvostarševska družina	Povezava med obliko družine in družinskimi procesi	Razlikovanje družinskih procesov v enostarševskih in dvostarševskih družinah
B65	Drugače je bilo zagotovo to, da je bil oče prisoten. [...] Kakor sem bila jaz vzgojena pa kakor sem jaz gor rasla, je bilo tako, da oče spada zraven.	Pomembno je, da je v družini prisoten tudi oče		Dvostarševska družina	Povezava med obliko družine in družinskimi procesi	Razlikovanje družinskih procesov v enostarševskih in dvostarševskih družinah
B66	Ne, jaz nisem imela nobenih težav, verjetno ravno zaradi te tradicije, ker smo bili normalni pač.	Zaradi družbene sprejetosti oblike družine	Ni imel težav	Dvostarševska družina	Težave z odzivi družbe zaradi oblike družine	Razlikovanje družinskih procesov v enostarševskih in dvostarševskih družinah

B67	Kakor jaz o temu razmišljam, se mi to ne zdi prav, [...]	S tradicionalnimi spolnimi vlogami se sogovornik ne strinja	Tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne	Mnenje o tradicionalnih spolnih vlogah		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B68	[...] ker ženska je enakopravna moškemu in zakaj ne bi imeli svojega denarja, svoje pokojnine, da bi oba prispevala v gospodinjstvo.	Spola sta enakopravna	Tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne	Mnenje o tradicionalnih spolnih vlogah		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B69	Danes imajo tudi šole podaljšano bivanje, da lahko otroci v šoli naredijo nalogo in se staršem ni treba doma s tem ukvarjati.	Drugačni življenjski pogoji kot pojasnilo za (ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog		(Ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B70	Ženska ni samo za »šporget«, ženska je enakopravna.	Spola sta enakopravna	Tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne	Mnenje o tradicionalnih spolnih vlogah		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B71	Se niso, ker je tudi mama hodila v službo, oče je kuhal in tako.	Se niso kazale		Pojavnost tradicionalnih spolnih vlog		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B72	Mogoče likanje.	Gospodinjstva opravila		Ženske naloge		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B73	Jaz si to predstavljam kot samoumevno, če hoče naj kuha ali pa pranje perila, ne pa: »Ti boš zdaj kuhal, jaz pa ne bom kuhala.«	Delo bi se moralo deliti glede na spretnosti in znanja	Tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne	Mnenje o tradicionalnih spolnih vlogah		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B74	Saj ženska, če hodi v službo, mora moški pomagati, mesta so zdaj velika, živijo le v stanovanju pa naj moški pomaga še kuhati pa prat dajati, ne pa tisto moraš nekaj narediti.	Drugačni življenjski pogoji kot pojasnilo za (ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog		(Ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge

B75	Da bi delal kakšna taka dela, ki jih ženska ne zmore, fizična dela, recimo kidanje snega, pleskanje pa tako.	Fizično delo		Moške naloge		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B76	Ja, po moje ja. Verjetno pri nas, če bi se bolj delile te tradicionalne vloge v družini bi odločitve sprejemal samo oče, ker bi skrbel bolj za finančno oziroma materialno preskrbljenost, medtem ko neke odločitve glede otrok bi sprejemala pa le mama. Pa tudi komunikacija bi bila drugačna, ker bi oče verjetno imel večjo besedo, če bi finančno preskrbel družino.	Z večjim vplivom tradicionalnih spolnih vlog, bi se družinski procesi spremenili		Povezava družinskih procesov in družbeno opredeljenih spolnih vlog		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B77	Otroke sem tako naučila, da sem jim že majhnim dala zadolžitve, recimo: »Ti boš pometel, ti boš posodo pomil, ti boš tisto pospravil.« Sem poskušala razdeliti ta dela med otroki.	Deljenje opravil ne glede na spol	Poudarek na enakovrednosti	Razvijanje družinskih procesov v povezavi z vprašanji spola		Družinski procesi in družbeno opredeljene spolne vloge
B78	Poštenost, ne slabo nobenemu narediti. Ne ljudi opravljati.	Živeti pošteno življenje	V odnosu do sebe	Lekcije iz primarne družine		Družinsko življenje
B79	Pomagati, če se da.	Pomagati drugim, če je to le mogoče	V odnosu do drugih	Lekcije iz primarne družine		Družinsko življenje

Priloga 5: Osnovno kodiranje
PODATKI O SOGOVORNIKU

1. Spol
  - Ženski (B1, C1, D1, E1, F1, H1)
  - Moški (A1, G1, I1)
2. Starost
  - 21 let (A2)
  - 22 let (E2, F2, H2)
  - 23 let (C2, D2, G2)
  - 68 let (B2)
  - 63 let (I2)

DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

1. Oblika družine
    - Dvostarševska (A3, B3, E3, F3, G3, G8, H3, H18, I3)
    - Enostarševska (C3, D15, G5, H6)
    - Družina z enim otrokom (A4, H4)
    - Družina z več otroki (B4, D4, E4, F4, G4, I4)
    - Razširjena (C5, D3)
    - Občasni stiki z očetom (C6, D9)
    - Svojo družino opredeljuje kot razširjeno le iz vidika strukture, zaradi slabših odnosov s starimi starši (D11)
    - Stiki z očetom so se med odraščanjem prekinili ali zmanjšali (C7, D10)
  2. Izkušnja življenja v primarni družini
    - Izkušnja nekonformnosti z družbeno opredeljenimi spolnimi vlogami (A111, F61)
    - Oče je večino svojega dohodka predal mami, ki je razpolagala z njim (I31)
    - Avtentičnost sogovornika (H28)
    - Sogovornik ni izkusil slabih posledic razveze staršev, saj so vsi ostali v dobrih odnosih (G10)
    - V družini je bilo pomembno, da so vse obroke pojedli skupaj (B46)
    - Po vstopu v srednjo šolo je sogovornik postal bolj samostojen (I6)
    - Družina stopi skupaj, ko kdo potrebuje pomoč (D83, D112)
    - Težki občutki zaradi neodzivanja na pobude za reševanje konfliktov (C98)
    - Sošolci so sogovornika zafrkavali zaradi izgleda njegove mame (H117)
- Prepričanja, ki so veljala v družini
- Razveza je sramotna (I65, I73)

- Z razvezo otroci postanejo pankrti (I66)
- Družini zadostno izobrazbo predstavlja srednja šola (C55)
- Pomembno je kako pristopiš v komunikaciji z ostalimi družinskimi člani (E41)
- Otroci niso smeli biti prisotni, ko so se odrasli pogovarjali (I28)
- Ni bilo v navadi, da bi otroci izražali čustva ali svoja mnenja (B21, B60)
- Družinske okoliščine
  - Mama je bila brez zaposlitve in dohodka (H7)
  - Življenje v otroku neprimernih okoljih (H13, H14)
  - Slabo socialno ekonomsko stanje družine (H60, H119)
  - Oče je imel težave z uživanjem alkohola (I18)
  - Življenje v razširjeni družini je vplivalo na razvezo staršev (D6)
  - Sogovornik je zaradi izgube starša kmalu začel hoditi na delo (B47)
  - Mama je imela avtoritativno vzgojo (H24)
  - Sogovornik je imel s starši malo stika zaradi urnika dela in šole (I7, I11)
  - Sogovornik je edini v družini imel avto (I24)
- 3. Lekcije iz primarne družine
  - Nič ni samoumevno (A108)
  - Svojo družino moraš podpirati ne glede na to, ali je dobra ali slaba (C150)
  - Od družine se moraš oddaljiti, če ti v življenju ne prinaša nič dobrega (C151)
  - Vsi smo ljudje s svojimi potrebami in zgodovino (D155, D156)
  - Pomembno je, da si povemo, da se imamo radi (H133)
  - Sogovornik želi iz svoje izvirne družine prenesti le pozitivne stvari, negativne pa pustiti za sabo (G88)
  - V odnosu do drugih
    - Spoštovanje ljudi ne glede na raso, narodnost, spol, ipd. (A110)
    - Pomagati drugim, če je to le mogoče (B79, G86)
    - Podpora drug drugemu (D157, D159, G87, H132)
    - Spoštuj le tiste, ki ti spoštovanje vračajo (E104)
    - Komunikacija je pomembna (C149, E103, F87)
    - Vsi imamo težke trenutke in slabe dneve (E102)
  - V odnosu do sebe
    - Živeti pošteno življenje (A109, B78, I98)
    - Ne smemo zatirati svojih čustev (C152)
    - Imaš pravico reči ne (E105)
  - Spretnosti, lastnosti in vrednote
    - Povezanost (D158)
    - Delavnost (F88, I88)
    - Olike (I90)
- 4. Življenjski poteki družine

- Mama je bila zaradi dela veliko odsotna (C10, C12)
- Sogovornik je večino časa preživel z babico in teto (C9)
- Selitev po razvezi staršev (D7, G7)
- Razveza staršev (A74, C4, D8, G6, H5)
- Deljeno skrbništvo staršev (A81, G9, H10)
- Selitev k očetu (H16)
- Finančno in vzgojno razmejevanje med staro in novo družino (G23, G27)
- Starša sta v zakonu vztrajala le zato, ker so bile razveze takrat tabu (I64)

DRUŽINSKI PROCESI

1. Odnosi v družini

- Pomembni odnosi
  - Dobri odnosi z nekaterimi družinskimi člani (D12, G69, H11, H21, H40)
  - Dober odnos s starši (A5)
  - Starša sta si med seboj enakovredna (B26, E6)
  - Enakovreden odnos z mamo (G34, H23)
  - Mama je bila bolj popustljiva in je sogovorniku dovolila več stvari kot oče (E9)
  - Pomemben odnos s starimi starši (E5)
  - Sogovornik se od svojih sorojencev lahko veliko nauči (D114)
- Odnosi, ki temeljijo na zaščiti, spoštovanju in zaupanju
  - Starš ima do otroka zaščitniški odnos (C29)
  - Sogovornik ve, da se na mamo lahko zanese (F49, G48)
  - Brezpogojno spoštovanje staršev in njihovih zahtev (B10, B40, B50)
  - Mama je sogovorniku zaupala, da bo poskrbel za očeta (I19)
- Okrnjeni odnosi
  - Slabi odnosi med očetovo družino in sogovornikovo mamo (D14, D135)
  - Oče ni (bil) aktivno vključen v družinsko življenje (D17, D56, D78, D131)
  - Mamin odnos je očetu preprečeval aktivno vključenost v družino (D18, D69)
  - V primeru nestrinjanja hitro pride do konflikta (D53)
  - Okrnjeni odnosi s sorojenci (D54)
  - Oče ima boljši odnos s partnerko in svojo mamo kot pa s sogovornikom (D134)
  - Mama je podrejena partnerju (E8)
  - Zaradi podobnih osebnostnih lastnosti je sogovornik s staršem pogosto v konfliktu (E42)
  - Oče sogovornika še vedno občasno obravnava kot otroka (H38)
  - Slabi odnosi med mačeho in očetovo družino (H57)

- Starša sta imela okrnjen odnos (I35)
  - Oče je začenjal konflikte in razgrajal, ko je bil opit (I34)
- Pravila v družini
1. Prisotnost pravil
    - Pravila so bila prisotna (A7, A45, B8, D19, F5, G11, H25)
    - Pravil ni bilo (C14)
    - Pravil je bilo premalo (H42, H43)
    - Pravila so bila prisotna le do sogovornikovega odhoda v srednjo šolo (I5)
  2. Strogost pravil
    - Pravila so bila stroga (I14)
    - Pravila niso bila stroga (A8)
    - Pravila so bila za sogovornika manj stroga kot starejše sorojence (D46, E15)
  3. Oseba odgovorna za postavljanje pravil
    - Starši (B9, E16, F20)
    - Sogovornik (C8, C15)
    - Sorojenci (D33)
    - Drugi družinski člani (C11, D24)
    - Mama (C13, D22, D26, D31, G12, I12)
  4. Izvor pravil
    - Filmi (C16, C21)
  5. Področja družinskih pravil
    - Vzgojna pravila
      - Pravila glede preklinjanja (C19)
      - Pravila glede prisotnosti na družbenih omrežij (D28)
      - Pravila glede uživanja alkohola in drog (D61)
      - Pravila glede iskrenosti (E10)
    - Pravila glede sogovornikovih obveznosti
      - Pravila glede šole (A13, D23, F17)
      - Pravila glede pomoči doma (F6, F18, H44)
      - Pravila glede deljenja obveznosti s sorojenci (D34, F19)
    - Pravila, ki usmerjajo sogovornikovo življenje
      - Pravila glede spanja (A10)
      - Pravila glede izhodov (A11, C18, D29, E11, I8)
      - Pravila glede klicanja domov in dosegljivosti na telefon (A12)
      - Pravila glede urejene okolice hiše (D25)
    - Pravila glede dovoljenih vedenj v družini
      - Pravila glede izražanja čustev (F27)
      - Pravila glede skupnih obrokov (G14, H41)
      - Pravila glede nošenja čevljev v stanovanju (G13)
      - Pravila glede gostov (F26)

6. Uvajanje pravil

- Družinski člani so uvedli pravilo in o temu obvestili otroka (A15, A20, B22, D35, D39, I15)
- Pravila so se prenašala skozi tradicijo (B12)
- Pravila so bila samoumevna (B14, D32, E13, E19, F25, H48)
- Družinski člani so pravilo uvedli z vzbujanjem slabe vesti (C22)
- Družinski člani so se v primeru izrednih razmer skupaj usedli in postavili pravila (D38, H49)
- Starš je pravilo uvedel z vsakim otrokom posebej (D52)
- Družina je pravilo uvedla tako, da so se skupaj pogovorili in sprejeli pravilo (F21, G16)
- Sogovornik je sam sebi postavil pravila glede na to kaj se mu je zdelo moralno pravilno (C17, C20)

7. Prilagodljivost pravil

- Pravila so bila prilagodljiva (A14, E14, F22, F23, G17)
- Pravila niso bila prilagodljiva (B18, I13)
- Nekatera pravila so bila prilagodljiva (C23, D41)
- Pravila so se spreminjala skozi odraščanje (C24, D27, D37)
- Določena pravila se niso nikoli spremenila (C25, D42)
- Starši so poskušali ugoditi sogovorniku (A18)

8. Posledice zaradi neupoštevanja pravil

- Kazen kot posledica (A16, F29, G32)
- Ni posledic (C30, D62)
- Pravila so upoštevali, ker so jih brezpogojno spoštovali (B13, B19)
- Konflikt kot posledica (E12, I9)
- Ob neupoštevanju pravil je bil sogovornik nadrt (F8, F28)
- Fizično kaznovanje (I10)

9. Soustvarjanje pravil

- Sogovornik je lahko soustvarjal pravila
  - Sogovornik je bil pobudnik za oblikovanje pravil (C27)
  - Sogovornik je bil vključen le v soustvarjanje pravil o sebi (D47, E17)
  - Nekatera pravila sta soustvarjala le sogovornik in mama, sestra pa sta dala občutek, da je "po njeno" (D48, D50)
  - Sogovornik je lahko soustvarjal pravila le na nekaterih področjih (F24)
  - V soustvarjanje pravil je bil vključen tudi sogovornik (A17, G18, H50)
  - Sogovornik je lahko izrazil svoje mnenje v povezavi s pravili (D30, D36)
- Sogovornik ni mogel soustvarjati pravil
  - Pravila sta soustvarjala le starša (B20, I16)
  - Pravila so bila vnaprej določena in ni bilo možnosti za soustvarjanje (C26)

- Pri ustvarjanju nekaterih pravil je obveljala sestrina slaba volja (D43, D45)
  - Določenih pravil sogovornik ni mogel soustvarjati (D44)
  - Pravila so bila utemeljena s strani starša (H26)
10. Zadnje uvedeno pravilo
- Večje prevzemanje obveznosti (A19, B23, E18)
  - Pravila glede fantov (C28)
  - Pravila v povezavi z virusom Covid-19 (D51)
  - Pravilo glede postavljanja čevljev na stojalo za čevlje (H51)
  - Pravilo glede finančnega preskrbovanja v času šolanja (G24)
- Odločanje v družini
1. Udeleženos pri odločanju
- V odločanje je bil vključen tudi sogovornik
    - V družini je odločanje potekalo enakovredno (A22, A23, A26, H55, H58)
    - Odločal je le sogovornik (C31)
    - Sogovornik je lahko izrazil svoje želje v povezavi z odločitvijo (A21, G20)
  - V odločanje sogovornik ni bil vključen
    - Odločala sta le starša (B24, B25, F7, F30)
    - Starša sta na vseh področjih odločala enakovredno (B27)
    - Odločal je le eden od staršev (D77, E20, E22, G21, G25, I29, I30)
    - Sogovornikova babica je s svojim vedenjem posredno vplivala na odločanje (D67)
    - Mama je odločala le pri manjših odločitvah oziroma temah v katere oče ni bil vpleten (E21, E23)
    - Sogovornik je zase vzel tisto odločitev staršev, ki mu je bolj ustrezala (E32, F67)
    - Občasno sta odločitev sprejela le starša (A34, A35)
2. Možnost dogovarjanja
- Dogovarjanje je možno
    - V družini so se lahko dogovarjali o vsem (A24, G19, G33)
    - V primeru različnih interesov so enakovredno upoštevali želje vseh družinskih članov (A25, G28)
    - Zaradi zaupanja staršev se je sogovornik lahko dogovarjal o večini stvari (G30)
  - Dogovarjanje ni možno
    - O nekaterih odločitvah sogovornika se v družini niso mogli dogovarjati (C37)
    - V družini se niso mogli dogovarjati o šolskih obveznostih in uspehu (E25)
    - Nasprotna mnenja od staršev se ni upoštevalo (F34)

- V primeru, da se starši niso strinjali s sogovornikovo odločitvijo, je sogovornik vseeno naredil po svoje (C42)
- Dogovarjanje je možno le občasno
  - V družini so se lahko dogovarjali le o določenih temah (C36, E24)
  - Sogovornik je s starši lahko sklepal dogovore, dokler jih ni prekršil (G31)
- 3. Področja odločanja
  - Mama
    - Urejanje gospodinjstva (A28, D65, E27, G36, I20)
    - Skrb za otroke (F38, G22, G26, I21)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (A29)
    - Urejanje vrta (F40, I22)
    - Skupne aktivnosti (A27, D63, F32, G35, I17)
  - Oče
    - Fizično delo (A31)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (D66, F39, H53)
    - Izbira hišnega ljubljénčka (I25)
    - Nakup tehnoloških naprav (F33)
  - Sogovornik
    - Fizično delo (A32)
    - Izbira hišnega ljubljénčka (A33, E30, F41, H67)
    - Izhodi (C34)
    - Nakupi (C33, C38)
    - Skupne aktivnosti (C40, D64)
    - Urejanje gospodinjstva (C39, H61)
  - Starša
    - Skrb za otroke (A30, E28, F37)
    - Finančne odločitve (F31)
    - Skupne aktivnosti (E26)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (E29)
  - Celotna družina
    - Izbira hišnega ljubljénčka (G40)
    - Skupne aktivnosti (H52, H59)
    - Urejanje gospodinjstva (F36)
  - Drugi družinski člani
    - Vzdrževanje hiše in okolice (G37, H54, H56)
    - Urejanje gospodinjstva (H62)
    - Izbira hišnega ljubljénčka (I26, H68)
- 4. Prisotnost pri odločanju
  - Pri odločanju sta bila prisotna le starša (G41, I27)
  - Pri odločanju so bili prisotni le določeni člani družine (H70)
  - Odločanje je potekalo po skupinah; sprva z enim članom družine, nato še z drugim (D76)
  - Pri odločanju o skupnih zadevah so bili prisotni vsi (H69)

5. Utemeljitev načina odločanja

- Dopust in denar staršev (A36, A37)
- Ustaljenost v načinu dela (B28)
- Zaupanje v presojo staršev (A38)
- Oče ni bil aktivno vključen v vzgojo otrok (D78)
- Oče je bil pri vzgoji otrok nekoliko izgubljen (D79)
- Sogovornik je bil zelo samostojen (C32, C35)
- Sogovornik je ves čas iskal potrditev svoje mame (C41, C43)
- Sogovornik je mami želel pojasniti, da bo izbral zase najboljše odločitve (C44, C45)
- Praktičnost (H71)
- Oseba z višjo plačo ima večjo moč odločanja (G29)

1. Vrednote v družini

➤ Osebne vrednote

- Moralne vrednote (C51, C53, F45, G44)
- Izpolnitvene vrednote (C54, F44)

➤ Družinske vrednote

- Moralne vrednote (A39, B29, B31, C47, C49, D80, D82, D84, D86, E33, E37, F42, G42, H72, H75, H77, I32)
- Izpolnitvene vrednote (C50, D85, D87, D88, E34, E35, E36, H73)
- Potenčne vrednote (A78, B30, C56)
- Hedonske vrednote (H74, H78)
- Družina je bila slab zgled za vrednote, ki jih je želela predati (C48)
- Vrednot v družini na trenutke ne spoštujejo (D81)
- Sogovornik ne ve, ali vrednote vedno dosega (D90)

➤ Podobnost družinskih in osebnih vrednot

- Družinske vrednote so enake kot osebne vrednote danes (A40, B32, D89, G43, I33)
- Družinske vrednote niso enake kot osebne vrednote danes (C46, C52, C57)
- Nekatere družinske vrednote so enake kot osebne vrednote danes (E38, F43, H80)
- Sogovornik se lahko poistoveti z vrednotami mame (H79)

○ Komunikacija v družini

1. Lastnosti komunikacije

➤ Dobra komunikacija

- Kongruentna komunikacija (A6, A41, A42, B34, C62, E39, E45, G47, G49, H19, H20, H81, I38, I39)
- Komunikacija se je z odraščanjem sogovornika izboljšala (B35, E44, F48)

➤ Okrnjena komunikacija

- Nekongruentna komunikacija (C58, C60, C74, D92, D93, D95, E40)
  - Komunikacija se je z odraščanjem sogovornika poslabšala (C75)
  - Zmedena komunikacija zaradi vpliva alkohola ali prepovedanih drog (C59)
  - Starša med seboj ne komunicirata (D104)
  - Ne vejo o čem bi se pogovarjali (D133, G45)
  - Komunikacije v družini ni (bilo) (F46, F50)
  - Komunikacija z enim od staršev je okrnjena (F53, G46)
  - V komunikaciji je dostikrat prišlo do konflikta (C61)
  - Starši se niso mogli povezati z izkušnjami sogovornika (C72)
  - Starša zavračata poskuse pogovora o razvezi (D99)
- Posebnosti komunikacije
- Sogovornik je zaradi slabe komunikacije in ne reševanja konfliktov v družini doživel težko obdobje, katerega rezultat so boljši odnosi in komunikacija (F47)
  - Veliko komunikacije se je preselilo na telefon (E46)
  - Oče je o težkih izkušnjah govoril le v stanju opitosti (I42)
  - Oče je nedostopen za komunikacijo, kadar je zaposlen (H84)
  - Komunikacija se je spreminjala glede na potrebe in želje družinskih članov (D138)
  - Sogovornik je bil nekaj let v hudih konfliktih z enim od staršev, a je komunikacija zdaj veliko boljša (E43, H82)
  - Različni stili komunikacije znotraj družine (D91, D94)
2. Teme pogovora
- Vsakdanje življenje (C63, C65, C67, F54)
  - Opravljanje (C73)
  - Odvisnost od prepovedanih drog in alkohola (D96)
  - Stari časi (C66, I36)
  - Skupni interesi (H83)
  - Mamina stran družine (I37)
3. Teme o katerih se je bilo težko pogovarjati
- Travmatske izkušnje staršev (A43)
  - Spolnost (B33, H86)
  - Fantje (C64)
  - Čustva (C69, E47, E79, F51)
  - Razveza staršev (D97)
  - Zgodovina nasilja (D98)
  - Menstruacija (H85)
  - Osebne težave (G50)
  - Izkušnja splava (I40)
  - Izkušnja vojne (I41)
  - Šolanje (C72)
4. Osebe s katerimi so lahko spregovorili o težkih temah

- Teta (C67)
- Sošolke (D100, H87)
- S starimi starši (E53)
- S prijatelji (E54)
- Z nikomer (E55, I43)
- Mama (F52)

1. Reševanje konfliktov v družini

- Sogovornik se s starši nikoli ni skregal (B36)
- Sogovornikovo vpletenost v konflikt so starši opredelili kot negativno (t. i. jezikanje) (F13)
- Odkar v družini razrešujejo konflikte so le-ti manj intenzivni (F56)
- Sogovornik je način reševanja konfliktov prevzel iz zgleda svoje družine (C81)

➤ Način reševanja konfliktov

- S pogovorom (A44, B37, F55, G52, H88)
- S potlačevanjem (C78, C83, D107, E58, F16, I44)
- S kompromisom (A47)
- Sprotno reševanje konfliktov (A48, H89)
- Brez izpadov in trme (A46)
- Starši so sogovornika ošteli (B38)
- Z vpitjem (C77, C80, I46)
- Konflikti se v družini niso reševali (C79, C85, D102, D105, E59, F9, F57, H34, H92, I45, I47)
- Oče konflikt konča z izgovorom, da sogovornika preživlja (H33)
- Ob izbruhu konflikta je jasno, da bo "zmagal" oče, ker predstavlja avtoriteto (H35, H90)
- Z izpadom jeze na samem (H91)

○ Vloge v družini

1. Vloga sogovornika

➤ Glede na zadolžitve

- Pomoč doma (A9, A50, A53, B15, E76, E70, G59, I53, I54)
- Izobraževanje (A51, B6)
- Finančna preskrbljenost družine (B48, C101, I55)
- Prevzemanje obveznosti sorojencev (B51)
- Popravljanje avta (I23)
- Nakupi (I51)
- Gospodinjska opravila (A52, B45, C99, F58, H45)

➤ Glede na odnos z ostalimi člani družine

- Vezni člen v družini (C96, C118)
- Čustvena opora drugim (C100)
- Sogovornik je imel občutek, da v družini ni imel vloge (E69)

- Vloga sina (A49)
  - Reševanje konfliktov (C97)
  - Vloga starša oziroma skrbnika (C102, H95)
  - Vloga starejše sestre (H39, H94)
  - Vloga otroka (H93)
  - Izzivalec (D116)
  - Glede na osebnostne lastnosti
    - Mediator (D117)
    - Moderator (H115)
2. Vloga mame
- Glede na zadolžitve
    - Finančna preskrbljenost družine (A54, B44, C91, D110, G39, G56)
    - Gospodinjska opravila (A55, C92, E62, F60, G57, I48)
    - Pomoč pri šolskih opravilih otroka (A56)
    - Vzgoja otroka (A57)
    - Načrtovanje skupnih aktivnosti (D57)
    - Podpirala je vse štiri vogale (I49)
  - Glede na odnos z ostalimi člani družine
    - Vloga sostanovalke (C89)
    - Zavezništvo s sogovornikom (D49)
    - Čustvena podpora (H103)
    - Učenje sogovornika določenih spretnosti (C95, I56)
    - Vezni člen v družini (D108)
    - Ni imela vloge mati (C90)
    - Po razvezi je mama prevzela tudi očetovo vlogo (D71)
    - V primeru bolezni otroka si je vzela bolniško (D13)
    - Poslušala sogovornika (C93, H27)
    - Zagotavljanje varnosti (C94)
    - Zaupna oseba (H22)
  - Glede na osebnostne lastnosti
    - Mediator (D101, D103, D106)
    - Podpirala ustvarjalno izražanje (H29)
    - Skrbnica (D109, G55, H9)
3. Vloga očeta
- Glede na zadolžitve
    - Finančna preskrbljenost družine (A58, H8)
    - Fizična dela (A60, E63, F59, H65, I50)
    - Vzgoja otroka (B41)
    - Gospodinjska opravila (A59, B43, G60, G61, H47, H63, H64)
    - Učenje otrok tehničnih spretnosti (A61)
    - Pomoč pri šolskih opravilih otroka (I57)
  - Glede na odnos z ostalimi člani družine
    - Vozil na različne obveznosti (F63)

- Pomoč in podpora sogovorniku (H100, H101)
- Postavljanje meja (F64)
- Glede na osebnostne lastnosti
  - Spremljevalec (D111)
  - Glava družine (E7, E60)
  - Človek, ki vidi delo (E73)
  - Oče se ni znal soočiti z nasprotovanjem (D40)
  - Oče je imel boljšo finančno situacijo kot mama (H15, H17)
  - Sproščen oče (H31)
  - Prijazen oče (H32)
  - Avtoriteta (H36, H96)
  - Zaščitnik (H102)
- 4. Vloga celotne družine
  - Glede na zadolžitve
    - Skrb za živino in zemljo (B7, D5)
- 5. Vloga staršev
  - Glede na zadolžitve
    - Finančna preskrbljenost družine (A62, B5, B42, E61)
    - Delo na vrtu (E64)
    - Vzgoja otrok (E65, F65)
  - Glede na odnos z ostalimi člani družine
    - Starši se z otrokom in njihovim šolanjem niso ukvarjali (B39)
    - Informacijska opora (E68)
    - Podpora otroku ob slabi oceni (E76)
    - Starši sogovorniku niso vzbujali slabe vesti zaradi neopravljenih opravil (B17)
- 6. Vloga drugih družinskih članov
  - Glede na zadolžitve
    - Gospodinjska opravila (H46)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (G58)
    - Skrb za otroke (E66, H66)
    - Finančna preskrbljenost družine (G38)
  - Glede na odnos z ostalimi člani družine
    - Vloga starša oziroma skrbnika (C86, C87, H97)
    - Vloga prijatelja (C88, H98)
    - Skrb za očeta po razvezi (D72)
    - Izzivalec (D113)
    - Podporni element (D115)
    - Vloga sostanovalca (G53, H99)
    - Vzor sogovorniku (G54)
- 7. Način oblikovanja vlog
  - Spontano prevzemanje več obveznosti skozi odraščanje (B49, I58)
  - Drugačne življenjske potrebe po ločitvi staršev (C103)

- Drugačne življenjske potrebe po selitvi (C105)
  - Skozi različne izkušnje, osebnostne lastnosti in potrebe (D118, F66, H104)
  - Vloge v družini so družbeno pogojene (D119, I59)
  - Starša sta svoje vloge oblikovala z dogovorom (E71, G62)
  - Bilo je samoumevno, da bo otrok pomagal pri vseh domačih opravilih (B16, I52)
  - Prilagajanje trenutni situaciji (C104, E72)
  - Sogovornik je bil večino časa sam, zato se je moral naučiti biti samostojen (C106)
- Čustva v družini
1. Izražanje čustev v družini
    - Dovoljeno izražanje čustev
      - Odprto izražanje čustev ni bilo zasmehovano (A64, I62)
      - Izražanje čustev so v družini vzpodbujali (A63, G64, G68)
      - Možnost izražanja čustev predvsem ob mami (G51, H105)
      - Izražanje negativnih in pozitivnih čustev (A65, G65, I63)
    - Nedovoljeno izražanje čustev
      - Izražanja čustev v družini niso vzpodbujali (C70, E48, E74)
      - Izražanje čustev le v primerih, ko postane tako hudo, da jih ne moreš več zadržati zase (E51, E52)
      - Težave s kazanjem oziroma prepoznavanjem svojih čustev (E56)
      - Sogovornik se skozi nove izkušnje uči bolj izražati čustva (E57)
      - Sogovornik ni mogel zadržati joka, zato je žalost vedno izražal, čeprav to v družini ni bilo dobrodošlo (F10)
      - Jeza je bila v družini prepovedana, a hkrati jo je bilo ogromno (F68)
      - Nesprejemljivost jeze pri otroku (F15, H107)
      - Zaradi izražanja jeze se konflikt poveča (F14)
    - Dovoljeno izražanje le nekaterih čustev
      - Izražanje negativnih čustev (A73, C82, C108, D120, D122)
      - Izražanje pozitivnih čustev (E75, H106, H108)
      - V družini izpadi in kričanje niso bili prisotni ali dovoljeni (A72, B11, B57)
      - Žalost lahko izražamo le ob smrti (C116)
      - V družini je dovoljeno izražanje negativnih čustev zgolj v povezavi z zadevami, ki niso družinske (D125)
  2. Način izražanja čustev
    - Odprto izražanje čustev
      - Verbalno (A67, A70, B53, G66)
      - Neverbalno (z dotiki, darili) (A66, B52, B55, B56, G67, I67)
      - Izražanje čustev z vključevanjem v delo (B54)

- Izražanje čustev le ob določenih članih družine (C109, D123, H30)
- Izražanje negativnih čustev s povzdignjenim glasom (A68)
- Izražanje negativnih čustev s fizičnim kaznovanjem (B59)
- Ni izražanja čustev
  - Zadrževanje čustev v sebi (A69, B61, C110, D124, E50, F11)
  - Negativna čustva raje izražajo na samem (C84, D121, E49)
  - Sogovornik je moral hoditi po jajčnih lupinah (F69)
  - Sogovornik je čustveno otopel (I61)
  - Očim čustev ne izraža (G63)
  - Oče ne izraža jeze ali ljubezni (B58, H76)
- 3. Pogovor o čustvih
  - Je mogoč (A71, G70)
  - Ni mogoč (B62, C111, D126, I60)
  - Je mogoč le, če ga začne sogovornik (C112)
  - Pogovor o žalosti ni mogoč (D127)
  - Je mogoč z nekaterimi člani družine, prijatelji ali partnerjem (E78, H109)
  - Z odraščanjem je sogovornik vse bolj spodbujal pogovor o čustvih (C113)
- 4. Nezmožnost izražanja čustev
  - Konflikti v družini (C114, D128)
  - Izguba člana družine (ločitev, smrt) (A75, B63)
  - Sogovornik ni izrazil svojega odpora do šole v naravi, kar se je kasneje pokazalo kot izredno zdravstveno stanje (E80)
  - Skrivanje svojega mentalnega stanja (E81)
  - Ob izražanju čustev je bil sogovornik zatrt, kar je povzročilo, da v prihodnje čustev ni več izrazil (F70)
  - Oče je predstavljal avtoriteto (H110)
  - Strah pred posledicami ob izražanju jeze (H111)
  - Nerazumevanje s strani staršev o sogovornikovih občutkih (C115)
- 1. Občutek lastne vrednosti v družini
  - V družini se sogovornik počuti dobro
    - Visoko samovrednotenje (A76, C117, G71, I68)
    - Vzajemno spoštovanje, a vseeno opazno razlikovanje med starši in otroci (E82)
    - Enakovreden ostalim članom družine (E83)
    - Občutek, da je družinski član (F72)
    - Občutek, da so sogovornika bolj cenili kot sorojenca (I69)
    - Starši so skrbeli za sogovornika (A77)
  - V družini se sogovornik ne počuti dobro
    - Nizko samovrednotenje (F71)
    - Občutek, da družinski člani sogovornika ne cenijo (C119, D130)

- Lastna vrednost je visoka le na papirju, v resničnem življenju pa nizka (D132)
- Občutek, da sogovornikovo mnenje v družini ni pomembno (H37)
- Na sogovornikovo nizko samovrednotenje je vplival očetov odnos (H112)
- Sogovornikovo počutje v družini je odvisno od ostalih družinskih članov
  - V primeru dobrih družinskih odnosov je sogovornikovo samovrednotenje visoko, v primeru konfliktov pa nizko (D129)
  - Po selitvi brata se je sogovornik začel počutiti kot edinec (E84)
  - Družinski člani opazijo sogovornikov pomen šele takrat, ko je sogovornik odsoten (C120)

RAZLIKOVANJE DRUŽINSKIH PROCESOV V ENOSTARŠEVSKIH IN DVOSTARŠEVSKIH DRUŽINAH

- Povezava med obliko družine in družinskimi procesi

1. Enostarševska družina

- Drugačna pravila in vloge, kot bi bila v dvostarševski družini (C121, H113)
- Razširjena družina je pozitivno vplivala na sogovornikov razvoj (C125)
- Spremembe v družinskih procesih po selitvi (C127)
- Na razvoj družinskih procesov je vplivala vzgoja babice (C123)
- Več ljudi, ki so lahko prispevali k razvijanju družinskih procesov (C127, G72)
- Sogovornik je prevzel vlogo moderatorja med staršema (H114)
- Pomen družinskih okoliščin
  - Možnost, da se razveza ne bi zgodila, če bi družina živela na svojem (D137)
  - Odsotnost starša zaradi dela je povzročilo drugačen razvoj družinskih procesov (C107, C122)
  - Če bi sogovornik in mama živela sama, bi bila bolj povezana (C128)
  - Ni bilo razmejevanja kaj je stara in kaj nova družina (D136)
- (Ne)pomembnost oblike družine
  - Družinske okoliščine so za razvoj družinskih procesov veliko bolj pomembne kot oblika družine (C124)
  - Vzgoja staršev in pa njune osebnostne lastnosti so za razvoj družinskih procesov veliko bolj pomembne kot oblika družine (H116)

2. Dvostarševska družina

- Sprememba v družinskih procesih po razvezi (A80)

- V času sogovornikovega odraščanja je bilo enostarševskih družin malo (B64, E87, I72)
- Pomembno je, da je v družini prisoten tudi oče (B65)
- Delitev dela (E85, F75, I70)
- Delitev vlog, ki so pomembne za družinsko dinamiko (A79, F73)
- Težave z odzivi družbe zaradi oblike družine
  1. Enostarševska družina
    - Imel težave
      - Čudni pogledi zaradi odsotnosti očeta (C130)
    - Ni imel težav
      - Življenje v enostarševski družini je bilo pogosto (C129, D140, G73)
      - Na razvezo staršev sošolci in prijatelji sploh niso imeli odziva, saj nekateri za ločitev sploh niso vedeli (D139)
      - Na podlagi ločitve se je sogovornik lahko povezal s svojimi sošolci (D141)
      - Vsi sošolci so bili poštene do sogovornika (H118)
  2. Dvostarševska družina
    - Ni imel težav
      - Zaradi družbene sprejetosti oblike družine (A82, B66, E86, F74, I71)

DRUŽINSKI PROCESI IN DRUŽBENO OPREDELJENE SPOLNE VLOGE

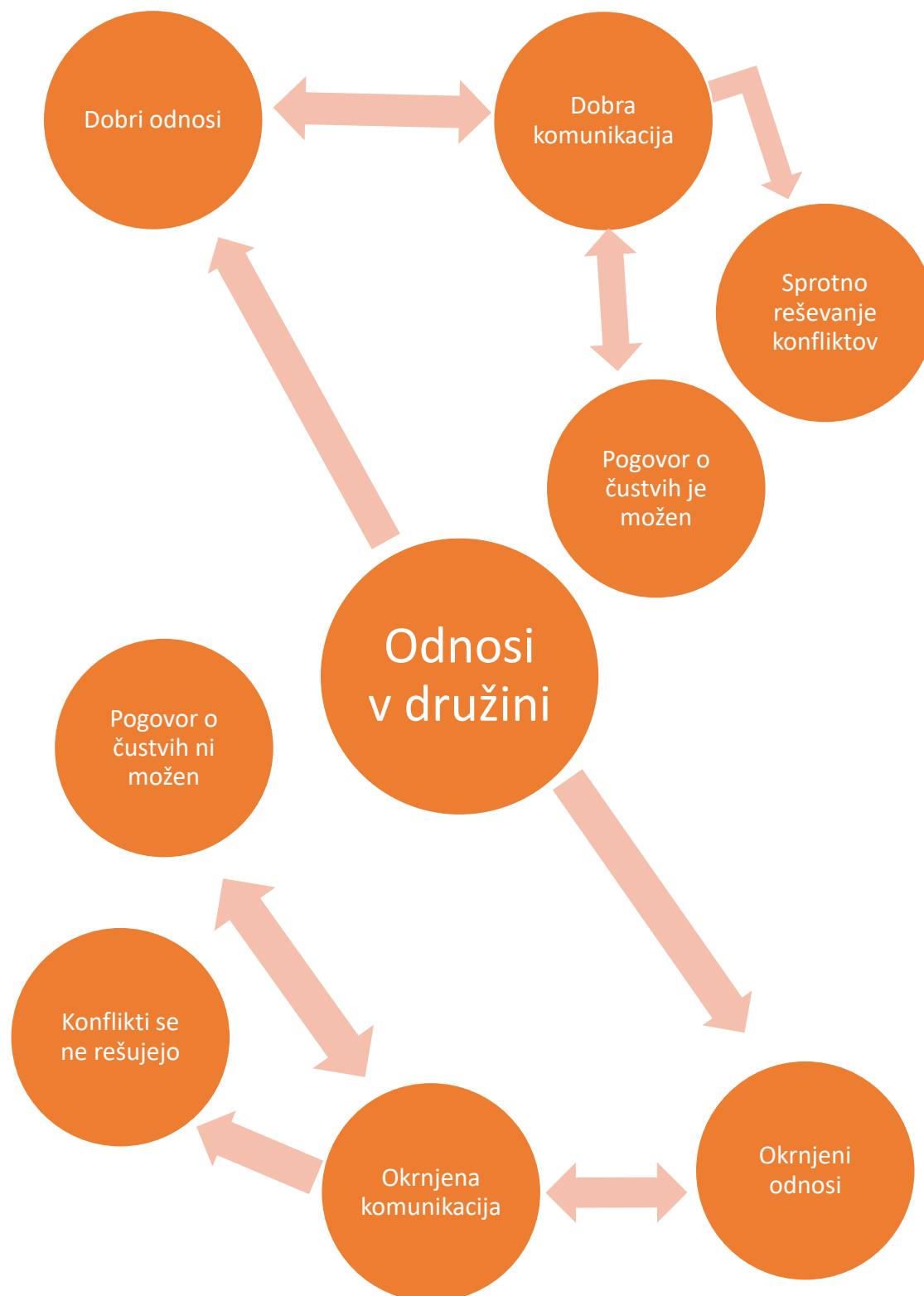
1. Mnenje o tradicionalnih spolnih vlogah
  - Pozitivno mnenje
    - S tradicionalnimi spolnimi vlogami se sogovornik strinja (A83, F76, G74)
    - Moški in ženske si nikoli ne bodo mogli biti enakovredni (D144)
  - Tradicionalne spolne vloge niso (več) aktualne
    - S tradicionalnimi spolnimi vlogami se sogovornik ne strinja (B67, C131, D74, D142, E88, E92, I74)
    - Tradicionalnih spolnih vlog ne bi smeli vedno upoštevati (A84, A87, F77)
    - Delo bi se moralo deliti glede na spretnosti in znanja (A86, B73, D147, E91, G77, H121, I85)
    - Odprt pogled na spolne vloge (A90, H120, I75)
    - Spola sta enakopravna (B68, B70, C132)
    - Za otroka bi starši morali skrbeti enakovredno, ne glede na višino plače (C133)
    - Nobena vloga ni v osnovi ženska ali moška (D146, E90, G76, H124)
    - Moški so bili v zgodovini že večkrat opisani kot skrbstveni (E89)

- Pomembno je, da imaš spoštljivega sogovornika s katerim lahko določita vloge (H122)
  - Z razvojem interneta in televizije smo dobili zgled kako je drugje po svetu (I76)
2. Prisotnost tradicionalnih spolnih vlog
    - Danes obstajajo le zametki tradicionalnih spolnih vlog (A104)
    - Tradicionalne spolne vloge so še vedno prisotne (D143)
    - Danes ne moremo več govoriti o tradicionalnih spolnih vlogah, saj smo naredili velik družbeni preskok (A102)
  3. Pojavnost tradicionalnih spolnih vlog
    - So se kazale (D145)
    - Se niso kazale (A88, A89, B7, C135)
    - So se kazale skozi prepričanja družinskih članov o dolžnostih ženske (C134, D73)
    - So se kazale predvsem na področjih gospodinjstva in fizičnega dela (E93, I77)
    - So se kazale le pri enem od staršev (G78, H123)
    - V primeru odsotnosti enega od staršev je njegovo družbeno predpisano vlogo prevzel drug starš (I78)
  4. (Ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog
    - Drugačni življenjski pogoji kot pojasnilo za (ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog (A98, A103, B69, B74)
    - Profesionalizacija kot pojasnilo za (ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog (A105)
    - Evolucija kot pojasnilo za (ne)smiselnost tradicionalnih spolnih vlog (A85, A101)
  5. Ženske naloge
    - Gospodinjska opravila (A91, B72, G80, I79, I81)
    - Vzgoja otroka (A92, F80, G82)
    - Načrtovanje aktivnosti (A93)
    - Finančna preskrbljenost (A96)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (I80)
    - Materinstvo in dojenje (C138, E94, H126)
    - Pranje perila (C136)
    - Skrb za partnerja (C137)
    - Empatičen pristop (F81)
    - Kopanje otroka (H125)
  6. Moške naloge
    - Gospodinjska opravila (C139)
    - Fizično delo (A94, B75, E96, F79, I82)
    - Finančna preskrbljenost družine (A97, G75, G81)
    - Vzdrževanje hiše in okolice (A95)
    - Skrb za partnerja (C140)
    - Pričakovanje tistega kar je sogovorniku v primarni družini manjkalo (C141)

- Očetovstvo (E95)
  - Biti dober oče (C142)
  - Popravila (G79, H127, I83)
7. Povezava družinskih procesov in družbeno opredeljenih spolnih vlog
- So povezani
    - Uspešno delovanje tradicionalnega sistema (A99)
    - Z večjim vplivom tradicionalnih spolnih vlog, bi se družinski procesi spremenili (B76)
    - Družbeno opredeljene spolne vloge narekujejo družinske procese (C143, D148, E97, G83, H128, I84)
    - Znanje pomaga pri osvobajanju od družbeno opredeljenih spolnih vlog (C144, C145)
    - Družba in tradicija pogojujeta, da se družbeno opredeljene spolne vloge ohranjajo (A100, D149, E98)
    - Družinski procesi in spolne vloge se spreminjajo zaradi pluralizacije družinskih potekov (D150)
    - Sogovornik izbira svoje naloge glede na svoje interese in želje (E99)
  - Niso povezani
    - Bolj so pomembne osebne lastnosti posameznika (F82)
    - Na družinske procese so vplivale družinske vrednote (F83)
8. Razvijanje družinskih procesov v povezavi z vprašanji spola
- Poudarek na spolu
    - Vzgoja močnih žensk (C147, F86)
    - Empatična vzgoja sina (C146)
    - Vzgojiti sina, da bi bil zaščitnik (F85)
    - Sogovornik pri sinu ne bi vzpodbujal igranja violine, saj se mu to zdi žensko glasbilo (G85)
  - Poudarek na odnosu
    - Vzgoja brez hierarhije (H130)
    - Z otroki ustvariti odnos, da bi se počutili varne in pomembne (H131)
    - Odprt pristop glede na zanimanja otroka (A106, I87)
    - Razvijanje družinskih procesov glede na tisto kar je sogovorniku v izvorni družini manjkalo (D152, E100, H129)
  - Poudarek na enakovrednosti
    - Deljenje opravil ne glede na spol (B77, C148, I86)
    - Malo poudarka na družbeno opredeljenih spolnih vlogah (A107, D151, F84, G84, G89)
    - Pokazati otroku, da sta starša enakovredna in ga naučiti, da se ne potrebuje podrežati družbenim normam (D153)
    - S preozkim pogledom na družbeno opredeljene spolne vloge človek ne more biti tisto kar zares je (D154)
    - Delitev dela po dogovoru s partnerjem (E101)

Priloga 6: Odnosno kodiranje

Grafikon 1: Povezava med nekaterimi družinskimi procesi

Grafikon 2: Odnos do ženskih in moških nalog

Mama je v družini skrbela za gospodinjstvo in vzgojo otrok. Očetova vloga je bila opravljanje fizičnih del in zagotavljanje finančne preskrbljenosti družine.

Sogovornik kot ženske naloge dojema gospodinjsko in skrbstveno delo, kot moške pa fizično delo in finančno preskrbovanje družine.

Odnos do ženskih
in moških nalog

Grafikon 3: Najpogosteje pripisane vloge posameznemu družinskemu članu

Grafikon 4: Dejavniki, ki vplivajo na družinske procese

